

[http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/ 211/](http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/211/)

Juha Vuorinen

MASSAKORKEAKOULUTUSLAITOKSEN MUOTOA ETSIMÄSSÄ

OULUN YLIOPISTON VARHAISET RAKENNUSVAIHEET
JA NORMIYHTEISKUNNAN EETOS

Pro Gradu
Jyväskylän Yliopisto
Taidehistorian laitos
Kevät 1997

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Taidehistorian laitos
Tekijä Juha Vuorinen	
Työn nimi Massakorkeakoulutuslaitoksen muotoa etsimässä -Oulun yliopiston varhaiset rakennusvaiheet ja normiyhteis- kunnan eetos	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Pro Gradu
Aika Kevät 1997	Sivumäärä 122 sivua
Tiivistelmä - Abstract Toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa kehkeytyi yhteis- kunnallisen modernisaation ihanne, jonka päämäärä oli kansal- lisen talouden kasvun edistäminen. Tälle päämäärälle alistettiin myös korkeakoulupolitiikka, jonka tehtävänä oli luoda entistä paremmat edellytykset yhä nopeammalle taloudelliselle kehityk- selle tuottamalla yhä paremmin koulutettua työvoimaa. Oulun yliopisto oli ensimmäinen arkkitehtoninen konkretisointi massakorkeakouluistumisprosessissa, siksi tämän suunnittelu- ongelman ratkaisuun käytetty arkkitehtoninen välineistö oli ainutlaatuisista Suomessa. Oulun yliopiston muotokielessä haettiin mahdollisimman tehokas- ta tiedon tuotantoyksikköä. Lisäksi massoituminen vaati yli- opistolle valtavia tilaohjelmia. Tämä johti siihen että raken- nust tuli sijoittumaan suhteellisen kauan kaupunkirakenteesta. Mallin tällaisten kvantitatiivisten ongelmien ratkaisuun tar- josi strukturalistinen arkkitehtuurit jota oli jo muualla Euro- opassa vastaaviin ongelmiin käytetty. Oulun yliopiston varhaiset rakennusvaiheeton puhtaslinjainen yleiseutooppalaisen strukturalismin sovellus, jossa konkretisoi- tuvavat tuon ajan keskeisimmät suunnittelumetodit ja arkkitehto- niset ideat.	
Asiasanat Arkkitehtuuri, strukturalismi, yliopisto, Oulu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto.....	1
2. Tulkinnalliset ongelmat	
2.1. Tyylihistorian kritiikki.....	5
2.2. Arkkitehtuuri ja eetos.....	7
2.3. Arkkitehtonisten merkitysten tuottaminen.....	8
3. Suomalaisen korkeakoulujärjestelmän massoituminen	
3.1. Oulun yliopiston perustaminen.....	10
3.2. Laki korkeakoulujen kehittämisestä.....	11
3.3. Suunnittelun hierarkiat.....	15
3.3.1. Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta.....	15
3.3.2. Opetusministeriö.....	17
3.3.3. Rakennushallitus.....	18
4. Suunnitteluideologian tausta	
4.1. Valtakunnansuunnittelu.....	20
4.2. Hallinnollinen ohjausideologia.....	22
4.3. Hyvinvointivaltio ja julkinen rakentaminen.....	24
4.4. Korkeakoulusuunnittelu.....	26
5. Oulun yliopiston suunnittelu ja rakentaminen	
5.1. Yliopiston sijoituskysymys.....	29
5.1.1. Sijoituskysymyksen tarkastelua.....	32
5.2. Oulun yliopiston arkkitehtikilpailu.....	36
5.2.1. Kohti kilpailua.....	36
5.2.2. Tilaohjelmat.....	38
5.2.3. Kilpailun ratkaisu.....	41
5.2.4. Voittanut ehdotus.....	43
5.2.5. Arvostelu.....	46
5.3. Yliopiston suunnittelu.....	48
5.3.1. Käyttösuunnitelma.....	49
5.3.2. Rakennustyyppisuunnittelu.....	50
5.3.3. Huone- ja kalustotyyppisuunnittelu.....	52
5.3.4. Ohjelmaluonnokset.....	52
5.4. Rakentaminen.....	53
6. Oulun yliopiston käyttäjälähtöinen tarkastelu.....	55

7. Arkkitehtoniset ehdot ja arkkitehdin rooli Oulun yliopiston suunnittelussa	
7.1. Strukturalismi.....	60
7.1.1. Strukturalismista megastruktuuriin.....	63
7.2. Strukturalismi yliopistorakentamisessa.....	64
7.2.1. Candilis-Josic-Woodsin Bochumin ja Berliinin projektit.....	66
7.2.2. Odensen yliopisto.....	69
7.3. Avoin muotoperiaate.....	71
7.3.1. Avoimen muodon alkuperä.....	72
7.3.2. Ympäristönsäätely.....	75
7.4. Järjestelmäajattelu.....	76
7.5. Arkkitehdin roolin muuttuminen suunnitteluprosessissa.....	79
7.6. Elementtirakentamisen vaikutus.....	80
7.7. Arkkitehdin rooli ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen.....	83
8. Yliopistoidean murros.....	85
8.1. Murros ja tilajärjestelyt Oulun yliopistossa.....	86
8.2. Yliopiston tilalliset hierarkiat.....	88
8.3. Laboratoriopöydän mittaista taidetta.....	88
8.4. Julkisen rakennuksen symboliikan muuttuminen.....	90
9. Oulun yliopisto suomalaisessa arkkitehtuurissa.....	92
9.2. Oulun yliopiston vaikutus muuhun korkeakoulurakentamiseen.....	95
9.3. Kari Virran tuotannosta.....	96
10. Johtopäätökset.....	98
11. Epilogi.....	100
Liitteet	
Kuvat	
Lähteet ja kirjallisuus	

1. JOHDANTO

Silloin kun se on valmis
meidän oletetaan käyttävän sitä
että se osoittautuisi tarpeen vaatimaksi.
Silloin kun siitä päätettiin
se katsottiin
välttämättömäksi.

Tässä se ei tarkoita mitään nimenomaista
vaan yleensä, tätä kaikkea.¹

Suomalaisen korkeakoululaitoksen historian voi yhdestä näkökulmasta tematisoida eliittiopiston ja massakorkeakoulutuksen välisenä suhtena.² Määrällisessä katsannossa kysymys on yksinkertaisesti siitä, miten yläluokkaisen eliitin jälkeläisten harvalukuiselle joukolle tarkoitettu virkamiesaatelin valmistuslaitoksesta kehittyi vähintään viidennekselle ikäluokasta tarkoitettu massakorkeakoululaitos.

Tämä opiskelijajoukkojen vyöry korkeakouluihin oli yksi tekijä massoitumisessa, lisäksi oli kyse määrätietoisesta koulutuspolitiikasta, jolla korkeakoulutuksen laajuus, laatu ja kilpailukyky pyrittiin turvaamaan. Korkeakoululaitoksen massoituminen oli varsin perusteellinen järjestelmän muutos, joka kosketti niin korkeakoulutuksen arvoja, korkeakoulun sisäisiä prosesseja kuin myös järjestelmän yhteiskunnallisia funktioita ja suhteita muihin instituutioihin, sekä tässä tutkimuksessa erityisesti arkkitehtuuria.

Pro gradu -työni tutkimusongelma on mitä vaikutuksia tällä yliopistolaitoksen massoitumisella on arkkitehtonisen muotokielellä. En suoranaisesti ota kantaa itse massoitumisilmiöön, koska tämä kysymys jää kompetenssini ulkopuolelle, sen sijaan keskityn tutkimaan miten tämä massoituminen konkretisoitui suomalaisessa yliopistorakentamisessa. Koska tutkimukseni kohde Oulun yliopisto on ensimmäinen ja esikuvallisin rakennettu esimerkki tästä prosessista, tutkin erityisesti juuri tätä valtaisa rakennuskomp-

---

¹ Saarikoski 1973, s.9.

² Koska suomen kielessä sanat yliopisto ja korkeakoulu viittaavat merkitysoylyllisesti nykyään lähes samaan asiaan (ainoa ero on se, että yliopistossa on useita eri alojen tiedekuntia), käytän tutkimuksessani termejä 'eliittiopisto' ja 'massakorkeakoulu' korostaakseni sitä historiallista murrosta joka on tapahtunut "korkeimman tieteellisen tutkimuksen" tasolla, ja jonka äidinkielemme semantiikka nykyään pyrkii peittämään. Kun kirjoitukseni koskee pelkästään Oulun yliopistoa, käytän tietenkin yliopisto-termiä, koska se on Oulun yliopistolle suotu.

leksia. Tutkielmani käsittelee tämän valtavan rakennuskompleksin ongelmallista syntyprosessia, ja itse rakennuksen neljää ensimmäistä rakennusvaihetta. Näihin vaiheisiin keskityn siksi että yliopiston rakennusprosessi yhä jatkuu, ja nämä neljä ensimmäistä vaihetta edustavat yhtenäisesti tiettyä arkkitehtonista ajatussuuntausta, jota tulen käsitteellisesti purkamaan.

Oulun yliopiston Linnanmaan rakennuskokonaisuus (kuva 1) on laajuudessaan, monimutkaisuudessaan sekä suunnitteluorganisaationsa ja -prosessinsa puolesta ainutlaatuinen julkinen rakennuskohde maassamme. Yliopiston suunnitelmassa ja toteutuksessa konkretisoituvat 1960-luvun keskeiset suunnittelumethodiset ja arkkitehtoniset ideat. Siksi olen ihmetellyt miksi tämä rakennus ohitetaan yleensä maininnatta suomalaisen rakennustaiteen historiankirjoituksen kaanonissa; onko synnä rakennuksesta uupuvat nationalistiset konnotaatiot, vai rakennusajankohdan sijoittuminen kaanonin "rappiokauteen"?

Tutkielmani alussa hahmottelen sitä metodista kehikkoa, jonka otan avukseni rakennusta tutkiessani. Tutkimusongelmaa ja sen syntyprosessia tarkastelen toisen maailmansodan jälkeisen suomalaisen yhteiskunnan eetoksen kautta samalla hahmottaen niitä ongelmia, joita tämän lähestymistavan johdosta nousee, perustellen miksi tämä kuitenkin on mahdollinen teoria ongelmia selvitettäessä (kappale 2).

Tästä siirryn tarkastelemaan sitä miten suomalaisen korkeakoujärjestelmän massoituminen sai alkunsa ja kehittyi (kappale 3). Tarkastelen laajemmin suomalaista yhteiskuntaa 1960-luvun puolivälissä, eli sitä kulttuuris-ideologista ilmapiiriä, jonka vaikutuksesta korkeakoulusuunnittelu rakentui sellaiseksi kuin se rakentui (kappale 4). Tästä jälkeen siirryn itse rakennukseen, ja pyrin selvittämään kokonaisvaltaisesti sen muotokieleen johtaneita normatiivisia ja ideologisia tekijöitä (kappale 5). Tarkastelen myös käyttäjälähtöisesti Oulun yliopiston Linnanmaan rakennuskompleksia aktiivisena merkitysten tuottajana ja osana kulttuuristen merkitysten muodostumisen prosessia (kappale 6).

Samalla tarkastelen niitä normatiivisia ehtoja ja niiden historiallisia lähtökohtia joilla julkinen hallinto salli itseänsä toteutettavan arkkitehtuurissa (kappale 7). Hahmotan niitä avaintermejä, joilla yhteiskunta ja strukturalistinen arkkitehtuurisuuntaus perustelevat ja selittävät arkkitehtuuria. Tutkin myös sitä millaisia sitoumuksia ja ihanteita nämä käsitteet valottavat. Tuon julki tutkittavan arkkitehtuurin näkemystavan, ja sitä muovaavat instituutioihin sisältyvät suhteet. Tämä rekonstruointi osoittaa tiettyjen sääntöjen olemassa-

olon, joille suunnittelu alistuu osallistuessaan rakentamiskeskusteluun.³ Myös arkkitehdin roolin ja ammattikäytäntöjen muokkautumisen kannalta tämä prosessi on tutkimuksellisesti mielenkiintoinen, koska näinä massakorkeakoulutuksen syntyaikoina suunnittelija joutui taloudellisten tarpeiden ja määrällisten tavoitteiden ristituleen, pyrkien samanaikaisesti välttämään virheiden määrää, sekä muokkaamaan muuttuvien opetusikäytäntöjen tilajärjestelyjä ja itse samalla ottamaan kantaa suunnittelulla opetusikäytäntöjen muuttamiseen.

Työni loppupuolella tarkastelen eurooppalaisen yliopistoidean murrosta, ja miten tämä murros konkretisoitui Oulun yliopistossa (kappale 8). Lisäksi hahmotan myös sitä arkkitehtonista kenttää johon Oulun yliopisto rakennuksena sijoittuu, ja mitä vaikutuksia Oulun yliopistolla on ollut myöhempään yliopistorakentamiseen. Samalla myös luon katsauksen Kari Virran tuotantoon ja Oulun yliopiston sijoittumisesta siihen (kappale 9).

Tutkimusmateriaalina olen käyttänyt Oulun yliopiston (järjestelemättömästä) arkistosta löytyneitä asiakirjoja, rakennusta käsittelevää piirustus- ym. materiaalia, yliopistosta tehtyjä projektiselostuksia ja maankäyttösuunnitelmia, tuonaikaista tai tuota aikaa käsittelevää arkkitehtuurikirjallisuutta ja -lehdistöä, sekä Oulun yliopistoa käsitteleviä sanomalehtileikkeitä. Lisäksi olen haastatellut yliopiston suunnitellutta arkkitehti Kari Virtaa.

Varsinkin 1960-luvun lopun Arkkitehti-lehdet ovat laajoja ja valaisevia lukupaketteja, jotka antavat eufemistisessä yksisilmäisyydessäänkin monipuolisen kuvan maamme arkkitehtuurin linjauksista ja rajanvedoista, sekä arkkitehdin roolista yhteiskunnassa ja yhteiskunnan vaikutuksesta arkkitehtuuriin. Nuo lehdet muistuttavat kouraisevalla tavalla nykypäivän tutkijaa ajasta jolloin arkkitehtuuri vielä merkitsi joillekin jotain, ja jolloin arkkitehtuurilla katsottiin olevan jopa yhteiskunnallista merkitystä.

En ole tutkimuksessani käyttänyt tuota aikaa käsittelevää suomalaista kriittistä taidehistoriallista kirjallisuutta, koska sitä ei ole (Timo Kohon valitettavan ohuita kirjasia lukuunottamatta). Strukturalistista arkkitehtuuria käsitteleviä kirjoja on jonkin verran ulkomailla julkaistu, mutta ne ovat luonteeltaan lähinnä yleisesityksiä, eivätkä kosketa

---

³ Joudun siis myös operoimaan arkkitehtuurin käsitteiden parissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tutkisin arkkitehtuurikritiikin kieltä. Jos tarkastelee pelkästään arkkitehtuurin kritiikin kieltä (retoriikkaa), kielen suhde referoituihin asiantiloihin (mistä kritiikki kertoo) jää tavoittamatta. Tämä arkkitehtuurin kritiikin kielen tutkiminen ei kannata kielentutkimuksen rajojen yli. Sen sijaan arkkitehtuurin kritismin käyttämien käsitteiden suhdetta objektimaailmadiskursseihin on mahdollista tutkia niin, että se on arkkitehtuurin kannalta hedelmällistä.

juurikaan tutkimaan massakorkeakouluistumista. 1960-luvun yliopistosuunnittelusta selkeän ajankuvan tarjoaa Horst Linden kirjasarja *Hochschulplanung*.

Janne Repo on tehnyt vuonna 1995 Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolle tutkielman, jossa hän tarkastelee Oulun yliopistoa strukturalismin suomalaisena sovellutuksena. Olen tutkielmaan tarkkaan tutustunut ja olen sitä jonkin verran hyödyntänyt työni strukturalismia käsittelevässä osassa. Muuten en ole sitä tutkimuksessani käyttänyt, koska Revon lähestymissuunta kohteeseen on toinen; Repo tutkii arkkitehtinä strukturalismia Oulun yliopistossa, ja minä taidehistorioitsijana massakorkeakoulun muodonetsintää, johon strukturalistiset suunnittelumetodit valjastettiin. Lisäksi Revon käsitykset strukturalismin filosofisesta kontekstista ovat täysin vastakkaiset kuin omani.

Koska tämän ajan arkkitehtuurista, varsinkin suomalaisesta, on saatavilla äärimmäisen niukasti taidehistorian disiplinaariin kuuluvaa materiaalia, ja koska mielestäni puhtaasti taidehistoriallinen tutkimus ei yksin pysty tutkielmani keskeisiin kysymyksiin vastaamaan, on työni saanut vääjäämättä poikkitieteellisen luonteen. Olenkin käyttänyt jonkin verran hyväkseni Turun "koulutussosiologien" (Osmo Kivinen, Risto Rinne, Kimmo Ketonen ja Sakari Ahola) tutkimuksia massakorkeakouluistumisesta sosiologisena ilmiönä.

Tutkimusprosessin aikana huomasin kohtaavani vastaavanlaisia ongelmia kuin mihin törmättiin Oulun yliopistoa suunniteltaessa. Koin yhtäläillä olevani jonkun uuden edessä, ja tätä uutta en pelkästään entisiin keinoihin nojautumalla pysty ratkaisemaan. Koska edelleenkin lähihistorian (1945-) tutkimus on taidehistoriassa, ja etenkin rakennustaitteessa sangen harvinaista, jouduin ratkaisemaan monia ongelmia joihin "uuden" arkkitehtuurin tutkimuksessa törmäsin. Näitä ovat mielestäni ne vahvat yhteiskunnalliset ehdot, joita rakentamiselle ja suunnittelemiselle asetetaan, sekä arkkitehdin roolin radikaali muutos suunnitteluprojektissa.

2. TULKINNALLISET ONGELMAT

2.1. TYLIHISTORIAN KRITIIKKI

Koska työni käsittelee 1960- ja 70-lukujen arkkitehtuuria, on suuri osa työstäni sen ilmiön selittämistä, miten tämä normisidonnainen byrokraattinen aika salli arkkitehtuurin ilmentämisen ja mitkä olivat arkkitehdin/suunnittelun mahdollisuudet tässä tilanteessa. Perustelen tutkielmani lähestymistapaa ja muotoa tylihistoriallisen tutkimuksen kritiikillä, jonka johdosta en juurikaan sijoita tutkimuskohdettani mihinkään paradigmaan tai kuvailevien tylinimikkeiden alle, enkä myöskään keskity löytämään sille esikuvallisia tai jäljitteleviä esimerkkejä.

Perinteinen arkkitehtuurihistoriallinen tutkimus on metodologisesti perustunut tylihistoriaan, jossa on pyritty luomaan yleiskuva arkkitehtonisen muodon kehityksestä analysoimalla pinnan jäsentelyä, tilan rakennetta ja pohjaratkaisua ensisijaisesti esteettisten intentioiden ja arkkitehtonisten vaikutelmien näkökulmasta. Perimmäisenä tavoitteena on ollut karakterisoida arkkitehtonisten muotojen rakennetta, osoittaa muotojen muuttuminen aika-akselissa ja tulkita näin esille saatujen muotorakenteiden esteettinen luonne ja intentio.

Tylihistorian suurin ongelma on se, että se ottaa tutkimusta ohjaavaksi kriteeriksi esteettisen kvaliteetin. Tutkimus käy tälle metodille mielekkääksi vain, jos tutkimuskohteissa on korostettu tai ainakin riittävän selvästi havaittava esteettinen intentio. Tutkimani rakennus vaikuttaa esteettisiä kvaliteetteja vailla olevalta, eikä siis voi muodostaa esteettis-karakterisoivalle tylihistorialle mielekästä tutkimusaineistoa eikä relevanttia problematiikkaa.

Lisäksi tylihistoria ymmärtää arkkitehtonisen muodon autonomisena ilmiönä, ja näin ollen arkkitehtonisen muodon historia nähdään suhteellisen riippumattomana yhteiskunnan toimintamekanismeista. Yhteiskuntakehitys ei ole tylihistoriassa koskaan ollut tulkinnan kokonaisvaltainen lähtökohta. Mistään arkkitehtuurin ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen integroidusta analyysistä ei ole ollut kysymys. Tylihistorian puute on myös sen vähäinen kiinnostus arkkitehtuurin toiminnalliseen luonteeseen, rakennuksen funktioon ja sen vaikutukseen arkkitehtonisen muodon syntymisessä.

Tylyä ei myöskään voi redusoida ongelmanratkaisukykyyn eikä sen syntymistä voi selittää vain vastauksena tiettyihin tarpeisiin. Ongelmat ja tarpeet eivät ole abstraktisia suureita jotka omaisivat itsenäisen olemassaolon. Ne syntyvät aina tiettyssä kontekstissa,

tiettyä inhimillisen toiminnan taustaa vasten. Monet arkkitehtuurin toiminnalliset lajit eli kategoriat ovat käyneet mahdollisiksi vasta, kun arvo on syrjäyttänyt tarpeen, ja tarpeen konkretisoituessa syntyy fyysinen arkkitehtoninen muoto.¹ Tässä tosin joudumme analyttisiin ja kausaalisiin ongelmiin; miten erottaa arvo tarpeesta, ja onko arvo aina ennen tarvetta, eikä päinvastoin?

Tätä rakennusten kategoriointia kutsutaan tyyppikäsitteeksi, jolla selitetään rakennuksen muotokieli historiallisilla esikuvilla. Näin arkkitehtoninen muoto on saanut funktiokeskeisen selitysmallin, jota on toistuvasti tulkittu eurooppalaisen kulttuuritahdon projisoitumana. Korostamalla funktion heijastumista muotoon voimme luokitella rakennuksia niiden käytön mukaan ja luoda näistä kategorioista muotoanalyysin avulla erilaisia alaluokituksia, joilla on viitattu erilaisiin tyylihin. Rakennustyyppikäsite perustuu näkemykseen, että yhteiskunnan kehittyessä sen toiminnot differentoituvat, mikä projisoituu vuorostaan tarpeena rakentaa näille toiminnoille vartavasten suunniteltuja rakennuksia. Arkkitehtuurihistoriallisesti on siis selitetty rakennustyyppien heijastavan yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia. Mutta tutkittaessa arkkitehtuuria tämän heijastusteorian kautta, jää käsittelemättä se tosiasia että rakentaminen on myös tietoista yhteiskunnallista toimintaa. Sodanjälkeistä kenttää Suomessa leimaa arkkitehtonisten muotojen pluralismi, jonka analysointi ei tapahdu luokittelemalla ilmiöitä pienempiin osiin, vaan tarkastelemalla arkkitehtonista tilannetta kokonaisuutena suhteessa yhteiskunnallisten arvojen muutoksiin.²

Näin ollen otankin tutkielmani lähtökohdaksi prosessin alun tai prosessin syntykontekstin eli siis sen eetoksen, joka ilmeni 1960-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa. Lopputuloksen (rakennuksen) sijasta pyrin lähtemään toisesta suunnasta; eli niistä reunaehdoista jotka lopulta tulivat hallitsemaan rakennusprosessia, sekä sen arvomaailman analyysistä joka sai aikaan nämä reunaehdot.

Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston analyysin näkökulmaksi otan rakennuttajan. Tällöin tarkastelen tuolloisen suomalaisen yhteiskunnan eetosta, ja sitä miten tämä eetos realisoitui julkisiksi rakennuksiksi. Näin joudun tarkastelemaan arkkitehtuuria kollektiivin toimintamuotona. Siten tämän tutkimuksen synteessin tarkastelun lähtökohtana on tämän eetoksen selvitys eli rakentamisprosessin alku, ja synteessin päättää analyysi siitä, kuinka arkkitehtonisesta muodosta on tullut realiteetti.

---

¹ Lilius 1980, s.46.

² Koho 1991, s.10.

2.2. ARKKITEHTUURI JA EETOS

Kaikki kulttuurin muodosteet voidaan katsoa olevan olemassa jonkin toteuttamista varten. Se minkä toteuttamista varten jokin on tai tapahtuu, on arvo. Sen maailman avaamiseksi missä arvot toimivat konstruoin suomalaisen normiyhteiskunnan eetoksen. Eetoksella tarkoitan tässä tutkimuksessa niitä yhteisöllisiä käsityksiä siitä, mihin arvojärjestykseen arvot on asetettava. Tällöin tietyn kulttuurin olemus on juuri tämä yliyksilöllinen eetos.

Tämän objektiivisen eetoksen mahdollisuus asettaa arkkitehtuurille "totuudellisuuden" vaatimus käy arvosidonnaisuuden kautta. Tämän argumentin mukaan arkkitehtuuri heijastaa historiallis-yhteiskunnallista kehitystä, ajan arvoja ja pyrkimyksiä eli "ajan henkeä", tosin tämä totuudellisuus vain valitettavan helposti lipsahtaa esteettiseen moralismiin.³ Tämän Zeitgeist-selityksen taustalla on hegeliläinen historismi jossa historia nähdään deterministisesti jonkinlaisena Hengen kehityksen heijastumana.⁴ Tällä historismiksi kutsutulla ajattelulla ei ole mitään varsinaista metodia jonka avulla voisi liittää tietyn periodin teoksen tätä periodia hallitsevaan henkeen. On mahdollista pohtia tätä yhteyttä vain jälkeenpäin, yksittäisten rakennusten kriittisen arvioinnin kautta.⁵

Yliyksilöllinen eetos tarkoittaa siis kunkin ajan tyypillisiä arkkitehtonisia toimintakäytäntöjä ja niiden suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan ja muihin toimintakäytäntöihin. Rakennukset kantavat tässä panofskylaisessa perinteessä oman aikakautensa maailmankatsomusta ja ajattelutapoja muuttumattomina myöhempien aikojen tutkijoiden paljastettavaksi.

Nykypäivänä tietyn aikakauden hallitsemasta Hengestä puhuminen kuulostaa tietenkin vanhanaikaiselta, mutta se on pohjalla myös uudemmissa teorioissa. Esimerkiksi Michel Foucaultin kuuluisassa teoksessa *Les mots et les choses* (1966) Zeitgeistin korvaa episteemi-käsite, jolla tarkoitetaan aikautta hallitsevaa tietomuotoa. Episteemi on eräänlainen tiedollinen pohjarakenne, joka hallitsee tietylle aikakaudelle tunnusomaista tiedon tuottamisen ja jäsentämisen systyeemiä. Se on ikäänkuin tiedostamaton käsitteellinen verkko aikakauden tietomuotojen alla. Episteemiset muodosteet ovat ajattelun tai ei-ajattelun kategorioita ja rakenteita, jotka eivät ole varsinaisesti kenenkään alullepane-

³ Tätä on perusteellisesti selvittänyt David Watkin kirjassaan *Morality and Architecture*.

⁴ Yllättävää on ollut huomata että myös analyyttisen filosofian edustajat nojautuvat paikoitellen Zeitgeistiin. Tässä perinteessä ajan henki on määritelty "mielipideilmastoksi". Kt. esim. von Wright 1993, s.168.

⁵ Säätelä 1988, s.74.

mia. Tässä konstruktiossa kuitenkin kielletään ajan samanaikaisuus eli se, että tietyn "aikaviipaleen" kaikki elementit ilmaisisivat joltain hegeliläisen tai burckhardtilaisen Zeitgeistin tapaista ydinmerkitystä.

Gombrichin mukaan kullekin ajanjaksolle tunnusomainen tyyli on kuvattavissa eräänlaisena normisysteeminä. Nämä "tyylikausien" luomat normit ja konventiot ovat kulttuurisia rajoituksia, joihin usein viitataan "rehellisuuden" tai "totuudellisuuden" nimikkeillä. Näihin vaatimuksiin liittyy ajatus siitä että kulloisenkin taiteen olisi jollain tavoin "heijastettava aikaansa". Arkkitehtuurissa tämä tarkoittaa sitä että kukin aika asettaa erilaisia vaatimuksia rakennuksille, jolloin myös ongelmat jotka rakennussuunnittelussa on ratkaistava muuttuvat; tyyliä muutetaan siten että ratkaisu näihin ongelmiin on helpommin löydettävissä.⁶ Tyyliä ei kuitenkaan voi redusoida ongelmanratkaisukykyyn eikä sen syntymistä voi selittää vain vastauksena tiettyihin "tarpeisiin". Tyyli myös luo omat esteettiset ongelmansa. Tyylin valinta tapahtuu pikemminkin "sopivuuskriteerin" kuin "funktionaalisuus-kriteerin" mukaan. Tämä "sopivuus" taas on varsin tilannesidonnainen kriteeri.

2.3. ARKKITEHTONISTEN MERKITYSTEN TUOTTAMINEN

Ongelmana edellämämainitussa lähestymistavassa on huomion kohdistaminen staattisiin faktoihin rakennetusta tilasta eikä tilaan aktiivisena merkitysten tuottajana ja osana kulttuurisen merkitysten muodostumisen prosessia. Rakennuksen ajatellaan määräytyvän yhteiskunnallisista käytännöistä käsin. Se on ollut joko yhteiskunnan toimintojen symboli ja representaatio tai niiden näyttämä.⁷ Näin yliopistoarkkitehtuurin muutokset heijastavat tapoja käsittää "yliopisto", sen sijaan että ne nähtäisiin osana muutosta ja tuottamista.

Jotta en sortuisi materialistiseen determinismiin, eli pelkistäisin arkkitehtuurin taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden välittömäksi seuraukseksi, tarkastelen rakennusta myös merkityksiä tuottavana kompleksina.

Siinä ajattelutavassa jossa rakennus nähdään joltain tiettyjä merkityksiä kantavana on taustalla käsitys muuttumattomista rakenteista. Tässä tavassa tukeudutaan klassisen semiotiikan perinteisen merkin käsitteeseen, siis ajatukseen merkitystä (tässä tapauksessa yhteiskunnallinen arvomaailma), joka viittaa merkittäjään (rakennukseen) ja eroaa merkittäjästä. Tässä ajatellaan, että on olemassa puhdas läsnäoleva merkitysisältö, joka ei

⁶ Säätelä 1988, s.73.

⁷ Saarikangas 1997, s.309.

ole riippuvainen siitä tavasta, jolla se ilmaistaan. Merkin ajatellaan olevan ikään kuin valmiina oleva idea, joka on riippumaton merkitsijöistä. Merkitsijän suhdetta merkittyyntä pidetään siis täysin ulkoisena: merkitsijällä ei ole vaikutusta merkittyyntä.

Mutta koska merkitsijä voi merkitä vain jos se eroaa kaikista muista merkitsijöistä, näin se mitä merkitsijä merkitsee, määrittyy aina suhteessa muihin merkitsijöihin, joista se eroaa. Tästä seuraa, ettei tietyllä merkitsijällä ole merkityä itsessään ja itsestään vaan vain sen kautta, että se on yksi elementti erojen kautta määrittävissä järjestelmässä. Eli merkitty ei ole olemassa oliona merkitsijässä vaan se on olemassa niissä suhteissa, joissa merkitsijä on erojen kautta muihin merkitsijöihin. Tästä seuraa ettei arkkitehtoninen artikulaatio voi sinänsä ilmaista merkitystä vaan se aina tuottaa sen.⁸

Näin tarkasteltuna rakennus ei ole vain sosiaalisen toiminnan näyttämö tai symboli, vaan keskeinen osa kulttuurista merkitysten muodostumista. Se on aktiivinen todellisuuden jäsentäjä, joka tuottaa ja uusintaa merkityksiä, se tukee, vaikeuttaa ja tai torjuu erilaisia tilan sosiaalisia käytäntöjä. Se jäsentää, konstruoi ja muovaa uudelleen käsityksiämme ihmisten välisistä sosiaalisista suhteista ja paikastamme maailmassa.

Rakennukset ovat aina enemmän kuin pelkästään suunnittelijansa, yhteiskuntansa ja epookkinsa aikaansaannoksia, niiden merkitysten muodostumiseen osallistuvat useat eri tekijät, joista käyttäjä on yksi. Rakennus on intertekstuaalinen, tilallinen leikkauspiste, jossa tila ja sen tekijät asettavat rakennuksen käyttäjälle tiettyjä ehtoja, joista käyttäjä jatkaa tilan merkitysten tuottamista. Tämä tapahtuu yksityisten, kulttuuristen ja yhteisöllisten merkityskerrostumien vuorovaikutuksessa.⁹

Tämä kaikki ei kuitenkaan ole muuttanut sitä, että rakennettu todellisuus aina ja edelleen on annettu tekijä kokemuksessa, siis jotain sellaista, joka on meille jo ennen kaikkea kriittistä tai reflektioivaa tarkastelua (esim. kodin tilan järjestely alkuperäisenä konstitutiona, jossa muu rakennettu todellisuus saa merkityksen joka sillä myöhemmin on). Voidaankin kysyä tässä tapauksessa: missä määrin massakorkeakoulutuslaitoksen rakennettu todellisuus sellaisenaan predestinoi (opiskelijan) tulevaa maailman jäsentämistä, ja miten se tapa jolla tämän tutkielman kirjoittaja on lapsuudessaan "vallannut" tilaa, vaikuttaa hänen nykyisiin käsityksiinsä fyysisestä todellisuudesta?

---

⁸ Derrida 1981, s.26.

⁹ Saarikangas 1997, s.311.

3. SUOMALAISEN KORKEAKOULUJÄRJESTELMÄN MASSOITTUMINEN

3.1. OULUN YLIOPISTON PERUSTAMINEN

Vuonna 1952 valtioneuvosto asetti komitean tehtävänään laatia yleissuunnitelma maan korkeakoulupolitiikan yhtenäistämiseksi ja korkeakoululaitoksen kehittämiseksi "silmälläpitäen mahdollisuuksia sijoittaa tieteellistä opetusta ja tutkimusta myös Helsingin ulkopuolelle". Tämä ns. Myrbergin korkeakoulukomitea antoi mietintönsä vuonna 1956.

Korkeakoulutuksen laajentamiseen kohdistui tuolloin monia paineita. Ylioppilaiden ja korkeakouluihin pyrkineiden määrät nousivat nopeasti, eikä Helsingin yliopisto, ainoana valtion yliopistona, enää yksin pystynyt koulutuskysyntää tyydyttämään. Omat tarpeensa välittyivät työmarkkinoilta, missä erityisesti Pohjois-Suomen lääkäri- ja insinööripuola näytteli merkittävää osaa, vaikka komitea puhuikin lähinnä "kulttuurisista tarpeista".¹

Korkeakoulukomitea lähti liikkeelle pohtimalla korkeakoululaitoksen sentralisaation ja desentralisaation etuja ja haittoja. Korkeakoulujen desentralisaation ajateltiin takaavan suomalaisen kulttuurin rikkauden. Eri puolilla maata sijaitsevilla korkeakouluilla uskottiin olevan huomattava paikallista sivistystä kohottava merkitys. Varjopuoliksi nähtiin erillisyys ja pienuus, rakentaminen ja ylläpidon kalleus sekä vähäinen arvostus. Komitea mielsi desentralisaation (Helsingille) terveen vastapainon periaatteeksi, ja päätyi ehdottamaan että Ouluun perustettaisiin korkeakoulu.²

Yleisten korkeakoulupoliittisten näkökohtien lisäksi komitea otti huomioon paikalliset seikat. Tämän mukaan Oulussa toimiva korkeakoulu voi täyttää tarkoituksensa hyvin ainoastaan kiinteässä yhteydessä Pohjois-Suomelle tärkeiden alojen tutkimustyöhön. Komitea ei halunnut ehdottaa olennaisesti vallitsevasta korkeakoulumallista poikkeavan korkeakoulun luomista. Silti se katsoi, että Pohjois-Suomeen sijoitettavien oppituulien alat voitaisiin määritellä olemassaolevia akateemisia esikuvia liiaksi jäljittelemättä.³

Korkeakoulukomitean suosituksesta asetettiin erityinen Pohjois-Suomen korkeakoulukomitea kehittämään asiaa eteenpäin. Se piti korkeakoulukomitean esittämää ohjelmaa suppeana ja uuden korkeakoulun toimintamahdollisuuksia rajoittavana, ja ehdotti laajemman, yliopistomaisemman laitoksen perustamista. Laki Oulun yliopiston perusta-

---

¹ Ahola 1995, s.70.

² Kivinen & Rinne & Ketonen 1993, s.24-25.

³ Ibid., s.26.

misesta annettiin vuonna 1958 pääosin Pohjois-Suomen korkeakoulukomitean ehdottamassa muodossa. Myöhemmässä katsannossa erityisen merkittävää tässä laissa oli ilmaus ”yliopisto on välittömästi opetusministeriön alainen”.⁴ Opetusministeriöstä haluttiin tuolloin tehdä hierarkkinen valtakeskus, ja näin alkoi Suomen yliopistoperinteen itsehallinnon murenta/uminen.⁵

Oulun yliopistosta tuli maan toinen valtion yliopisto, mutta sen alkutaival oli kivulias. Valtiovarainministeriö vastusti uuden laitoksen perustamista valtiontaloudellisin perustein. Kauppa- ja teollisuusministeriö preferoi Teknillisen korkeakoulun Otaniemi-hanketta ja vastusti Oulun yliopiston teknillistä tiedekuntaa, joka olisi vielä sijoittunut ”väärään” hallintoyhteyteen, opetusministeriön alaisuuteen.⁶

Kaikesta tästä vastustuksesta huolimatta yliopisto aloitti toimintansa syksyllä 1959, jolloin sillä ei ollut yhtään vakinaista professoria, ja sen hallinnosta vastasivat professorit Helsingin ja Turun yliopistosta ja Teknillisestä korkeakoulusta. Oulun yliopisto eli vielä kuusi vuotta perustamisensa jälkeen ikään kuin perustamisvaihettaan. Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea suosittelikin tässä tilanteessa harkintaa ja maltillisuutta uusien yliopistojen perustamiseen. Sen mukaan olisi syytä yleisemminkin harkita tiettyä väliaikaa uuden yliopiston perustamisen ja toiminnan aloittamisen välille.⁷

3.2. LAKI KORKEAKOULUJEN KEHITTÄMISESTÄ

Vielä 1960-luvun alussa Suomessa noudatettiin akateemis-traditionaalista korkeakouludoktriinia, jossa loukkaamaattomina arvoina olivat professorin aseman itsenäisyys ja korkeakoulun autonomia.⁸ ”Korkeakoulupolitiikan” kehityssuunta määräytyi korkeakoulujen sisäisenä asiana.

⁴ Laki Oulun yliopistosta 8.7.1958. Suomen asetuskokoelma 1958.

⁵ Lopulta Helsingin yliopistokin liitettiin valtionhallinnon kokonaisvaltaiseen tulosjohtamisjärjestelmään 1992. Uusitalo 1995, s.127.

⁶ Perimmältään vastustusta motivoi Teknillisen korkeakoulun pelko siitä, että Oulun teknillinen tiedekunta häittäisi sen kehitystä. Pohjoisessa yliopiston perustamisen vastustus tulkittiin tietenkin etelän korkeakoulujen aluepoliittiseksi salaliitoksi. Julku & Julku 1983, s.256-263.

⁷ Kivinen & Rinne & Ketonen, s.34-35.

⁸ Tämä tuodaan implisiittisesti julki korkeakoulukomitean mietinnössä, jossa todetaan; ”Laitos, joka on korkeimman opetuksen ja tutkimuksen tyysija, edustaa aineessaan pätevintä asiantuntemusta. Sen yläpuolella ei voi olla mitään asiantuntevaa elintä, joka pätevämmiin ja paremmin voisi osoittaa miten tieteellistä tutkimusta on harjoitettava ja vastaavaa opetusta on annettava.” KM 1956: 7,73-74.

Korkeakoululaitoksen laajentuessa perinteinen korkeakoulukeskeinen ohjaus ei enää toiminut. Vailla keskushallintoa ajelehtivan korkeakoululaitoksen kehitys kasvavine opiskelijamäärineen oli 1960-luvun alussa ryöstäytymässä arvaamattomiin ja säätelemättömiin uomiin,⁹ ja alkoi muodostua uudenlainen korkeakoulu- ja aluepolitiikka.

Alkusysäys tähän uudenaikaiseen korkeakoulupolitiikkaan tuli korkealta taholta. Uuden vuoden puheessaan vuonna 1960 presidentti Kekkonen loi katsauksen korkeakoululaitokseen ja kytki koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisen kansantalouden kasvuun. Kekkonen totesi puheessaan kilpailukyvyyn säilyttämisen edellyttävän korkeimman opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen suunnitelmallista laajentamista.¹⁰

Vuonna 1963 asetettiin korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea, jonka tehtävä oli tutkia yliopistojen ja korkeakoulujen koulutuskapasiteetin lisäämistä ja uusien korkeakoulujen perustamista. Komitea antoi ensimmäisen osamietintönsä 1965. Siinä jäsenettiin aikaisempaa laajemmin korkeakoulutuksen yhteiskunnallista tehtävää mikä osaltaan legitimoiti Oulun yliopiston perustamisesta alkanutta siirtymistä autonomisesta eliittiyliopistosta valtiollisesti ohjattuun massayliopistoon. Korkeakoulutuksesta oli yhä selvemmin tullut korkeimman ammattiopetuksen antamiseen keskittyvä järjestelmä. Korkeakoulutasoiseksi korottuneen teknillisen ja kaupallisen koulutuksen lisäksi myös perinteinen yliopisto kytkeytyi yhteiskunnallisen työnjaon kehittymisen myötä yhä tiiviimmin eri ammattilaisten tuottamiseen.¹¹

Helmikuussa 1965 presidentti Kekkonen asetti oman työryhmänsä, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus niistä toimenpiteistä, joiden toteuttaminen tekisi mahdolliseksi pysyttää maassamme suoritettavan tieteellisen tutkimuksen ja yliopistoissa ja korkeakouluissa annettavan opetuksen kansainvälisen kehityksen tasalla.¹² Taustalla oli luonnollisesti Kekkonen omia poliittisia pyrintöjä, mutta myös tarve tuulettaa pöyhöttynyttä komitealaitosta yleensä ja erityisesti liian akateemisesti etenevää korkeakoululaitoksen suunnittelukomiteaa.¹³

Presidentin työryhmä vertaili Suomen tilannetta Iso-Britannian ja Ruotsin korkeakoululaitoksiin ja kehittämissuunnitelmiin. Vertailussa Suomen korkeakoululaitos menestyi kehnosta. Työryhmän suunnitelmassa korkeakoululaitoksen "pysyttämiseksi kansainvälisen

⁹ Kivinen & Rinne & Ketonen 1993, s.38.

¹⁰ Kekkonen 1967, s.108.

¹¹ Ahola 1995, s.71.

¹² Tiede ja ylin opetusta tulevien vuosien Suomessa. 1965, s.5.

¹³ Ahola 1995, s.73.

kehityksen tasalla" oli kaksi osaa: nykyisten vajausten ja puutteiden korjaaminen sekä uudistukset silmälläpitäen tutkimuksen ja ylimmän opetuksen kasvua tästä eteenpäin.

Suunnitelmassa todettiin opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen pysyttämisen kansainvälisen kehityksen tasalla olevan mahdollista vain, jos yliopistoissa ja korkeakouluissa on opetuksen ja tutkimuksen vaatima määrä opettajia, jotka samalla sekä ohjaavat että myös itse suorittavat tieteellistä työtä, ja tähän työhön riittävät tilat, varusteet ja henkilökunta.

Suunnitelma perustui korkeakoululaitoksen koon arviointiin opiskelijamäärien nojalla. Uusien ylioppilaiden määrää koskevan ennusteen pohjalta työryhmä arvioi maassa vuonna 1980 olevan 75000 korkeakouluopiskelijaa, näistä 60000 täyspäiväistä. Arvio lähti oletuksesta, jonka mukaan vuonna 1980 korkeakoulut tarjoavat opiskelupaikan kahdelle kolmesta uudesta ylioppilaasta, mutta korkeakoululaitoksen koolle ei haluttu asettaa tiukkoja rajoja, mikäli uusia ylioppilaita valmistuisi suunniteltua enemmän. Paikkojen lisäämisen painopiste tuli olla "kovilla aloilla"; luonnontieteissä, tekniikassa ja lääketieteessä. Näille aloille tiedepolitiikan painopiste siirtyi teollisen kilpailukyyn ja taloudellisen kasvun määräämänä, ja koska juuri niiltä oli odotettavissa tuotannollista hyötyä ja uudistuksia.¹⁴ Oli tutkittu että yleisen ja erityisesti teknisen tiedon tason nousu on ollut vähintään yhtä tärkeä tuotannon nousun selittäjä kuin pääoman määrällinen lisääminen.¹⁵

Työryhmä asetti siis "opiskelijapaikan" (laskennallisen täyspäiväopiskelijan) korkeakoulujen kehittämisen uudeksi mitta- ja resurssiyksiköksi. Tavoitteena oli päästä sellaiseen yksinkertaiseen järjestelmään, joka automaattisesti nostaisi opettajien lukua aina opiskelijamäärien kasvaessa. Näin korkeakoulujen opettajamäärä olisi sidoksissa koulutuksen kysyntään.

Opetuksen ja tutkimuksen ylläpitämiseksi sekä yleistä hallintoa varten tarvittavan muun henkilöstön määrä tuli mitoittaa oikeasuhteisesti kunkin tiedekunnan työn laatuun ja tehtäviin. Myös korkeakoulujen tilantarve haluttiin sitoa opiskelijapaikkoihin samalla tavalla kuin opettajamäärät. Yhtä opiskelijapaikkaa kohden tulisi humanistisilla aloilla olla 5 m² ja luonnontieteissä, tekniikassa ja lääketieteessä 25 m². Nämä tilatavoitteet olivat keskimääräisiä koko maan korkeakoulutiloja koskevia, eikä niitä ollut tarkoitettu toteutettaviksi välttämättä jokaisen korkeakoulun kohdalla. Mainitut normit verrattuna

¹⁴ Kivinen & Rinne & Ketonen 1993, s.52-53.

¹⁵ Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa. S.57.

ulkomaisiin ohjearvoihin jäivät yleensä sarjojen alapäähän ja selvästi normien keskiarvon alapuolelle.¹⁶

Hallitus antoi eduskunnalle esityksensä laiksi korkeakoulujen kehittämiseksi 12.11.1965. Esityksen suppeissa perusteluissa korostettiin tiedon tason kohottamista yhteiskunnan taloudellisen kasvun sekä henkisen ja sosiaalisen edistyksen välttämättömänä edellytyksenä.

Kehittämislakiesityksen kanssa hallitus antoi esitykset Joensuun, Kuopion, Lappeenrannan, Tampereen ja Oulun korkeakouluista sekä ensimmäiset aluepoliittiset lakiesitykset. Näin korkeakoulu- ja aluepolitiikka limittyivät entistäkin tiiviimmin toisiinsa. Hallituksen esitys uusien korkeakoulujen sijoituspaikkojen valinnasta perustuikin suoraan alueellisen kehittämispolitiikan näkökulmaan.

Tämän kehittämisdoktriinin mukaan korkeakoulujen tuli toteuttaa yhteiskuntapolitiikan tavoitteista johdettuja koulutuspolitiikan tavoitteita. Korkeakoululla oli oma roolinsa hyvinvointivaltion luomisessa ja kehittämisessä. Vaikka korkeakoulut saattoivat osallistua yhteiskuntapolitiikan tavoitteiden hahmottamiseen, valtiovalta kontrolloi korkeakoulujen yhteiskuntapolitiittista toimintaa.¹⁷

Tämän lain selkeänä esikuvana oli Isossa-Britanniassa vuonna 1963 valmistunut lordi Robbinsin komitean mietintö korkeakoulujen kehittämisestä. Tämän komitean arviointien mukaisesti täyspäiväopiskelijain määrä Isossa-Britanniassa kasvasi vuodesta 1962 vuoteen 1981 2,5 kertaiseksi. Samalla tutkimustyöhön käytettävät varat nousivat 3,5 kertaisiksi. Tässä brittiläisessä mallissa tosin rakennussuunnitelmia- ja ohjelmia ei ole pyritty keskittämään.¹⁸

Valtiollisen massakorkeakoulutusjärjestelmän muotoutuminen johti korkeakoulujen sisäisen hallinnon uudelleenjärjestämiseen. Varsin kalliiksi käyvä massakorkeakoulu, joka yhä enenevässä määrin tuotti erilaisia ammattilaisia hyvinvointivaltion tarpeisiin, ei voinut toimia yhtä autonomisesti kuin eliittiyliopisto ennen. Uusi tehokkuusajatteluun nojaava suunnitteluideologia, jonka keskeiset tuotteet olivat laskennallinen kokopäiväopiskelija

---

¹⁶ Tukiainen-Pankakoski 1976, s.73.

¹⁷ Kivinen & Rinne & Ketonen 1993, s.52-53.

¹⁸ Englannissa laajennetaan vanhoja yliopistoja ja uusia perustetaan. Kaleva 14.7.1966.

sekä hänelle varatut kerrosneliöt ja opiskelijaresurssit, ei juurikaan noteerannut yliopistoelämän kärjistyviä sosiaalisia ja sivistyksellisiä ongelmia.¹⁹

3.3. SUUNNITTELUN HIERARKIAT (LIITE 1)

3.3.1. OULUN YLIOPISTON RAKENTAMISEN NEUVOTTELUKUNTA

Laissa joka määrittelee korkeakoululaitoksemme kehittämisen puitteet, edellytetään, että vuoteen 1981 mennessä maahamme rakennetaan vähintään miljoona neliometriä korkeakoulutiloja. Korkeakoulujen käytössä oli vuonna 1966 n. 400000 m² tutkimus- ja opetustilaa, josta pääosa eli n. 350000 m² oli rakennettu vuoden 1917 jälkeen. Viisitoistavuotiskauden 1967-81 aikana olisi siis rakennettava yli puolitoista kertaa niin paljon korkeakoulutiloja kuin viisikymmenvuotiskautena 1917-67.

Koska aikaisempi yliopistorakentaminen oli tapahtunut verkkaisessa tempossa ei tarvetta varsinaisten ohjelmointielimien perustamiseen enempää valtakunnallisella kuin korkeakoulutasollakaan esiintynyt, vaan asiat hoidettiin perinteiseen tapaan olemassa olevien hallintoelimien ja tilapäisten, sivutoimisesti hoidettujen toimikuntien avulla.

Uusien yliopistojen ja korkeakoulujen perustaminen sekä vanhojen yliopistojen suuret laajennustarpeet olisivat Oulun yliopiston silloisen rehtorin Erkki Koiso-Kanttilan mukaan edellyttäneet paljon siihen asti totuttua pitemmälle vietyä esivalmistelua niin valtakunnallisella kuin korkeakoulutasollakin. Tällainen valmistelu kuitenkin puuttui. Niinpä vasta 1965 valmistui ensimmäinen koko valtakunnan käsittävä, koulutustilastoihin perustuva laskelma korkeakouluissa opiskelevien määrällisestä sekä tieteen aloihin ja paikkakuntiin liittyvästä kehityksestä ja vasta 1969 aikaansaatiin kaikki korkeakoulut käsittävä koordinoitu rakennusohjelma, joka tosin ulottui vain vuoteen 1974 saakka.²⁰

Oulun yliopisto, joka perustettiin uusista yliopistoista ensimmäisenä 1959, joutui myös ensimmäisenä kokemaan ne puutteet, jotka olivat yliopistolaitoksen kehittymisen esteenä, mutta myös samalla se kehitti ratkaisuja joiden avulla syntyneet vaikeudet voitettiin. Tämä Oulun yliopiston ohjelmointi, suunnittelu- ja rakennustyön hoitamiseksi luotu järjestelmä on ollut myös muiden yliopistojen vastaavien elimien mallina.

---

¹⁹ Ahola 1995, s.76.

²⁰ Koiso-Kanttila 1970, s.43.

Kun Oulun yliopiston suunnittelun ja rakentamisen piti alkaa aluekysymyksen tultua ratkaistuksi, keskusteltiin aluksi sellaisen rakennustoimikunnan asettamisesta, joka ohjelmoinnin lisäksi hoitaisi myös suunnitteluttamisen ja rakennuttamisen. Vaikkakaan tällaiseen järjestelyyn ei voitu ryhtyä asetettiin vuonna 1966 valtioneuvoston päätöksellä Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta, jonka tehtävät määriteltiin siihenastisesta käytännöstä melkoisesti poikkeavalla tavalla.

Oulun yliopiston neuvottelukunnan päätehtävät olivat valtioneuvoston päätöksen mukaisesti seuraavat:

1. hankkia Oulun yliopistolta tai asiantuntijataholta ehdotus kunkin rakennuksen huone-tilaohjelmasta, käsitellä ne ja saattaa opetusministeriön vahvistettavaksi.
2. tehdä esitys käyttösuunnitelman laatimistavasta ja suorittaa tai hankkia sitä varten tarvittavat selvitykset.
3. laatia yliopiston rakentamisen aikataulu, josta käy ilmi rakennusten rakentamisen järjestys, kunkin rakennuksen suunnitteluun ja rakentamiseen tarvittava aika sekä arvio tarvittavista määrärahoista.
4. antaa lausuntonsa laadituista rakennussuunnitelmista sen jälkeen, kun yliopisto on antanut lausuntonsa neuvottelukunnalle.
5. seurata suunnittelun ja rakentamisen edistymistä sekä valvoa aikataulun noudattamista ja tehdä tarpeellisia muutos- ja muita esityksiä opetusministeriölle.
6. pitää huolta siitä että opetuksellisesti ja tutkimuksellisesti tarpeelliset hankinnat suunnitellaan ja aloitetaan ajoissa.
7. antaa opetusministeriölle lausuntonsa Oulun yliopiston laatimista, suunnitelmien toteuttamisen kannalta tarpeellisista määrärahaesityksistä. ²¹

Tämä seitsenkohtainen päätös merkitsi käytännön tasolla seuraavaa: Kohta yksi oli pääasiassa selvittelytyötä, koska professoreiden laatimat toiveohjelmat oli tarkistettava ja verrattava niitä vastaaviin koti- ja ulkomaisiin esimerkkeihin. Kohta kahdessa neuvottelukunta teki esityksen pohjoismaisen arkkitehtikilpailun järjestämiseksi, suoritti sitä varten laajat perusselvitykset ja laati 74-sivuisen kilpailuohjelman. Kohdan kolme laajuutta kuvaava yliopiston arvioitu kokonaiskuutiomäärä, yli 600000 m³. Käytäntö kohta neljässä merkitsi suunnittelutyön suorittamista jatkuvassa yhteistyössä suunnittelijan ja yliopiston laitosten edustajien kesken. Kohta viisi tarkoitti vastuun antamista neuvottelukunnalle suunnittelun ja rakentamisen edistymisestä. Hankinnat joista kohta kuudessa puhutaan, tarkoittavat opetusvälineitä ja rakennusten sisustamisessa tarvittavia irtokalusteita. Kohta

---

²¹ Koiso-Kanttila 1970, s.43.

seitsemässä neuvottelukunta on käytännössä itse yliopiston puolesta joutunut laatimaan nämä esitykset.

Edellä mainittujen tehtävien lisäksi neuvottelukunnalle kuului mm. yliopistoalueen kunnallisteknillisten töiden suunnittelun ja rakentamisen valvontatehtäviä sekä yhteydenpitoa muiden yliopiston alueella suunnittelu- ja rakennustöitä suorittavien elimien kanssa.

Vaikka valtioneuvoston asettama uusi ohjelmointi-, suunnittelu- ja koordinoitelin, Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta nimitettiin huhtikuussa 1966, voidaan ohjelmointivaiheen alkaneen jo keväällä 1965. Valtioneuvosto asetti tällöin yliopiston professoreista kokoonpannun toimikunnan selvittämään Oulun yliopiston aluetarvetta sekä sitä, mistä alueet olisi saatavissa. Tämän toimikunnan mietinnössä on Suomessa ensimmäisen kerran ohjelmoitu nykyaikaisen yliopiston huonetila- ja aluetarpeita sekä taloudellisia ja muita valintaan vaikuttavia seikkoja.

Syksyllä 1965 perustettiin yliopiston toimesta Oulun yliopiston yliopisto- ja korkeakoulu-rakennusarkisto keräämään ja analysoimaan korkeakoulujen ohjelmointiin, suunnitteluun ja rakentamiseen liittyvää aineistoa sekä kotimaasta että ulkomailta. Tämän arkiston esikuvana oli Stuttgartin teknillisen korkeakoulun yhteydessä toimiva Zentralarchiv für Hochschulbau.²²

Tämän uuden päätoimisesti suoritettavan ja tutkimukseen sekä ohjelmointiin perustuvan korkeakoulusuunnittelun kehittäminen on laskettava Oulun yliopiston rehtorin Erkki Koiso-Kanttilan ansioksi. Koiso-Kanttilan johdolla Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta vanhimpana korkeakoulurakentamisen neuvottelukuntana joutui myöhemmin toimimaan edelläkävijänä siinä prosessissa, jonka tuloksena on valmis korkeakoulu-rakennus.²³

3.3.2. OPETUSMINISTERIÖ

Opetusministeriössä korkeakoulujen rakennusasioita hoiti korkeakoulu- ja tiedeosaston rakennusasio toimisto, jonka tehtävänä oli valtakunnallisen pitkän tähtäyksen korkeakoulurakennusohjelman laadinta ja vuotuinen tarkastaminen, sekä käytöstä poistettavien tai käyttötarkoitukseltaan muuttuvien tilojen luettelointi ja korkeakoululain toteutumisen seuraaminen ja informointi eduskunnalle. Toimisto myös laati viisivuotistaloussuunnitel-

²² Koiso-Kanttila 1970, s.43.

²³ Väisänen 1973, s. 24.

maesitykset ja käsitteli rakennushallituksen laadittamat korkeakoulujen maankäyttösuunnitelmat sekä tarkisti ja vahvisti rakennushankkeiden perustamis- ja esisuunnitelmat saatuaan edellisistä rakennusasiain neuvottelukunnan lausunnon. Toimisto antoi suositusluonteisia ohjeita tilojen mitoituksesta ja käynnisti korkeakoulujen tilarekisterityön.²⁴

3.3.3. RAKENNUSHALLITUS

1950-luvun kaupungistumisen, joka edellytti paljon julkista rakentamista, ansiosta rakennushallitus, joka oli välillä menettänyt lähes sadaksi vuodeksi roolinsa julkista rakentamista johtavana ja ohjaavana virastona, sai takaisin johtavan roolinsa. Rakennushallitus vastasi lisääntyvästä valtiollisesta rakentamisesta samalla, kun eduskunta valtuutti sen johtamaan koko rakennussektoria.²⁵

Rakennushallitus tuli mukaan Linnanmaan rakennusprojektiin siinä vaiheessa, kun ryhdyttiin selvittämään alueen soveltuvuutta. Kun opetusministeriö oli selvittänyt hankkeen laajuuden ja ehdolla olevan alueen, asiasta pyydettiin rakennushallituksen lausunto, joka käsitteli alueen soveltuvuutta kaavallisessa ja teknillisessä mielessä ja sen riittävyttä rakennushankkeelle. Lopullinen ratkaisu aluekysymyksissä tapahtui valtioneuvoston tasolla, ja koska valtiolla itsellään ei ollut riittäviä alueita, vaikuttivat luovuttajana olleen kaupungin paikalliset kunnallispoliittiset tekijät sijaintiin. Kuten tuli nähtäväksi Oulun kaupungin ja valtion välisessä aluevaihtolaissa.

Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö päätöksellään "Kustannusten alentamisesta julkisessa rakennustoiminnassa" vuodelta 1963 vahvisti valtion rakennusten laatuluokituksen. Tarkoituksena oli kustannusten alentaminen sekä kaluste- ja varustetason selvittäminen. Rakennushallituksen käsityksen mukaan voimakkaasti laajenevaa yliopisto- ja korkeakoulurakentamista ei voitaisi hallita eikä sen kustannuksia valvoa ilman pitkälle menevää standardisointia sekä huonetilojen että rakenteiden, LVI-järjestelmien ja varusteiden osalta.

Rakennushallitus auttoi kustannus- ja aika-arvioiden osalta ministeriöiden investointejaan varten laatimia viisivuotistaloussuunnitelmia. Leimaa-antavia näille pyrkimyksille oli rakennushankkeiden taloudellisuuden vaatimus. Rakennushallituksen tehtävänä oli huo-

---

²⁴ Tenkanen 1973, s.22.

²⁵ Eräsaari 1995, s.98.

lehtia siitä, että sen toimesta suoritettava suunnittelu- ja rakennustyö johti mahdollisimman tehokkaaseen ja taloudelliseen tulokseen.²⁶

Eniten tähän tulokseen vaikutti rakennushallituksen mielestä tehokas ja hyvin järjestetty ohjelmointi- ja esisuunnittelutyö. Tämä suunnittelutyö sisälsi erilaisia toiminnallisia, teknisiä, kasvu- ym. järjestelmiä, joihin yksittäisten rakennusvaiheiden tulee sopeutua. Rakennushallituksen mielestä korkeakoulun sisäisen toiminnan ja rakennetun muodon välillä vallitsee kiinteä yhteys, koska rakentamisen muoto on johdonmukainen seuraus opetusalojen (kuvitellusta) yhdentymisestä, opetus- ja tutkimusmenetelmien kehityksestä sekä korkeakoulun tehtävästä sosiaalisena organisaationa.

Yliopiston tuleva maankäyttösuunnitelma muodostaa kehysuunnitelman, joka on oltava riittävän väljä (avoin), jotta se antaisi mahdollisuudet moninaiselle ja muuttuvalle kehitykselle. Linnanmaan yliopistorakennus on hyvä esimerkki suunnittelusta, jossa ennakoivaa suunnittelua tehtiin. Rakennuksen esisuunnittelun yhteydessään suoritettiin rakennushallituksen toimeksi annosta laaja tyyppitutkimus, jonka tarkoituksena oli edullisimpien moduulijärjestelmään sidottujen huonekokojen lisäksi selvittää edullisimmat rakenne-, LVI- ja sähkötekniiset järjestelmät ja laboratoriokalusteiden perustyyppistö. Selvää oli että pyrkimykset huonetilojen ja rakenteiden standardisointiin johtivat myös ennistä runsaampaan elementtirakenteiden käyttöön yliopistorakentamisessa.

Rakennushallitus toteutti rakennushankkeet yleensä antamalla varsinaiset työsuoritukset tehtäväksi kokonaisurakalla. Oulun yliopiston rakennushanke oli niin valtava kohde, että se jo rahoituksen vuoksi oli jaettava useaan rakennusvaiheeseen.²⁷

---

²⁶ Oulun yliopiston suunnittelemisen ja rakentamisen aikana, vuoden 1970 maaliskuusta lähtien, rakennushallitus siirtyi valtionvarainministeriön alaisuuteen; välittömään yhteyteen tulo- ja menoarvioista päättäviin viranomaisiin. Hämäläinen 1970, s.39.

²⁷ Petrimäki 1973, s.22-23.

4. SUUNNITTELUIDEOLOGIAN TAUSTA

4.1. VALTAKUNNANSUUNNITTELU

Toinen maailmansota ja sen seuraukset loivat tilanteen, jossa tarve keskittää voimavarat hyvin harvoihin tavoitteisiin edisti keskitettyjen suunnittelujärjestelmien kehittämistä ja käyttöönottoa niissäkin maissa, joissa vallitseva ideologia tähdensi moniarvoisuutta, suvaitsevuuutta ja monipuoluejärjestelmään perustuvaa demokratiakäsitystä.¹

Suomessa tämän suunnittelun voidaan katsoa alkaneen 1950-luvulla, jolloin johtava hallituspuolue, maalaisliitto joutui kamppailemaan toistuvien valtion kassakriisien kanssa. Valtiontaloutta pyrittiin säätelämään sotatalouden ajalta periytyvien keinojen avulla. Mutta nyt alettiin nähdä selviytymiseen tarvittavan entistä mittavampaa julkisen talouden suunnittelua ja ohjausta. Ohjauksen merkitystä korostava keynesiläisyys voitti alaa talouspolitiikassa. Maalaisliiton johtaman valtakunnansuunnittelun tavoitteena oli valtakunnan eri osien tasapuolinen kehittäminen. Samalla pyrittiin hidastamaan yhteiskunnan rakennemuutosta, edistämään alkutuotantoa sekä tukemaan asutustoimintaa.² Käytännössä tämä suunnitteluideologia hahmoteltiin valtionvarainministeriön kansantalousosaston aloitteesta vuonna 1956 perustetussa ja valtioneuvostolle alistetussa valtakunnansuunnittelutoimistossa.

Taloudellisen, suunnitelmallisen isänmaallisuuden aatteellinen konteksti, löytyi ajan oikeistolaisesta modernin ihanteesta. Se liittyi oikeistolaiseen kulttuurikäsitteeseen, jossa kulttuuri miellettiin valtioelämän, tieteen, kirkon ja talouselämän muodostamaksi kokonaisuudeksi. Maan etu vaati kaikkien kehittämistä yhtäläisesti. Olemattoman aluepolitiikan aikana valtakunnansuunnittelu tarjosi mahdollisuuden siirtyä yleisen keskusjohtoisen ja pitkäjännitteisen taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen suunnittelun tielle. Kansakunnan onnea ja hyvinvointia edistänyt valtakunnansuunnittelu loi fyysiset edellytykset tuotantovoimien parhaalle mahdolliselle hyväksikäyttämiseksi. Yhdistämällä kaupunki- ja maaseutusuunnittelu uudenlaiseksi kokonaisajatteluksi saatiin pohja aluesuunnittelulle.³

60-luvun korkeakoulupolitiikka liittyi edellisen vuosikymmenen aatteellisiin teemoihin useilla tavoilla. Ensinnäkin korkeakoulupolitiikkaan sovellettiin valtakunnansuunnittelijoiden esiinnostamia kokonaisvaltaisen suunnittelun periaatteita, suunnittelussa ja koulu-

---

¹ Uusitalo 1995, s.123.

² Kivinen & Rinne & Ketonen 1993, s.42.

³ Kolbe 1996b, s.20.

tuspolitiikassa painottui uudella tavalla yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen merkitys, sekä se, että korkeamman opetuksen laajentaminen liittyi aatteellisesti kaikkialla länsimaissa kylmään sotaan -koulutus tuli olemaan se tuotantoa ja kilpailukykyä lisäävä tekijä, jolla taisteltiin kahden järjestelmän välisestä paremmuudesta.

Korkeakoulupolitiikka nousi osaksi uudenlaista talouspoliittista suunnitteluajattelua. Valtiontalouden selviytyminen kasvavista kuluista edellytti julkisen talouden ja investointien uutta, entistä laajempaa suunnittelua ja ohjausta. Korkeamman opetuksen kehittäminen vei vääjäämättä kohti valtiovallan kasvavaa vaikutusta.

Tieteellisen tutkimuksen organisointikomitean ensimmäinen osamietintö valmistui 1960 ja laki tieteellisen tutkimuksen järjestelystä säädettiin eduskunnassa ripeästi. Tämän Laurilan komitean mietinnön ansioksi voidaan kirjata uuden tiedepoliittisen ajattelun esiintuominen lähinnä yleisen länsieurooppalaisen ajattelutavan mukaisesti. Esikuvana aiemmin ollut ruotsalainen malli sai väistyä OECD:n tiedepoliittisen ajattelutavan tieltä. Koulutuksen ekspansio kaikkialla Euroopassa oli yllättävän samankaltainen sijoittuen kahden vuosikymmenen, 1950-luvun puolen välin ja 1970-luvun väliin. Tiede- ja tutkimuspolitiikan tavoitteeksi asetettiin tuolloin kansallisen taloudellisen kasvun edistäminen. Samalla voimistui vaatimus julkisen rahoituksen kasvusta korkeimman opetuksen järjestämisessä. Taustalla oli taloudellisen kasvun aikaansaama koulutuksen sosiaalinen tilaus ja suurten ikäluokkien aiheuttama sosiaalinen ja demografinen paine. Ammatillinen sivistys ja koulutus nostettiin merkittäväksi yhteiskunnan tuotantovoimaksi. Koulutuksen oli luotava entistä paremmat edellytykset yhä nopeammalle taloudelliselle kehitykselle tuottamalla yhä paremmin koulutettua työvoimaa.⁴

Yhdysvalloista levisi yhteiskunnallisen modernisaation ihanne. Poliittisena rakennepuuna oli läntisten maiden kilpailukyvyyn parantaminen. Kansantaloustieteeseen ilmestyi human capital-käsite. Yksilön ja työvoiman ominaisuuksista koulutus ja terveys nähtiin eräänä keskeisenä taloudellisen kasvun komponenttina. Valtion roolia oli kasvatettava taloudellisesti hyödyllisen ja tarkoituksenmukaisen tutkimuksen ja koulutuksen järjestämisessä. Korkeimman opetuksen ja taloudellisen ekspansioon yhdistäminen edisti yhteiskunnan demokratisoitusprosessia. Kansalaisten korkea koulutuksen aste oli kehittyneen teollisen demokratian elinehto. Tämän ideologian mukaisesti yliopistoista tuli läntisen poliittis-yhteiskunnallis-taloudellisen systeemin tärkein uudistava tuotantovoima.⁵

---

⁴ Kivinen & Rinne & Ketonen 1993, s.46.

⁵ Wittrock 1993, s.338-340.

Kun tieto oli saatettava välittömästi tuotantovoimaksi, korostettiin teknis-luonnontieteellisen tutkimuksen arvoa. Kansantalouden etu edellytti tutkimustoiminnan tehostamista. Yliopistot ja korkeakoulut oli asetettava uuteen arvojärjestykseen. Yliopistojen perinteinen yleissivistävä akateemisuuden ihanne ja kansallis-isänmaallisten tieteiden edistäminen eivät enää riittäneet uuden rationaalisen koulutusyhteiskunnan tarpeisiin. Korkeimman opetuksen taloudellinen ja tuotannollinen merkitys, suunnitelmallisuus, tehokkuus ja päämäärätietoisuus olivat avainsanoja ja esikuvat kansainvälisiä. Samaa tietä kulkivat mm. Ruotsi ja muut Pohjoismaat, Ranska, Länsi-Saksa sekä Iso-Britannia, jossa työväenpuolueen vaalivoitto 1964 mahdollisti uuden korkeakoulupolitiikan aloittamisen. Kaikille maille oli tunnusomaista muutos koulutuspoliittisessa kaanonissa. Perinteisen yliopisto-ideaalin ja sivistyneistöroolin tilalle oli nousemassa koulutuksen suunnitelmallisuuden ja byrokratisoimisen kautta uudenlainen rationaliteetti, asiallinen ja professionalisuutta korostanut ammatti-identiteetti.⁶

4.2. HALLINNOLLINEN OHJAUSIDEOLOGIA

1960- ja 1970-lukujen aikana valtion keskushallinnon tehtävissä, rakenteissa ja toimintatavoissa tapahtui muutoksia, joiden perusteella suunnilleen näille vuosikymmenille ajoittuva jakso usein rajataan omaksi periodikseen yhteiskunnallisessa kehityksessä. Tapahtunutta muutosta on kuvattu ja analysoitu eri näkökulmista sekä tieteellisissä että hallinnollisissa tarkasteluissa. Olennaisimpia mitattavissa olevia muutoksia olivat virkakunnan kasvu, sekä koulutus- ja ammattijakauman muuttuminen, hallintoelinten määrän lisääntyminen sekä niiden sisäisen organisaation kasvava eriytyminen (elämaailman kolonisaatio). Nämä konkreettiset muutokset tapahtuivat osana valtion tehtävien sekä hallintokoneiston aseman, toimintatapojen ja niitä koskevan ajattelun muuttumista. Samalla muuttuivat myös näkemykset siitä, kuinka yhteiskuntaa voidaan ja tulee ohjata. Tapahtuneita muutoksia on tulkittu myös kokonaan uudenlaisen poliittis-hallinnollisen ohjausideologian synty miseksi, leviämiseksi ja vakiintumiseksi.⁷

Suunnittelua korostavan ohjausideologian leviäminen valtionhallintoon ei ollut erityisen suomalainen ilmiö, vaan esikuvia oli tarjolla muissa maissa jo toteutetuissa hallinnon kehittämistoimissa sekä kansainvälisten järjestöjen suosituksissa. Tieteellisiä esikuvia tarjosivat etenkin yhteiskuntatieteiden tuolloin uudet "vahvat" suuntaukset ekonometria ja kybernetiikka ja toisaalta liikkeenjohdon menetelmiä koskeva tutkimus. Keynesiläisyyden omaksuminen oli jo luonut tiedollisen perustan uudelle yhteiskunnan ohjausta koskevalle

---

⁶ Kolbe 1996b, s.22-24.

⁷ Summa 1989, s.22.

ajattelulle. Tätä 60- ja 70-lukujen vaihdetta, jolloin suunnitteluideologia oli vahvimmiltaan on luonnehdittu "normaalin nykyaikaistuvan markkinatalousmaan" ja edustuksellisen demokratian tilanteeksi, jolle oli ominaista voimistuva toimeenpanovalta ja keskuhallinto, kasvava julkinen sektori ja laajeneva hyvinvointisektori, kehittyvät suunnittelujärjestelmät ja lisääntyvä hallinnon informaatioteknologiapainotteisuus.⁸

Hallinnon kulttuurisen muutoksen kannalta on syytä kiinnittää huomiota kahteen seikkaan. Ensiksikin, hallinto alkoi eriytyä ja "hajota" melko voimakkaasti. Tämä merkitsi muun muassa sitä, että hallinnon hoitamat tehtävät tulivat yhä selvemmin spesiaalitehtäviä hoitavien asiantuntijoiden suorittamiksi. Samoin alkoi syntyä tehtäviltään yhä kapea-alaisempia yksiköitä. Toiseksi, valtion keskushallinnon ja paikallishallinnon keskinäinen suhde muuttui entistä läheisemmäksi. Valtio alkoi monin tavoin tukea paikallista toimintaa, mutta samalla se myös yhä selvemmin alkoi määräillä, mitä paikallisella tasolla oli lupa tehdä. Samalla kun kunnille luotiin paremmat aineelliset toimintaedellytykset niiden itsenäisyyttä vastaavasti kavennettiin.⁹

Suunnitteluideologian syntyminen liitetään usein sosiaalidemokraattisiin tai niitä muistutaviin hallituksiin ja hyvinvointivaltion rakentamisen alkamiseen. Toisaalta suunnittelua korostava ohjausajattelu omaksui esikuvia myös liikkeenjohtotieteestä ja laskentatoimen teoriasta, miltä osin sen perimmäinen arvoulottuvuus kytkeytyy pikemminkin hallinnon tehokkuuden tavoitteeseen kuin yhteiskunnalliseen reformipolitiikkaan.¹⁰ On myös esitetty että taustalla olisi vaikuttanut omalaatuinen oikeistohegeliläinen rationaliteetti ja osin kansallisesta maaperästä noussut rationaliteetin ihanne, jota myös radikaalit vasemmistohegeliaanit ajoivat.¹¹

Suunnitteluideologian vahvoina vuosina nämä perusarvoiltaan sinänsä erilaiset ideologiset taustat vahvistivat toisiaan ja yhteenkietoutuivat yleisessä suunnitteluideologisessa käsitejärjestelmässä. Tätä yhteenkietoutumista edesauttoi suunnitteluideologian käsitejärjestelmän rakentuminen kunkin teoriakokonaisuuden yhteisen arvoulottuvuuden, tavoiterationaalisuuden varaan.

Olennaista edellä sanotussa on, että hallintoa koskevan ohjausajattelun muutokset kytkeytyivät monivivahteisella tavalla laajempiin sosiaalisiin, taloudellisiin, kulttuurisiin ja

---

⁸ Summa 1989, s.22.

⁹ Nikkilä 1986, s.19.

¹⁰ Summa 1989, s.22.

¹¹ Kolbe 1996b, s.18.

tämän tutkimuksen kannalta erityisesti arkkitehtonisiin muutoksiin. Tapahtuneet hallinnon ohjausajattelun muutokset on kytketty toisaalta yhteiskunnan ohjauksen "superideologioiden" kehitykseen ja toisaalta konkreettisten yhteiskunnallis-taloudellisten muutosten tuloksena syntyvään "sosiaaliseen tilaukseen". Näitä "superideologioita" olivat taloudellisen kasvun ideologia, julkisen sektorin hyvinvointitehtävien laajentamisen ja kehittämisen ideologiat, alueellisen tasaisen sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen ideologia ja edistyksellisen ja osallistuvan demokratian kehittämisen ideologia. Yhteinen nimittäjä näille osatekijöille oli valtiollinen tavoiterationaalisuus.

Tapahtunut uusi käänne näkyi selvimmin hallinnon toiminnallisessa muutoksessa. Hallinnossa tapahtuva suunnittelu muutti luonnettaan, johtamis- ja henkilöstöhallintojärjestelmiä kehitettiin ja päätöksentekoon osallistumisen järjestelmiä muutettiin. Perinteellinen linjahallintoperiaate alkoi murentua. Valtiovallan uudenlainen vastuu talous- ja yhteiskuntapolitiikasta edellytti poliittisen järjestelmän, etu- ja työmarkkinajärjestöjen sekä elinkeinoelämän edustajien kytkentää osaksi valtioneuvoston johtamaa hallintoa. Julkisen sektorin keskinäinen koordinointi oli laajenemassa koko yhteiskunnan ohjaukseksi, johon osallistuivat yhteiskunnan keskeiset osapuolet. Hallintokoneistosta tuli harjoitettavan talous- ja yhteiskuntapolitiikan todellinen johtaja.¹²

Tämä modernistinen yhteiskuntasuunnittelu oli elimellinen osa modernin projektia. Suunnittelun perustana toimi valistukselta peritty usko ihmisen rajattomiin mahdollisuuksiin panna maailma kuntoon. Usko liittyi tieteelliseen maailmankuvaan, jossa aika on illusorinen siten, että tulevaisuuden ennakoiminen muuttuu yhä osuvammaksi sitä mukaa kun tieto kasvaa. Tämän uskon varassa oli mahdollista luoda suunnitelujärjestelmä, jossa ensin tehtiin ennusteita. Tämän jälkeen laaditaan suunnitelma ennusteiden mukaan. Kun suunnitelma oli toteutettu, voitiin lopuksi todeta, että ennusteet olivat toteutuneet. Näin seuraava suunnitelma oli laadittavissa entistä luottavaisemmassa ilmapiirissä. Todellisuudessa suunnittelun onnistuminen ei perustunut suunnittelijoiden kykyyn nähdä tulevaisuutta. Sen sijaan tehtiin todeksi poliittisesti määritelty tulevaisuus, jolla luotiin yhteiskunnan järjestystä.¹³

4.3. HYVINVOINTIVALTIO JA JULKINEN RAKENTAMINEN

Koska hyvinvointivaltion idea piti sisällään myös massakorkeakouluistumisen, tutkin sitä merkitysyhteyttä joka tällä prosessilla oli julkisen rakentamisen kenttään.

---

¹² Nikkilä 1986, s.21.

¹³ Nyman 1992, s.72.

Julkisen sektorin yhteiskunnallinen merkitys korostui 1950-luvulla verrattuna sotaa edeltäneeseen tilanteeseen. Tämä näkyi muun muassa siinä, että julkisten menojen osuus bruttokansantuotteesta kasvoi selvästi. Suomalaisen yhteiskunnan jälleenrakentamiseen uhrattiin mittavat määrät julkisia varoja, jotta sodan aiheuttamat niin henkiset kuin aineelliset vauriot saatiin edes siedettävästi paikatuksi.

Valtion tehtävistä kasvoivat nopeimmin erilaiset palvelutehtävät. Varsinkin sosiaali- ja terveydenhuolto, sosiaalitoimi, koulutoimi ja julkinen asuntotuotanto laajenivat selvästi verrattuna sotaa edeltäneeseen tilanteeseen. Suomen valtiollinen toiminta alkoi vähitellen täyttää vaatimukset, joita hyvinvointivaltiolle asetettiin: hyvinvointivaltio on sellainen valtio, jonka piirissä huomattavassa määrin asiat hoidetaan julkisen sektorin kautta.

Suomalaisen hyvinvointivaltion alkuvaiheiden kehityksellä on eräitä melko helposti osoitettavissa olevia yhteyksiä julkiseen rakentamiseen. Olosuhteet synnyttivät ilmeistä tarvetta rakentaa runsaasti uusia palvelulaitoksia. Esimerkkejä tällaisista laitoksista olivat keskussairaalat, sosiaalivirastot, kansakoulut, oppikoulut ja korkeakoulut. Sodan jälkeen syntyneiden ikäluokkien koko vaikutti osaltaan siihen, että näistä laitoksista oli rakennettava riittävän suuria. Näissä oloissa rakennusten arkkitehtoninen muotoilu ei useinkaan ollut keskeistä. Osittain myös hallinnon voimistuneesta sääntelystä johtunee, että tuon ajan julkiset rakennukset muistuttivat huomattavasti toisiaan.

Myös valtion keskushallinnon ja kuntien keskinäisten yhteyksien tiivistymisellä oli ilmeisiä heijastusvaikutuksia rakentamiseen. Kehitysaluepolitiikan turvin julkinen rakentaminen oli nyt mahdollista sielläkin, missä siihen ei aikaisemmin ollut totuttu: Lapin ja Kainuun köyhillä alueilla. Näille alueille tuli mahdolliseksi rakentaa kouluja, postitoimistoja ja muita julkisia palvelupisteitä. Myös kaupungeissa samansuuntainen kehitys näkyi melko selvästi. Kun keskikokoisessa kaupungissa oli aikaisemmin totuttu vain muutamaankoulurakennukseen saattoi niitä 1960-luvun lopussa olla jo useita kymmeniä.¹⁴

Hyvinvointipalvelujen kasvun myötä hallinto työntyi kansalaisten välittömään elämänpiiriin säädellen yhä tuntuvammin asioita, joissa tällaista sääntelyä ei edes kaivattu. Hyvinvointivaltio alkoi kokea ongelmia tai suoranaisia kriisejä. Valtion menot kasvoivat kansantalouden vaatimusten kannalta liian suuriksi, minkä johdosta julkisia palveluita oli tuotettava mahdollisimman paljon ja tehokkaasti, mutta pienillä kustannuksilla. Tämä kehityssuunta puolestaan lisäsi paineita valvoa ja säädellä hallinnollisesti palvelujen

---

¹⁴ Nikkilä 1986, s.17-19.

käyttöä, ja tästä taas oli seurauksena enemmän tai vähemmän näkyviä uskottavuuskriisejä koko hallintoa ja yleensäkin valtiollista järjestelmää kohtaan.

Tapahtunut kehitys ei voinut olla vaikuttamatta julkisen rakentamisen luonteeseen. Maaperä oli otollinen tilanteelle, jossa uudenlaiseen tehokkuuteen pyrkivä hallintokoneisto halusi tehokkaasti toimivia virastotaloja jotka myös piti rakentaa tehokkaasti. Erilaiset intressit alkoivat aikaisempaa selvemmin työntyä julkisen rakentamisen alueelle. Valmistuneet rakennukset ovatkin osittain tuloksia toistensa kanssa kilpailevien intressitahojen vaatimusten sovittelusta. Tässä prosessissa arkkitehtoniset tarpeet ja näkemykset mukautettiin intressitahojen tarpeen mukaisiksi, mikä sangen usein työnsi esteettiset päämäärät taka-alalle.

Hallinnon sisälle työntynyttä tehokkuusajattelua heijastavat useat 1970-luvun näkyvimät julkiset rakennukset. Tällaisia ovat esimerkiksi Pasilan virastokeskus, useat suuret valtion virastotalot eri kaupungeissa sekä monet uudet korkeakoulurakennukset.¹⁵

4.4. KORKEAKOULUSUUNNITTELU

Ideaalinen suunnitteluprosessi eteni korkeakoulusuunnittelussa seuraavasti. Normatiivista suunnittelua edusti opetusministeriö ja korkeakoulut, joiden tehtävänä oli päättää toiminnallisista, ennen kaikkea opetuksellisista päämääristä. Näin valittujen koulutuspoliittisten päämäärien toteuttamiseksi tarvittavien strategisten tavoitteiden suunnittelu oli annettu valtionhallinnossa rakennushallituksen ja korkeakouluissa rakentamisen neuvotelukuntien tehtäväksi. Toteuttaminen, eli valittujen poliittisten päämäärien ja strategisten tavoitteiden muuntaminen konkreettiseksi todellisuudeksi muodosti arkkitehtikunnan tehtäväsisällön.¹⁶

Tämä tulevaisuuden yhteiskunnan järjestyksen luominen vaikutti tietysti myös uusien korkeakoulujen suunnitteluun. Oulun yliopistoa suunniteltaessa tämä korkeakoulusuunnittelu oli "tieteenalana" vielä nuori, varsinkin Suomessa. Tämä toiminnan alue joutuikin melko valmistautumattomana sosiaalisten, taloudellisten ja koulutuspoliittisten keskustelujen ristipaineeseen. Samanaikaisesti korkeakoulusuunnittelu joutui myös määrittelemään paikkansa yhteiskunnan ja tieteen silloisessa muutosprosessissa.

---

¹⁵ Ibid., s.21.

¹⁶ Nevanlinna 1973, s.52.

Tämän eri tahoilla vallitsevan epämääräisen lähtötilanteen vuoksi suunnittelijan oli toisaalta pakko rationaalisin keinoin lyhyellä tähtäyksellä tyydyttää kasvavien opiskelijamäärien ja lisääntyvien tutkimuslaitosten kvantitatiivinen tarve, toisaalta hänen oli otettava huomioon pyrkimys yhdentyiin ja eriytyviin opetusjärjestelmiin sekä entistä tehokkaampien opetusmenetelmien käyttöönotto. Niinpä suunnittelija oli tilanteessa jossa piti välttää kauaskantoisia suunnitelmia tehdessään mahdolliset virheratkaisut tulevaisuuden osalta.

Tämä yliopistolaitoksen massoittuminen siis asetti suunnittelijan tehtävän uuteen valoon. Koska sivistysyliopiston perinnettä ei voinut suoraan hyödyntää arkkitehtonisessa muodonannossa, oli suunnittelun typologialla uutta luova vaikutus. Toki tietty massakorkeakoulun typologia oli jo syntynyt (Berliini ja muut uudet eurooppalaiset yliopistot, kuten tulemme huomaamaan), mutta kuitenkin nämä kysymykset tulivat ratkaisun alle ensimmäistä kertaa kansallisena kysymyksenä.

Uuden yliopiston rakennussuunnittelu ilmensi yliopiston sisäisen organisaation rakennetta, ja se on vastaus ylimmän opetussuunnittelun pedagogisiin päämääräasetteluihin. Tällainen sisäisen rakenteen vuorovaikutus pakotti arkkitehdin jatkuvasti ylläpitämään yhteyttä toiseen osapuoleen, yliopistoon, samoin kuin alan kansainväliseen kehitykseen.

Koska korkeakoulu aktiivisena tekijänä yhteiskunnassa merkitsee paljon alueen infrastruktuurille, ja saa jatkuvasti lisää julkisia investointeja, käy taloudellisten suunnittelumenetelmien osuuden ja vastaavien ohjaavien elinten merkitys erityisen selväksi. Näiden ongelmien käsittely edellytti runsaan tietoaineksen käsittelyä ja suunnitteluvälineistöä, joka auttoi suunnittelijaa nopeasti reagoimaan yhteiskunnan uusiin ja muuttuviin koulutuspoliittisiin päämääriin.

Vaikka eri maissa harjoitettavassa korkeakoulusuunnittelussa oli eroavaisuuksia, niin päämäärien ja käytettyjen keinojen erilaisuudesta huolimatta oli eri järjestelmissä ilmeistä yhdenmukaisuutta. Tämä johtui eri maiden yliopistojen välisestä tehostuneesta viestinnästä, sekä siitä tosiasiasta, että opetus- ja korkeakoulutoimen asiaongelmat olivat yhdenmukaisia ja saavuttivat huomattavan poliittisen merkityksen. Massoittumisessa kävi ilmi, että tietyissä historiallisissa olosuhteissa syntyneet perinteiset järjestelmät (esim. Humboldtin mukainen yliopistojärjestelmä) olivat yhä selvemmin osoittautuneet kykenevämmiksi vastaamaan ajan pakottaviin asiaongelmiin ja muuttuneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, ja mitä vankemmin tällainen perinteinen järjestelmä on ideologisesti kiinteytynyt, sitä selvemmin se on tarkistuksen tarpeessa.

Tavoitteet olivat kaikkialla läntisessä Euroopassa laajalti yhdenmukaisia. Verrattaessa eri maiden opetussuunnitelmia toisiinsa voidaan todeta yhtäläisyyksiä seuraavissa periaatteissa: tuli pyrkiä avoimeen koulujärjestelmään, jossa oppilaiden tulee saada lahjakkuuttaan ja taipumuksiaan vastaavaa opetusta; samalla yhdennettiin korkeakoulut yleiseen opetustoimeen ja tarjottiin, tiedon nopean "vanhenemisen" vuoksi, mahdollisuus jatkokoulutukseen. Nämä mainitut koulutuspoliittiset tavoitteet antoivat sysäyksen perusteellisille, taloudellisesti raskaille muutoksille monilla osa-alueilla.

1960-luvun lopulla nähtiin tieteenalojen erikoistumisen ensimmäisessä vaiheessa jatkuvasti itsenäistyvän, mutta huomattiin tätä eriytymistä hillitsevän uuden kehityssuuntauksen, joka puolestaan johti tieteidenvälisiin ja ongelmakohtaisiin uudelleenyhdentymiin. Näin perinteinen additiivinen oppiaineisiin jakautuminen eriytymispyrkimyksineen sai yhä enenevässä määrin väistyä tieteidenvälisesti suuntautuneiden opetus- ja tutkimusyksiköiden tieltä. Tämän katsottiin olevan ratkaiseva kehitysvaihe, joka vaikutti oleellisesti yliopiston rakennussuunnitteluun. Koska perinteisten aineiden välissä olevat opetus- ja tutkimusaiheet saivat entistä suuremman merkityksen, yritettiin organisaatiota uudistamalla edistää yhdentymistä ja yhteistoimintaa, sekä lisäksi luoda instituutioon erillisiä koordinointielimiä, jotka synkronisoivat eri aineryhmien opetus- ja tutkimustoimintoja, sekä yhdistää ongelma-alueita ja vastaavasti niihin kuuluvia tieteenaloja toisiinsa, ja tieteellisen tutkimuksen kasvusta johtuen ei enää voitu erottaa opetusta ja tutkimusta toisistaan. Nämä kehityslinjat johtivat yliopistojärjestelmän muutos- ja kasvuprosessin alaiseksi. Uusia yliopistoja ei enää rakennettu yhtenä kokonaisuutena eikä kerrallaan, vaan tarvittiin kehityssuunnitelma, jonka rakenteellinen ratkaisu antoi mahdollisuudet moninaiselle kehitykselle.

Yliopiston tuli kehityksensä jokaisessa vaiheessa muodostaa orgaaninen ja toimintakelpoinen yksikkö, jossa opetuksen ja tutkimuksen alueet pidettiin jatkuvalla ohjauksella tasapainossa sosiaalisten laitosten ja hallinnon kanssa, jotta yliopisto voisi toimia täysitehoisesti. Yliopistoa pidettiin suuryrityksenä, jolla oli huomattava sivistyksellinen ja taloudellinen merkitys sijaintialueelleen. Lisäksi suunnittelussa tuli vallita läheinen vuorovaikutus yliopiston sisäisen rakenteen, sisäisen toiminnan ja rakennetun ilmaisun välillä. Tiivis rakentaminen oli korkeakoulusuunnittelussa johdonmukainen seuraus, koska tieteet yhdentyessään ja toisiinsa vaikuttaessaan ovat rakennetta muovaavia, ja näin informaatio sekä ohjaus määräävät toiminnan kun yliopistoa pidetään yhteisöllisen tapahtumapaikkana.¹⁷

---

¹⁷ Linde 1970, s.32-34.

5. OULUN YLIOPISTON SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN

5.1. YLIOPISTON SIJOITUSKYSYMYS

Toista maailmansotaa seuranneen ajanjakson tärkeimpiä Oulun kaupunkikuvaa koskevia kysymyksiä oli, missä sijaitisi yliopisto.¹ Keskustelu asiasta alkoi hyvissä ajoin ennen yliopiston perustamista. Vieraillessaan vuoden 1953 alussa Oulussa yliopistoasiaa aktiivisesti ajanut helsinkiläinen professori Kyösti Haataja ehdotti, että korkeakoululle varattaisiin kaupungista "riittävän suuri ja edustava alue".² Kaupungin asemakaava-arkkitehti Niilo Mattila tutki asiaa ja totesi korkeakoulun voitavan sijoittaa Koskikeskukseen, Iskoon tai Oulunsuuhun; kahta jälkimmäistä Mattila ei tosin pitänyt edustavina paikkoina. Myös Oulun Korkeakouluseura ilmoitti pitävänsä Koskikeskusta parhaimpana paikkana. Kuultuaan seuran mielipiteen kaupunginvaltuusto päätti lokakuussa 1954 varata Koskikeskuksen tulevan korkeakoulun käyttöön.³

Toukokuussa 1956 Alvar Aalto ja professori Pentti Kaitera kävivät Korkeakouluseuran kutsumina Oulussa ja tutustuivat yliopistolle varattuun maa-alueeseen. Aalto laati Korkeakouluseuran pyynnöstä yliopistolle ja opettajakorkeakoululle rakennussuunnitelman ja kävi elokuussa 1956 esittelemässä sen Oululaisille.⁴ Suunnitelma liittyi tavallaan Aallon kymmenkunta vuotta aikaisemmin laatimaan Koskikeskuksen kaavoitukseen.⁵ Suunnitelmassaan Aalto kytki yhteen hallinnon, kirkon ja yliopiston, viitaten näin ikivanhaan traditioon, jota Suomessa edustaa esim. Senaatintori.

Aalto tähdensi, ettei voida kevytmielisesti rakentaa sinne missä on tilaa, koska kysymyksessä olivat Oulun kasvot. Tästä keskuksesta Aalto avasi avaran väylän Kirkkokatua pitkin kohti rantaa.⁶ Oululaiset sanomalehdet pitivät Aallon suunnitelmaa nerokkaana. Aallon vierailun jälkeen Oulun kaupunginhallitus ehdotti valtuustolle, että korkeakoulun käyttöön aikaisemmin varattu Koskikeskuksen alue luovutettaisiin valtiolle. Valtuusto hyväksyi ehdotuksen 11. syyskuuta 1956.⁷

---

¹ Olihan (Meurmanin suunnittelema) Oulun yleiskaava puhtain sotien jälkeinen soluttaiseen hajakeskitykseen perustuva suomalainen suunnitelma, joka kuvasti sotien jälkeistä uudelleenrakentamisen ilmapiiriä. Kaavassa olivat läsnä niin koti, uskonto kuin isänmaa sekä myös uusi tekniikka, elpyvä liike-elämä ja orastava hallintojärjestelmä. Mikkola 1984, s.94.

² Manninen 1995, s.55.

³ Oulun kaupunginarkisto. Asemakaavalautakunnan pöytäkirja 12.10.1967 liitteinen.

⁴ Manninen 1995, s.55.

⁵ Oulun yliopiston maankäyttösuunnitelma 1995, s.16.

⁶ Julku & Julku 1983, s.205-206.

⁷ Manninen 1995, s.55.

Vuonna 1959 perustettu Oulun yliopisto joutui aloittamaan toimintansa hyvin monessa eri toimipisteessä. Viidennen toimintavuoden alkaessa vuoden 1963 syksyllä oli yliopistolla omia rakennuksia ainoastaan opettajainvalmistuslaitos sekä kemian ja fysiikan laitokset Kontinkankaalla sisältävä parakkirakennus. Kaikki muut laitokset sijaitsivat hajallaan ympäri kaupunkia vuokrahuoneistossa. Voitiin todella puhua yliopistokaupungista, kun yliopiston laitoksia tuli esiin poliisilaitokselta Invalidisäätiön proteesipajaan ja sairaanhoitajaopistoon saakka.⁸

1960-luvun alussa kaupungin edustajat suunnittelivat edelleen yliopiston sijoittamista Koskikeskukseen. Aluetta pidettiin hyvin soveliaana tuhannen opiskelijan yliopistolle. Ennen kuin suunnitelma pääsi toteutusasteelle, selvisi kuitenkin, että yliopisto tulisi kasvamaan paljon suuremmaksi kuin alunperin oli luultu, eikä toisaalta kanavien halkoma, puistomainen Hupisaarten alue olisi kestänyt raskasta rakentamista.⁹

Yliopiston konsistori ehdotti sijoituspaikaksi Kontinkangasta, josta varattiinkin yliopistolle 57 hehtaarin alue. Kun sitten valmistui suunnitelma, jonka mukaan Oulun yliopistossa olisi vuonna 1981 noin 8000 opiskelijaa, laskettiin Kontinkankaankin alueen käyvän pieneksi.¹⁰

Vuonna 1964 esiin nousi aivan uusi vaihtoehto. Tuolloin Helsingin yliopiston kansleri Paavo Ravila sekä Oulun yliopiston professorit Yrjö Kilpi ja O.K. Kyöstiö virittivät keskustelun kampus-yliopistosta, pohjois-amerikkalaisen mallin mukaan.¹¹ Ravila ehdotti yliopiston sijoittamista Sanginjoen alueelle Oulunjoen pohjoispuolelle. Kampus-yliopistosta virisi Oulussa vilkas lehdistökeskustelu, jossa Kaleva ja Pohjolan Työ vastustivat ja Liitto kannatti asiaa. Oulun kaupungin suunnittelijat ja useimmat professorit suhtautuivat kielteisesti hankkeeseen, koska heidän mielestään yliopiston tuli sijaita lähellä kaupungin keskustaa. Silloinen maalaisliittolainen pääministeri Johannes Virolainen innostui kam-

⁸ Saarela 1974, s.50.

⁹ Oulun yliopiston maankäyttösuunnitelma 1995, s.16.

¹⁰ Saarela 1974, s.50.

¹¹ Kampus-yliopiston taakse asettuivat myös ”Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa”-lausunnon laatineet työryhmän jäsenet. Lausunnossa todettiin; ”Uusi yliopisto olisi kaikkine rakennuksineen pyrittävä suunnittelemaan yhdeksi kokonaisuudeksi alueelle, jonne voitaisiin rakentaa myös olennainen osa opiskelijain asunnoista ja heidän käyttämistään julkisista tiloista... ...Oulun yliopiston rakentaminen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi on edelleen mahdollista, ja siihen tähtäävä suunnitelma olisi kiireesti laadittava ja toteutettava.” Tiede ja ylin opetus...1965, s.32.

pus-ajatuksesta; hänen mielestään kannatti kokeilla, miten maaseudun rauhassa, lähellä luontoa sijaitseva yliopisto toimisi Suomessa.¹²

Helmikuussa 1965 saatiin tietää, että Haukiputaan kunta oli valmis luovuttamaan yliopiston paikaksi noin kahdenkymmenen kilometrin päässä kaupungin keskustasta sijaitsevan Virpiniemen alueen. Saman vuoden kesäkuussa 1965 Haukiputaan kunnanvaltuusto päätti luovuttaa yliopistoa varten Virpiniemestä noin kolmensadan hehtaarin suuruisen maa-alueen; haukiputaalaiset kaavailivat, että paikalle kasvaisi 15 000-40 000 asukkaan yliopistokaupunki. Useimpien oululaisten virkamiesten ja professorien mielestä Virpiniemi ei soveltunut yliopiston paikaksi, koska se sijaitisi liian kaukana kaupungista.

Seuraavassa vaiheessa alkoi kilpailu Oulun kaupungin ja naapurikuntien Haukiputaan ja Kiimingin kesken yliopiston saamisesta omille alueilleen. Valtioneuvoston asettama toimikunta 1965 arvioi yliopiston tarvitsevan Kontinkankaan alueen lisäksi 250 hehtaarin suuruisen alueen ja päätyi ehdottamaan yliopistolle nykyistä Linnanmaan aluetta Kuivasjärven eteläpuolelta. Oulun kaupunginvaltuusto teki lokakuun alussa 1965 päätöksen lahjoittaa Kuivasjärven alue yliopiston käyttöön ja sitoutui lisäksi varaamaan yliopiston käyttöön 250 hehtaarin suuruisen lisäalueen Linnanmaan alueen pohjoispuolelta.

Hallitus esitti kuitenkin äänin 8-7 yliopiston perustamista Haukiputaalle. Esityksen perusteluissa hallitus katsoi että uuden suuren yliopiston sijoittaminen nopeasti kasvavan Oulun kaupungin keskustan välittömään läheisyyteen ei ole suotavaa, ja tavoitteena pidettiin omaa rauhoitettua korkeakoulu yhteisöä, missä varsinaisiin korkeakoulurakennuksiin liittyvät opettajien ja opiskelijoiden asunnot. Edelleen hallituksen esityksen perusteluissa todettiin, että yliopiston sijoituspaikan tulisi olla riittävän suuri ja yhtenäinen, jotta se tarjoaisi edellytykset myös yliopiston laajentamiselle tulevaisuudessa. Lisäksi pitäisi alueen sijaita hyvien liikenneyhteyksien varrella ja olla maaperältään edullinen rakentamista varten.¹³

Mutta tämä hallituksen esitys koki selvän tappion eduskunnassa. Oulun Kuivasjärven kanta voitti äänin 142-58. Eduskunnan sivistysvaliokunta käsitteli myös asiaa, ja 13 sen jäsenistä asettui Kuivasjärven kannalle ja neljä Virpiniemen puolelle. Sivistysvaliokunta piti asiantuntijoilta saamiensa tietojen perusteella arveluttavana hallituksen esittämää ajatusta sellaisen rauhoitetun korkeakoulu yhteisön luomisesta, missä varsinaisiin

¹² Manninen 1995, s.56.

¹³ Sivistysvaliokunta esitti mietinnön. Oulun ylioppilaslehti 17.12.1965.

korkeakoulurakennuksiin liittyvät opiskelijoiden ja opettajien rakennukset ovat sijoitetut kokonaan kampus-alueelle. Opiskelijoiden kasvatuksen ja kehityksen kannalta on tärkeää, ettei heitä opiskeluaikana tarpeettomasti eristetä muun yhteiskunnan taholta tulevilta vaikutteilta. Myös taloudelliset seikat puoltavat sivistysvaliokunnan mielestä yliopiston sijoittamista mahdollisimman lähelle Oulun kaupunkia. Lisäksi Kuivasjärvi sijoituspaikana täyttää hallituksen esityksessä mainitut edellytykset. Sivistysvaliokunnan mietinnön jälkeen hallitus katsoi parhaaksi peruuttaa esityksensä Virpiniemestä. Lisäksi hallitus ilmoitti, että Kuivasjärven alueen suunnittelu pantaisiin kiireellisesti käyntiin.¹⁴ Niin tapahtuikin 9. joulukuuta 1965. Samalla Kontinkankaan alue päätettiin varata yliopistollisen keskussairaalan ja lääketieteellisen tiedekunnan käyttöön, sekä suoritettiin aluevaihto valtion ja Oulun kaupungin välillä.¹⁵ (kuva 2)

Seuraavan vuoden kesällä Oulun yliopiston rehtori Erkki Koiso-Kanttila suoritti British Councilin järjestämän tutustumismatkan Englannin yliopistokaupunkeihin, tarkoituksenaan hakea esimerkkejä ja malleja Oulun yliopiston suunnitteluun.¹⁶

5.1.1. SJOITUSKYSYMYKSEN TARKASTELUA

Aivan uuden korkeakoulun sijoitus jollekin alueelle on selkeä ideologinen signaali painavalko päätöksessä eniten maanhinta, rakennuskustannukset, kulttuuri- ja sosiaalipoliittiset, valtakunnan- ja kunnallispoliittiset vai kasvatukselliset tekijät.

Perinteisen sivistysyliopistoideaalin mukaan yliopisto kuuluu kaupunkiin ja on osa kaupunkitoimintoja, sillä yliopisto syntyi kaupungissa.¹⁷ Suomessa 1900-luvun puoleen väliin asti yliopisto sijaitsi kaupungin keskustassa ja oli toimintoinen ja tiloinen osa sitä. Helsingin yliopisto liittyi erottamattomana osana uuden provinssipääkaupungin monumentaalikeskustaan. Tällä keskeisellä sijainnilla oli vertauskuvallinen merkitys, se ilmaisi kansalaisille yhteiskunnan ylärakenteen instituutiot ja näiden väliset suhteet.

Ongelmia keskeisestä sijainnista alkoi tosin syntyä 1800-luvun loppupuolelta lähtien, voimakkaasti laajenevalle yliopistolle ei riittänyt tilaa tiivistyvistä kaupunkien keskustoista ja vähemmän keskeisiä yliopistotiloja alettiin siirtää keskustan ulkopuolelle.

¹⁴ Sivistysvaliokunta esitti mietinnön. Oulun ylioppilaslehti 17.12.1965.

¹⁵ Tässä aluevaihtosopimuksessa Oulun kaupunki sai Kuivasjärven alueesta valtiolta alueita mm. Raatinsaaresta, Koskikeskuksesta ja Kontinkankaalta. Laki aluevaihdon suorittamisesta valtion ja Oulun kaupungin välillä. Suomen asetuskoelma 1966.

¹⁶ Englannissa laajennetaan vanhoja yliopistoja ja uusia perustetaan. Kaleva 14.7.1966.

¹⁷ Bolognassa ja Pariisissa 1100-luvun puolivälissä.

Lopullisesti eurooppalainen perinne yliopistosta kaupungin keskeisenä osana, oli katkeamassa toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Tuolloin perustettiin Euroopan kaikissa maissa runsaasti yliopistoja ja laajennettiin merkittävästi vanhoja. Sijaintiratkaisuksi valittiin lähes kaikissa tapauksissa Yhdysvalloista ”lainattu” kampusyliopistomalli eli uusi yliopisto tai jo toimivan yliopiston laajennus, sijoitettiin kaupunkien reunamille tai kaupungin ulkopuolelle omaksi kokonaisuudeksi. Ratkaisun perusteena oli pääasiassa yliopistojen valtava alue- ja laajennustarve -opiskelijamäärien oletettiin kasvavan rajattomasti ja eri tilojen, lähinnä laboratoriotilojen (teknisen tiedonintressin kuvitellun jatkuvan kasvun vuoksi) vaativan jatkuvasti tilaa. Euroopan eri kaupunkeihin syntyivät kampusyliopistot, muusta kaupunkirakenteesta irralliset yliopistoalueet.¹⁸

Tämä ”teollisuusyliopistokampuksien” läpimurto johtavaksi suunnitteluperiaatteeksi on nähtävä heijastumaksi eurooppalaisen yliopistoperinteen katkeamiselle. Tässä tutkielmassa jää vastaamatta missä määrin Yhdysvalloista peräisin oleva kampusyliopistomalli heijasteli pohjoisamerikkalaisen kaupungin kriisiä.¹⁹ Mikäli näin on, kampusyliopistomallin laajamittaiselle omaksumiselle eurooppalaisessa yliopistosuunnittelussa ei olisi pitänyt olla perusteluja.

Suomenkaan uusien yliopistojen (Oulu, Kuopio, Lappeenranta, Tampere) suunnittelussa ei pidetty tärkeimpänä niiden keskeistä sijaintia. Sen sijaan niiden aluevalinnoissa pidettiin ensisijaisena lähes rajoittamatonta laajentamismahdollisuutta ja sijoitusalueiden yhtäjaksoista suuruutta. Yliopistoille vaadittiin satojen hehtaarien mittaisia alueita, ja kun sellaisia ei ollut saatavissa kaupungin keskeisillä alueilla, työnnettiin yliopistot jonnekin kaupunkien laitamille, kunhan vain tonttimaata saatiin valtavan suureksi.

Tämän korkean rakentamistehokkuuden vaatimukseen jouduttiin jo pelkästään sen vuoksi, ettei riittävän suuria yhtenäisiä alueita ollut keskustoissa saatavissa. Tämä puolestaan pakotti tilankäytön taloudellisuuteen, joka oli saavutettavissa vain pitkälle systematisoitujen rakentamis- ja laajentamismallien avulla. Näiden operationaalisten tavoit-

¹⁸ Pekkala-Koskela 1982, s.16.

¹⁹ Jean Baudrillard tätä vieraantumisprosessia tarkastelleessaan kuvasi Yhdysvaltalaiset kampukset (tässä erityisesti Santa Cruzin) ihannesopeksi, minne tiivistyy kaikki kaunis. Niissä tiivistyy tulevaisuuden yhteisöllisyys, jossa emansipaatio on edennyt pidemmälle kuin missään muualla. Samalla ne suljetaan luonnolliseen ja sosiaaliseen ylisuojeluun, ja tämä ihanne on paradoksaalisesti sulkeutunut itseensä ikään kuin lasiseinän taa. (Baudrillard 1991, s.91-95.)

teiden takana oli vaikuttamassa näkemykset korkeakoulujen tehtävistä ja hallinnosta, opetuksen luonteesta ym. puhtaasti normatiivisista päämääristä.²⁰

Ensimmäinen esimerkki kampusyliopistomallista oli Teknillisen korkeakoulun siirto Ota-
niemeen, mutta vasta Oulun tapaus herätti laajan keskustelun siitä mikä on yliopiston
paikka kaupunkirakenteessa. Suomalaisen asemakaavoituksen "grand old man"
Otto-livari Meurman kirjoitti Suomalaiseen Suomeen poleemisen artikkelin kampusyli-
opistoidea vastaan. Meurman huomioi artikkelissaan "Yliopisto kaupunkipiirissä" eri
kaupunkien välille syntyneen kilpailutilanteen uusista yliopistoista. "(Yliopistoa) tavoitelta-
essa on syntynyt melkein huutokauppa siitä, mikä kaupunki onnistuisi laajimman
maa-alan tarjoamalla saamaan yliopiston itselleen"; lakonisoi Meurman.²¹

Myös Aarno Ruusuvuori arvosteli teräväsanaisesti "metsäsijoittamista" ja kytki sen kor-
keakoulujen opetusjärjestelmään ja opetuksen tehokkuuteen. Ruusuvuoren mukaan yliopisto
ei voi toimia tehokkaasti, jos se sijoitetaan erilleen yhteiskunnan muusta elämästä.²²
Kommentissa hahmottuu selkeästi ajan diskurssitodellisuus, jolle tyypillisenä retorisenä
keinona "tehokkuus" oli sitova argumentti.

Mielenkiintoinen oli myös yliopiston uuden rehtorin Markku Mannerkosken kommentti,
jolla hän osallistui keskusteluun yliopiston sijoittamisesta. Mannerkoski totesi; "Linnan-
maan olevan niin lähellä kaupungin keskustaa kuin se yleensä voi olla", lisäten arvoituk-
sellisesti; "tulevaisuudessa yliopisto tulee olemaan aivan kaupungin keskellä".²³

Loppujen lopuksi paikallisuus ei ollut voittaneessa suunnitelmassa sen strukturalistisen
luonteen takia päällimmäisenä. Voittoisan ehdotuksen suunnittelija Kari Virta sanoikin
eräässä lehtihaastattelussa, kun aluekysymys nousi uudestaan esille, että "kompleksi on
suunniteltu niin, että se on tarpeen vaatiessa siirrettävissä minne tahansa tasamaalle,
yhtenä kokonaisuutena kuin puupalikka".²⁴

Oulun yliopiston suunnittelemisen aikoihin 1968 Mikko Knuuti pohti Oulun yliopiston
arkkitehtuuriosastolla tekemässään seminaariesitelmässä "Yliopisto ja kaupunki" etenkin
Oulun yliopiston sijoituskysymystä. Knuuti totesi että maaseutukaupungeissa, jonne yli-

²⁰ Nevanlinna 1973, s.52.

²¹ Meurman 1969, s.30-33.

²² Korkeakoulujen "suomalainen metsäsijoitus" opiskelujarru? Kaleva 11.11.1970. Liekö Ruusu-
vuoren purkauksen taustalla samanaikaiset ongelmat epäonnisen Hervanta-projektin kanssa?

²³ Linnanmaalle vai keskustaan? Oulu 13.2.1969.

²⁴ Oulu luopuu Kaijonharjun aluekeskuksesta. Oulu 11.11.1970.

opisto on syntynyt vasta 1940-luvulla tai sen jälkeen (kuten Oulu), laajentamisedellytykset ovat parhaimmat. Jos yliopisto on tarkoitus sijoittaa kantakaupungin alueelle, merkittävää olisi lainsäädännöllinen uudistustyö, joka auttaisi yliopistoa sen kilpailussa elintilasta lukuisten muitten keskustahakuisten toimintojen kanssa. Voimattomuus tällaisten hajautettujen yksikköjen hallinnassa johti laajennusten keskittämiseen erillisille yhtenäiselle alueelle. Tällöin puhutaan kampusyliopistoista. Latinankielinen sana "campus" merkitsee kaupungin edustalla olevaa asumatonta tasaista aluetta (jollainen Linnanmaakin oli). Ilmaisulla voidaan tarkoittaa myös yliopiston keskeisrakennusten kehystämää aukiota.²⁵ Sen sijaan epävirallinen suomennos "korpiyliopisto" konnotoi johonkin "ei-amerikkalaisuuteen".

Kampusyliopistoilla laajenemistarpeet ja sijoituskysymys pyrittiin hoitamaan vuosikymmeniksi eteenpäin. Liioitellut pinta-alatarpeet johtivat siihen että sijoituspaikaksi muodostui alue kaukana kantakaupungista. Toisaalta tässä tapauksessa tärkeätä ei ole se kuinka kaukana yliopisto on keskustasta, vaan paljon merkittävämmäksi nousee 60-luvulla kysymys yliopiston viereen sijoitettavan "alikeskuksen" laadusta ja liikenneyhteyksistä keskustaan, joihin yliopisto tulee tukeutumaan.

Tampereen Hervannan suunnittelussa pääpaino oli uuden kaupunkilaajennuksen suunnittelussa, jossa teknillinen korkeakoulu ja yliopisto olivat tärkeinä osatekijöinä. Linnanmaan kilpailussa oli asetelma päinvastainen, jossa suppeat tiedot Oulun kaupungin pohjoisesta aluekeskuksesta voitiin välittää osanottajille vasta toisessa kilpailuvaiheessa. Korkeakoulurakennelmille saatiin lukuisia yksityiskohtaisia ratkaisuja, mutta aluekeskuksen liittyminen yliopistoon ja sen sisältö jäivät viitteellisiksi tarkemman ohjelman puutteessa. Kilpailun jälkeen näytti eri tahoilla vahvistuneen käsitys, että aluekeskus tulisi siirtää järvien rajoittamalta kannakselta Valtatie E4:n varrelle.

Knuuti toteaa esitelmässään Meurmanin jälkiviisastalleen, ja kehottaa kritiikkiä suuntaamaan peitsensä tehdyn aluevalinnan sijasta tarjottuun vaihtoehtovalikoimaan ja asetettuihin karsintaperusteisiin.

Taistellessaan yliopiston saamiseksi hallintorajojensa sisäpuolelle lupautui Oulun kaupunki suorittamaan laajamittaisesti kunnallisteknisiä töitä Linnanmaalla. "Myöhemmin ovat kaupungin luottamusmiehet ilmeisesti kokeneet valtion alueella tehtävät työt taloudellisesti liian raskaiksi velvoitteiksi. Asenteet olisivat myönteisempiä ja edellä mainitut

---

²⁵ Mikko Knuuti. Yliopisto & Kaupunki. Seminaariesitelmä. Oulun yliopiston arkkitehtuurin laitos. OYA, s.15.

epäkohdat ehkä vähäisempiä, jos yliopiston alueet omistaisikin juuri kaupunki eikä valtio"; Knuuti toteaa.²⁶

Vaikka sijoittamisesta käytiin paljon julkista keskustelua, oli huomattavissa yliopistoväen kommentteissa suhteessa sijoittamiseen varovaisuutta, taustalla näkyi kummitelleen ajatus siitä, että jos nyt "ryhdytään vaatimaan valtiolta liikaa ja muuttamaan suunnitelmia, yliopistorakennus taas lykkääntyy tai jää kokonaan rakentamatta."²⁷

Kiinnostavaa on myös sijoituskysymyksen kannalta tarkastella Linnanmaan ja Oulun keskustan välistä välimatkaa. Oulun yliopiston arkkitehtuurikilpailussa 1968 tämä välimatka on 3,5 kilometriä, kun taas 1973 Oulun yliopiston suunnittelutilannetta tarkasteltaessa tämä välimatka on 4,5 kilometriä²⁸, ja lopulta maankäyttösuunnitelmassa vuodelta 1995 Oulun keskusta on siirtynyt 5 kilometrin päähän Linnanmaasta.

5.2. OULUN YLIOPISTON ARKKITEHTUURIKILPAILU

5.2.1. KOHTI KILPAILUA

19.9.1966 Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta lähetti mietintönsä opetusministeriöön, koskien Oulun yliopiston arkkitehtuurikilpailua. Mietinnössä neuvottelukunta päätyi puoltamaan mahdollisen kilpailun järjestämistä, perustellen sitä kuutiotilavuudesta johtuvista valtaisista rakennuskustannuksista. Mietinnön mukaan yliopiston suunnittelu olisi alusta alkaen hoidettava tarkoituksenmukaisesti, ja sen alueen ja rakennusten suunnittelun tulisi kvalitatiivisesti täyttää korkeimmat kansalliset ja kansainväliset mitat. Lisäperusteluna käytettiin avuksi kansallista historiaa ja kansainvälisiä vaikutteita, koska Suomessa on Engelin aikojen jälkeen kaikki tärkeimmät yliopistojen suunnittelutehtävät ratkaistu arkkitehtuurikilpailujen avulla ja lisäksi viime vuosina on useat merkittävät yliopistosuunnittelutehtävät muissa pohjoismaissa ja Keski-Euroopassa ratkaistu skandinaavisten tai kansainvälisten kilpailujen avulla. Skandinaavisista kilpailuista mainittiin esimerkkeinä Tukholman ja Odensen yliopiston kilpailut. Lisäksi mainittiin Pohjoismaiden Neuvoston suosituksesta vuodelta 1965, jonka mukaan kaikista valtion ja kuntien suunnittelutehtävistä olisi pyrittävä järjestämään yleisiä arkkitehtuurikilpailuja, jotka olisivat avoimia kaikkien pohjoismaiden arkkitehteille. Suomessa myös valtion rakennus-

²⁶ Mikko Knuuti. Yliopisto & Kaupunki. Seminaariesitelmä. Oulun yliopiston arkkitehtuurin laitos. OYA, s.17.

²⁷ Esim. Linnanmaalle vai keskustaan? Oulu 13.2.1969.

²⁸ Väisänen 1974, s.31.

taidelautakunta oli korostanut yleisten arkkitehtikilpailujen merkitystä maamme rakennus- ja asemakaavataiteen kehitykselle.

Nämä lausunnot huomioonottaen neuvottelukunta päätyi kantaan, että yleinen ja mieluummin juuri pohjoismainen arkkitehtuurikilpailu oli sopivin tapa Oulun yliopiston käyttösuunnitelman laatimiseksi. Lisäksi mainittiin yliopistosuunnittelun alalla viime vuosien aikana tapahtuneesta erittäin voimakkaasta kehityksestä, joka osittain on mullistanut perinteelliset käsitykset yliopistojen rakentamisesta. Myös todettiin kilpailun avulla olevan mahdollista saada samanaikaisesti vertailtavaksi kymmeniä erilaisia ratkaisumahdollisuuksia, ja samalla valotettaisiin monipuolisella tavalla korkeakoulusuunnittelukysymystä, joka tulevia korkeakouluratkaisujakin ajatellen olisi erinomaisen tärkeää.

Yliopiston kannalta olisi kaksivaiheinen suunnittelukilpailu tarkoituksenmukaisin. Ensimmäinen vaihe olisi lähinnä ideakilpailun luontoinen, jolla selvitettäisiin alueen yleisratkaisu. Toisen vaiheen kilpailuun valittaisiin kuusi tai seitsemän parasta ehdotusta, joissa kilpailijat saisivat kehittää ehdotuksiaan palkintotuomarien antaman kritiikin pohjalta. Tällä kilpailumuodolla olisi yliopiston kannalta se etu, että sekä käyttösuunnitelma että kiireellisimminkin rakennettavat rakennukset tulisivat samanaikaisesti tutkituiksi. Tämä jouduttaisi huomattavasti yliopiston rakentamista tavanmukaiseen jaksottaiseen suunnitteluun verrattuna.

Lopuksi mietinnössä todetaan että kilpailun idealuonne ja yliopiston pitkä rakennusaika huomioonottaen ei ilmeisesti olisi tarpeellista eikä tarkoituksenmukaista, että kilpailuohjelmassa huonetilaohjelmat olisivat valtion huoneohjelmatoimikunnan hyväksymiä muilta osin kuin kenties ensimmäisessä rakennusvaiheessa rakennettavien rakennusten osalta. Koska suuri osa rakennuksista tulee toteutettavaksi vasta vuosien kuluttua, ei niiden huoneohjelmien hyväksyminen vuosia aikaisemmin olisi järkevää, koska vuosien varrella tapahtuva kehitys voi aiheuttaa tarvetta muutoksiin, ja täten myös neuvottelukunnalle jää enemmän aikaa ohjelmien yksityiskohtaiseen tarkistamiseen.²⁹

Opetusministeriö pyysi rakennushallitukselta asiasta lausunnon, joka annettiin 18.10.1966. Lausunnossa rakennushallitus hyväksyi neuvottelukunnan esityksen muutoksitta.

15.12.1966 valtioneuvosto myönsi neuvottelukunnalle luvan julistaa arkkitehtuurikilpailu Oulun yliopiston Kuivasjärven alueen ja sen ensimmäisen rakennusvaiheen suunnittelemisesta.

---

²⁹ Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta D n:o L37/66/JM/ik. Oulun yliopiston arkisto.

taa tarpeen määrittelyyn.³² Tästä myös aiheutuu pakosta ristiriita, koska tilan käyttäjä kokee tilantarpeen subjektiivisesti kun taas suunnittelu tapahtuu objektiivisesti normatiivisen tarvemäärittelyn perusteella.

Tarvemäärittelyä voidaan tarkastella tarvepohjaisesti tai resurssipohjaisesti. Tarvepohjaisessa määrittelyssä määritellään tilantarpeet puhtaasti käyttäjän "todellisista" tarpeista käsin ja resurssipohjaisessa ne määritellään käytettävissä olevat resurssit huomioonottaen jo suunnitteluvaiheessa. Tarpeen normittaminen on yksiselitteisempää resurssista lähtien. Tällöin voidaan lähteä liikkeelle siitä, minkälaisiin tilanormeihin on varaa tietyn ajanjakson puitteissa, ja voidaan välittömästi ottaa huomioon tavoitteiden toteuttamismahdollisuudet. Mutta lähdeettäessä resurssipohjaisesta tarvemäärittelystä, jää tietämättömäksi se kuilu, joka syntyy "todellisen" tarpeen ja resurssien puitteissa toteutetun tarpeentyydytyksen välillä.³³

Strukturalistisen aateihanteen sävyttämänä tavoitteena normituksessa pidetään, että tilan käyttäjä voisi suunnitella osan välittömästä ympäristöstään. Tosin joustamattomuusvaaran väistäminen edellyttää, että toiminta on melko tarkkaan suunniteltu pitkälle tähtäykselle. Käytännön tosiasia on, että tilat ovat pysyviä, muuta toiminta dynaamista. Toiminnan dynaamisuuden vuoksi voidaan väittää, että periaatteessa standardisoitavissa olevaa normaalitilannetta ei ole olemassakaan.

Ennen korkeakoululaitoksen kehittämislain laadintaa Suomessa oli tehty rakennusteknistä tilanormitustyötä tuskin lainkaan. Tilasuunnittelu perustui ulkomailta saatuihin arvoihin kunkin tieteenalan kokonaistilantarpeesta sekä siihen kokemusperäiseen tietoon, joka huonesuunnittelusta oli. Toiminnallisen suunnittelun tuloksia ei ollut käytettävissä taustatietona, jolloin rakennusteknisten seikkojen osuus suunnittelussa sai suuren painon. Niinpä tilaohjelmat olivat alkuaikoina vain erillisten korkeakouluyksikköjen tavallisesti varsin suppeaan henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvien tarvelaskelmien yhteenlaskettuja summia. Pitkälle tämän jälkeenkin, kun koordinoimis- ja normitustyötä oli jo merkittävässä määrin tapahtunut, olivat tilaohjelmat lähinnä edellisen hyväksytyyn ohjelman paranneltuja painoksia, jotka eivät heijasta tietoisia opetuksellisia tavoitteita sen

---

³² Oulun yliopiston tilaohjelmien laatijoita moitittiin siitä, ettei mitoituksessa riittävästi huomioitu opiskelijoiden tiloja. Tämä johtui opiskelijoiden mukaan siitä, ettei rakentamisen neuvottelukunnassa ollut opiskelijoiden edustaa. Tilanne korjaantui kun Korkeakouluneuvoston esityksestä opiskelijoita edustamaan valittiin yliopiston entisen rehtorin poika Jouni Koiso-Kanttila. Opiskelijoiden sosiaaliset tilat riittämättömät Linnanmaalla. Oulun ylioppilaslehti 22.3.1974.

³³ Tukiainen-Pankakoski 1976, s.23.

enempää kuin koulutuspoliittisia päätöksiäkään, siitä yksinkertaisesta syystä, ettei niitä ollut olemassa (onko vieläkkään?).³⁴

Kun lakia alettiin laatia ja tultiin siihen tulokseen, että lakiin olisi hyvä saada myös laskennallisia tavoitteellisia normeja, oltiin pulman edessä. Erilaisista ulkomaalaisista tilanormeista arvioitiin "sopivat" normit. Toiminnalliseen tutkimukseen nämä normit eivät perustu. Joissakin yhteyksissä jopa perusteltiin valittujen tilanormien käyttöä sillä, että eiväthän ne voi olla huonoja, koska ne ovat joko toteutuneet tai hyvää vauhtia toteutussa.³⁵

Puutteena on pidettävä sitä, että lakitekstiin ei ole sisällytetty korkeakoulurakentamisen kokonaisvaltaisen suunnittelun ohjetta eikä ole osoitettu tehtäville tilasuunnitelmille yhteinäistä laadintakehikkoa. Tämä suunnittelukehikon puute on outoa, kun lakitekstiin on sisällytetty konkreettiseen suunnitteluun kuuluvia tilanormeja, mutta ei ole kuitenkaan osoitettu, miten ja missä yhteyksissä niitä tulee käyttää.³⁶

Myös rakennushallituksen tilanormiston laadintaperusteet ovat puhtaasti rakennustekniset. Toiminnallisia variaatiomahdollisuuksia on otettu huomioon vain niissä rajoissa kuin rakennustekniset mahdollisuudet sallivat. Tosin kaikki tämä on tietysti vain rakennushallituksen roolia fyysisen suunnittelun kentässä. Eri asia sitten on, miten ns. rakennustekniset ehdot määräytyvät ja missä määrin toiminnan vaatimukset käytännössä pääsevät määrittelemään rakennuksen koon, muodon, tilojen keskinäisen sijainnin jne.

Oulun yliopiston kohdalla kokonaistilantarpeeseen päädyttiin käyttäen korkeakoulujen kehittämislainsäädännön tilanormeja ($5\text{m}^2/25\text{m}^2$) sellaisinaan kertoen tilanormi ennakoidulla opiskelijapaikkamäärällä. Sen jälkeen saatu kokonaiskerrosala jaettiin osiin ja päädyttiin perustamis- ja esisuunnitelmiin liittyviin huonetilaohjelmiin. Tilantarpeen arvioinnin suunta oli näin kokonaisuudesta osiin.³⁷ Lisäksi Oulun yliopiston tilaohjelmat olivat normia luovia myöhempää korkeakoulurakentamista silmällä pitäen.

---

³⁴ Nevanlinna 1973, s.52.

³⁵ Varsinainen kehäpäätelmä. Kun lakisääteinen normi toteutuu, se ei ole osoitus normin hyvydestä, vaan normin lakisääteisyydestä; normi toteuttaa itse itsensä.

³⁶ Tukiainen-Pankakoski 1976, s.35.

³⁷ Tämä tilantarpeen arviointi tapahtui strukturalismin (jota Oulussa on pitkälle sovellettu) avaintermien vastaisesti, jossa lähtökohtana oli osista kokonaisuuteen.

5.2.3. KILPAILUN RATKAISU

Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta julkisti yleisen kaksivaiheisen pohjoismaisen arkkitehtuurikilpailun Oulun yliopiston Kuivasjärven alueen käyttösuunnitelman laatimiseksi 8.4.1967. Kilpailu oli ensimmäinen Suomen valtion järjestämä yleinen pohjoismaainen arkkitehtuurikilpailu ja muutoinkin suurimpia Suomessa järjestetyistä kilpailuista.

Palkintolautakuntaan kuuluivat Oulun yliopiston valitsemana Oulun yliopiston rehtori Erkki Koiso-Kanttila, opetusministeriön edustajana toimistopäällikkö Jaakko Numminen, rakennushallituksen edustajana rakennusneuvos Heikki Sysimetsä, Suomen Arkkitehtiliiton valitsemana professori Aulis Blomstedt, sekä pohjoismaisten arkkitehtiliittojen valitsemana arkkitehti Carl Nyren. Palkintolautakunnan sihteerinä toimi arkkitehti Martti Väisänen ja kilpailuteknisenä asiantuntijana arkkitehti Martti I. Jaatinen.

Kilpailuehdotuksia tuli 26, joista kuusi oli muista pohjoismaista (neljä Ruotsista ja kaksi Tanskasta). Suomalaisista arkkitehteistä kilpailuun osallistui lähestulkoon koko nuorempi arkkitehtuurin establismentti.³⁸ Kilpailuehdotuksista palkintolautakunta kelpuutti kuusi toiselle kierrokselle.

Yleisarvostelussa lautakunta totesi fraasinomaisesti kilpailun laajasti ja monipuolisella tavalla valottavan kilpailijoille annettua tehtävää. Todettiin suunnittelutyö laajaksi, sekä myös vaikeaksi ilmastollisista ja geografisista syistä. Kilpailutehtävän sisäisen, monimutkaisen problematiikan sanottiin edustavan hyvin korkeaa vaikeusastetta, joissa ei ole kysymys yksistään teknillisistä puolista.

Tämän jälkeen tuodaan implisiittisesti julki kanta tulevasta muotokielestä, kun todetaan, että "yliopistollinen opetus ja tutkimus monilla aloilla edellyttää läheistä yhteistyötä eri tiedekuntien ja eri oppiaineiden välillä". Tästä seuraa että yliopistosuunnittelussa ei tämän vuoksi yhteyksiä eri tiedekuntien ja eri laitosten kesken ole syytä venyttää tarpeettoman pitkiksi. Huomio on kiinnitettävä toisaalta opiskelun ja tutkimuksen tehokkuuden edellytyksiin, toisaalta taas opiskelijoiden sekä yliopiston opetus- ja tutkimushenkilökunnan viihtyisyyteen. Nykyaikaista yliopistoa hahmoteltaessa on ratkaisussa pyrittävä helpottamaan myös eri alojen opiskelijoiden keskinäisiä henkilökohtaisia kontakteja.

---

³⁸ Kuten esimerkiksi Raili ja Reima Pietilä, Osmo Lappo, Timo Penttilä, Olli Kivinen, Bengt Lundsten, Helmer Stenros, Seppo Valjus, Ilmo Valjakka ja Toivo Korhonen. Oulun yliopiston yleisen pohjoismaisen arkkitehtuurikilpailun kilpailuehdotusten tekijät. Oulun yliopiston arkisto.

Koska Oulun yliopisto tuli olemaan palkintolautakunnan mielestä Pohjois-Suomen keskeinen henkinen instituutio ja vastapaino Helsingille, pidettiin etuna tämän näkökohdan korostamista yliopiston arkkitehtonisessa ratkaisussa, ja tämä luo mahdollisuuden tietyn monumentaalisuuden syntyyn. Tämä voi tapahtua ryhmittelemällä oikealla tavalla yliopiston julkisia toimintoja palvelevat laitokset.

Palkintolautakunta edelleen toteaa, että yleensä kaikissa ehdotuksissa on alueen ja ympäröivän luonnon maisema-arvoihin suhtauduttu myönteisellä, usein erittäin onnistuneella tavalla. Myös suuren suunnittelutehtävän synnyttämä riski, jossa kilpailija viehättyy yrittämään ratkaisua käyttämällä miltei kauttaaltaan samaa suurimuotoista arkkitehtonista kaaviota, on vältetty. Ohjelman moninaiset, differentioidut tarpeet johtavat, arkkitehdin niihin tarkemmin perehtyessään, pakostakin rikkaampaan ja pienimuotoisempaan jäsentelyyn.

Yleisarvostelussa huomioidaan ensiarvoisen tärkeäksi tämän laajuusluokan suunnittelutehtävässä alueen ja rakennusten sujuvasti järjestetyn sisäisen liikenneverkon sekä hirsontaali- että vertikaalisuunnassa. Rakenne- ja LVI-tekniikan puutteelliset ratkaisut voidaan useinkin korvata paremmilla, mutta virheellistä sisäistä liikenne- ja kuljetusorganisaatiota ei yleensä voida parannella kokonaisratkaisua melko täydellisesti muuttamatta.

Lopuksi todettiin kilpailun ensimmäisen vaiheen tuloksen muodostuneen myös itse kilpailuohjelman eräänlaiseksi kritiikiksi. Saapuneiden ratkaisujen perusteella laadittiin jatkokilpailun osanottajille uudistetut yleisohjeet. Kunkin ehdotuksen arvostelussa pyrittiin tekijää ohjaamaan suunnitteluun osaksi uuteen suuntaan tekemättä väkivaltaa alkupevälle ratkaisulle. Jatkokilpailun tulos yksinkertaisti huomattavasti tehtävän problematiikkaa. Palkintolautakunta tulikin siihen tulokseen, että tämän suuruusluokan suunnittelukilpailu tuli yleensä aina järjestää kaksivaiheisena.³⁹

Ehdotuksia arvostellessaan palkintolautakunta kiinnitti huomiota myös yliopiston rakennusohjelman toteuttamiseen vaiheittain. Lautakunnan mielestä jo ensimmäiseltä rakennusvaiheelta on syytä odottaa sellaisia kvaliteetteja, että sillä valmistuttuaan on selvä arkkitehtonisen kokonaisuuden leima.

Laajoissa rakennuskohteissa muodostuu yleensä tärkeäksi myös kysymys siitä, onko rakennustehtävän eri osien ja myöhempien rakennusvaiheiden toteuttajana käytettävä sa-

---

³⁹ Arkkitehtuurikilpailuja 1968, s.2.

maa suunnittelijaa. Kilpailun tulos antoi lautakunnalle viitteen siitä, että yliopisto on toiminnallisesti kehittymässä entistä keskitetyimmäksi. Tästä johtuen yliopisto myös rakennuksena muodostaa kokonaisuuden, jonka arkkitehtoniselle kokonaisvaikutukselle olisi edullista, jos sama pääsuunnittelija saisi vastata ainakin kaikista niistä rakennelmista, jotka ovat arkkitehtonisessa näköyhteydessä keskenään.

Tutustuttuaan perusteellisesti ehdotuksiin ja vertailtuaan niitä keskenään palkintolautakunta päätti asettaa ehdotukset seuraavaan järjestykseen. 1. palkinnon sai Kari Virta, 2. palkinnon Paul Niepoort Tanskasta ja 3. palkinnon Knud Holscher Tanskasta. Lisäksi lunastettiin arkkitehtiryhmä Ålander- Packalen-Korström ja Raili ja Reima Pietilän sekä Seppo Valjuksen ehdotukset.⁴⁰ Näin ensimmäisen palkinnon vei suurelle yleisölle tuntematon 36-vuotias helsinkiläisarkkitehti Kari Virta, joka aikaisemmassa tuotannossaan oli profiloitunut kansakoulujen ja työväenpistojen suunnittelijana. (kts. liite 3)

Palkintolautakunnan päätös tapahtui äänestyksen jälkeen. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä että kolme palkittua ehdotusta olivat selvästi korkeatasoisimpia, mutta lautakunnan arkkitehtiliittoja edustavat jäsenet Blomstedt ja Nyren olivat sitä mieltä, että Niepoortin ehdotus oli paras. Perusteluinaan he mainitsivat ehdotuksen olleen kilpailun keskitetyin, jossa rengasmainen sisäinen keskusväylä, josta tiet lähtevät eri osastoille muodostaa kaikkiin ilmansuuntiin erittäin helposti orientoivan ja hienon sisäisen liikennemiljöön. Siitä lähtevät rakennukset - jotka helposti voidaan toteuttaa useampikerroksisina ja rakentaa standardisoiduista rakennuselementeistä teknillisillä installaatioilla varustettuina - antavat erittäin suuret mahdollisuudet plaanivariaatioihin ja käyttöön siinä muodossa, jossa ne on esitetty. Lopulta kuitenkin kalliit yksittäisratkaisut, "kuiva" näkemys asuntojen sijoituksesta sekä korkea kuutioilavuus merkitsivät tanskalaisen jäämistä toiselle tilalle.⁴¹

5.2.4. VOITTANUT EHDOTUS

Kilpailun siis voitti Kari Virran ehdotus "28715" (kuva 3). Kilpailuselostuksessaan Virta on hahmottanut pyrkimyksiään. Lähtökohtana hänellä on ollut tieteiden kehitys, joka on murtautunut traditionaalisen, suhteellisen eristetyistä tiedekunnista muodostuneen yliopistoorganisaation. Nykyisessä tutkimustyössä tiedemiesten keskinäinen kanssakäyminen yli

⁴⁰ Mielenkiintoista on huomata että kilpailuun osallistuneet molemmat Tanskalaiset pääsivät "mitalisijoille". Viittaako tämä siihen, mihin suuntaan palkintolautakunta on katsellut hakiessaan yliopistolle muotoa?

⁴¹ Arkkitehtuurikilpailuja 1968, s.2.

tiedekuntarajojen on tullut hyvin tärkeäksi, siksi ehdotuksesta on muodostettu kiinteä kokonaisuus, jossa tiedekunnat liittyvät välittömästi toisiinsa.

Selostuksessa todetaan yliopiston olevan organismi, joka kasvaa jatkuvasti ja jossa tapahtuu lakkaamattomia muutoksia. Suunnitelmassa on käytetty suhteellisen harvoja, rakenteellisesti pitkälle standardoituja rakennustyyppiejä, joiden sisäinen huonejako on mahdollisimman vapaasti muodostettavissa ja muunneltavissa. Jatkamalla ja rakentamalla lisää näitä rakennustyyppiejä voidaan tiedekuntia ja osastoja laajentaa jatkuvasti. Vaikka ehdotuksessa on pyritty tiiviyteen ja kiinteyteen on kuitenkin tietoisesti vältetty liian suurimuotoisia yhtenäisiä rakennusyksiköitä, joiden rakentaminen vaihteittain vuosikymmenien aikana muodostuisi hyvin vaikeaksi.⁴²

Lisäksi suunnitelman yhtenä lähtökohtana on pyritty muodostamaan yliopiston sisälle mahdollisimman vilkas sosiaalinen miljö, koska yliopisto sijaitsee kaukana keskustasta ja suuri osa opiskelijoista sijoitetaan asumaan yliopistoalueelle. Tämä systeemi on lähellä englantilaista college-asumista, jossa asutaan ja opiskellaan samassa miljöössä.⁴³

Suunnitelmassa yliopiston perusratkaisun muodostaa keskusväylä (kuva 4), johon avautuvat myymälät, baarit, ravintolat, oleskelu- ym. tilat. Keskusväylältä nousevat portaat ja hissit yläpuolelle sijoitettuihin opiskelija-asuntoihin.⁴⁴ Keskusväylään liittyvät välittömästi erilaiset yliopiston yhteiset tilat kuten luentosali, kirjasto, hallinto, juhlasali sekä ylioppilaskunnan tilat. Keskusta-alueen molemmin puolin levittäytyvät tiedekuntien tilat siten, että eniten käytetyt tilat kuten seminaarihuoneet, piirustussalit, harjoituslaboratoriot ja osastojen kirjastot sijaitsevat lähinnä keskusväylää ja työrauhaa vaativat tutkimustilat ovat kauimpana. Keskusväylän varrella olevia tiloja voidaan iltaisin käyttää ulkopuolisiin näyttely-, kokous-, ym. tilaisuuksiin.

Yliopiston primäärinen kasvu tapahtuu keskusväylän suuntaisena, tämä tulee kysymykseen perustettaessa uusia tiedekuntia tai osastoja. Sekundäärinen kasvu, osastojen laajentuminen, tapahtuu kohtisuoraan keskusväylää vastaan. Käyttämällä standardoituja rakennustyyppiejä voidaan tiedekuntien ja osastojen sisäinen muuntelu ja laajentuminen toteuttaa helposti. Vaikka rakennus- ja rakennetyypit ovat pitkälle standardoituja, on niiden ryhmittely pyritty saamaan rikkaaksi ja vaihtelevaksi, tällöin tulevan kehityksen

⁴² Oulun yliopisto/ selostus 28715. OYA.

⁴³ Kaleva 22.3.68.

⁴⁴ Tämä ratkaisu että opiskelijoita sijoitettaisiin asumaan keskelle yliopistoa kariutui valitettavasti kaavallisiin ongelmiin ja opettajakunnan vastustukseen. Näin opiskelija-asuntoja sijoitettiin ainoastaan kompleksin eteläosaan. Kari Virran haastattelu 25.2.1997.

vaatimat muutokset sekä rakennus- että rakennetyypeissä voidaan helposti sopeuttaa kokonaisuuteen.

Sensijaan, että olisi muodostettu erillinen ylioppilaskylä on opiskelija-asunnot sijoitettu keskelle yliopisto-alueetta. Tällöin säästyään kaksinkertaisten ruokailu-, oleskelu- ja kokoustilojen rakentamiselta. Toisaalta yhteydet asunnoista laitoksille tulevat mahdollisimman lyhyiksi ja luento- ja harjoitusten väliajat voidaan käyttää tehokkaasti. Lisäksi keskellä yliopisto-alueetta asuvat opiskelijat estävät sitä autioitumasta iltaisin. Kirjastoa, luentosaleja, kokous- ja kerhotiloja voidaan käyttää tehokkaasti ympäri vuorokauden. Asuntolarakennukset on sijoitettu keskusväylän varrelle laitosrakennusten väliin jääviin ulkotiloihin siten, että ne voidaan rakentaa myöhemminkin mikäli niitä ei voida toteuttaa samanaikaisesti yliopiston rakentamisen kanssa.

Suunnitelmassa autoliikenne on johdettu yliopistoalueen ympäri kehätienä. Pääsisääntulot ovat hallintokeskuksen ja ylioppilastalon kohdalla, lisäksi on kehätieltä johdettu eri osastoille huoltoteitä. Ensimmäisten rakennusvaiheiden aikana muodostetaan paikoituskenttiä osastojen laajentumisalueille, myöhemmin on tarkoitus rakentaa paikoitustaloja. Sisäinen jalankululiikenne keskittyy keskusväylälle, jonka varrella ovat tilat, joiden liikennetarve on suurin. Osastojen sisäiset käytävät ovat 1. kerroksessa, pääasiassa kohtisuorassa keskusväylää vasten, 2. ja 3. kerroksessa keskusväylän suuntaisia muodostaen samalla osastojen välisen poikittaisyhteyden. Koska Oulun yliopisto oli aikanaan maailman pohjoisin, on suunnitelmassa kaikki nämä jalankulkuväylät katettuja, lämpimiä tiloja, kuitenkin niin että kaikkialla on säilytetty näköyhteys ulkotiloihin ja mahdollisuus oikaista näiden poikki. Tällainen katettu ratkaisu on yleinen pohjoisessa sijaitsevissa yliopistoissa; mm. Kanadan lähes kaikki uudet yliopistot suosivat katettua keskusväylää, jonka varrella on yhteisiä tiloja.⁴⁵

Eniten esiintyvissä rakennustyypeissä (1-kerroksiset laboratoriosiiivet, keskusväylä, 3-kerroksiset laitosrakennukset ja asuntolatornit) on käytetty samaa teräsbetonielementteihin perustuvaa rakennejärjestelmää. Rakenne muodostuu teräsbetonipilareista, 7,5 metriä pitkistä, tarvittaessa esijännitetyistä palkeista sekä näiden varaan ladotuista 15 metriä pitkistä esijännitetyistä TT-laatoista. Moduulijärjestelyyn ja standardisoituihin betonielementteihin perustuva rakennusrunko, jossa pystysuorat kuormat tulevat pilareille ja kantavia seiniä on vain korkeimmissa rakennuksissa rakennusten jäykkyuden varmistamiseksi, antaa suuret mahdollisuudet rakennusten joustavaan suunnitteluun ja muunteleluun. Samaan runkoon voidaan mielekkäästi sijoittaa aivan eri tyyppisiä tiloja, joita

---

⁴⁵ Banham 1976, s.135.

edelleen voidaan helposti muuttaa toisiin käyttötarkoituksiin soveltuviksi. Välipohjilla lasketut hyötykuormat saadaan kaikissa tapauksissa käytetyksi hyväksi, sillä esim. luentosalien edellyttämä väkijoukkokuorma ja toisaalta esim. laboratorio- tai työhuoneissa tarvittava oleskelukuorma ja näiden tilojen väliset kevyet väliseinät johtavat samansuuruiseen kokonaiskuormaan. Moduulijärjestely, elementtien standardointi ja riittävän suuret valmistussarjat antavat elementtitehtaille mahdollisuudet tuotannon teollistamisasteen nostamiseen, korkeaan laatutasoon sekä elementtien valmistuskustannusten alentamiseen, väitetään selostuksessa. Itse rakennustyö nopeutuu ja se on helppo suorittaa vaiheittain yliopiston laajentumisen edistyessä. Rakenteissa käytetty moduulijako perustuu laboratoriopöytien jakoon 3,75 metriä, joka samalla muodostaa pienimmän laboratorihuoneyksikön.⁴⁶

5.2.5. ARVOSTELU

Palkintolautakunta totesi 1-vaiheen arvostelussaan Virran ehdotuksen olleen yleisotteeltaan omaperäinen ja uusia yliopistosuunnitelmia esittävä ehdotus, jossa opiskelun, asumisen ja ylioppilaselämän liittyminen toisiinsa on ansiokkaasti ratkaistu. Tärkeiden tilojen sijoitus vastaa pääpiirteissään lautakunnan käsitystä siitä, miten tällaiset tilasarjat on ryhmiteltävä. Arkkitehtoninen yleisvaikutelma on ryhdikäs, elävä ja hallittu: korkeiden ja matalien rakennusten vastavaikutuksella ja mielenkiintoisilla aukio- ja liikenneratkaistuilla on saatu syntymään tehoava kaupunkimainen yliopistokeskus. Myös sekä ulkoisen ajoneuvoliikenteen että sisäisen ja yliopiston ulkopuolella tapahtuvan jalankulkuliikenteen järjestely on selkeä ja ansiokas. Pohjaratkaisut ovat joustavat ja rakenteellisesti selkeät.

Haastattelussa yliopiston rehtori Erkki Koiso-Kanttila totesi ettei pitäisi olla suurempi epäilyksiä etteikö voittanut työ olisi yliopiston rakennussuunnittelun lähtökohtana. Tosin viime kädessä ratkaisu on opetusministeriöllä, joka tekee päätöksen suunnittelun aloittamisesta kuultuaan sitä ennen rakennushallitusta. Yliopistoalueesta Koiso-Kanttila sanoi, ettei siitä suinkaan tulisi irrallinen kampus, vaan se tulisi niveltää itse kaupunkiin, tavalliseen yhteiskuntaan. Lopuksi Koiso-Kanttila totesi huvittavasti, että eniten häntä viehättää ehdotuksessa se, että näkee vanhan Oxfordin ja Cambridgen systeemin tulevan nyt modernisoituna tässä ratkaistuksi. Arkkitehti Virtakin totesi voittohaastattelussaan systeemin oleva lähellä englantilaista college-asumista, jossa asutaan ja opiskellaan samassa

---

⁴⁶ Oulun yliopisto/ selostus 28715. OYA.

miljöössä. Virta kertoikin ratkaisun lähteneen siitä, että hänen mieleensä juolahti ajatus "miksi sijoittaa vaadittu ylioppilaskylä erikseen"?⁴⁷

Kaiken kaikkiaan arkkitehtuurikilpailu Oulun yliopistosta oli ainutlaatuinen, jo sen lisäksi että se oli suurin Suomessa koskaan järjestetty kilpailu, se oli myös ensimmäinen Suomen valtion järjestämä yleinen pohjoismainen arkkitehtuurikilpailu. Tämän lisäksi ei Suomessa koskaan aikaisemmin ole yhdessä arkkitehtuurikilpailussa ratkaistu sekä alueellista kokonaisuutta että arkkitehtonisia yksityiskohtia tällaisessa laajuudessa.

Kilpailussa etsittiin kasvavan, alati muuttuvan ja eräänlaista "imagoaan" hakevan yliopiston funktiota. Tämä tuli jo kilpailuohjelmassa selväksi, jossa etsittävänä oli ennemminkin käyttösuunnitelma kuin yksittäisten rakennusten ja rakennusryhmien arkkitehtoniset ratkaisut. Tämä muotoaan hakevan yliopiston tendenssi oli havaittavissa kaikkialla läntisessä maailmassa 60-luvulla. Sitä etsittiin kiihkeästi Suomessakin (ja etsitään yhä). Tästä seikasta todistusvoimaisimpana on Otaniemen kampus-avoratkaisu, joka hyväksyttiin ja nähtiin parhaana valmistuessaan, mutta hylättiin 60-luvulla täysin umpioituneena ja epäsosiaalisena, ja otettiin uudelleen käyttöön 80-luvulla Joensuun yliopiston rakentamisen yhteydessä.⁴⁸

Koska sen hetkinen yliopistosuunnittelu vasta haki omaa ratkaisuaan, ei selkeää esikuvaa, "oikeaa ratkaisua" kenelläkään ollut saatavissa. Tämä tulee ilmi myös palkintolautakunnan yleisarvostelun arvostelulinjassa, jossa kartoitettiin kilpailukohteen keskeiset ongelmat ja niihin esitetyt ratkaisutyypit. Ratkaisuja verrattiin eräänlaiseen ideaaliseen malliin, jota ei oltu eksplikoitu, mutta joka epäsuorasti oli konstruoitavissa hahmotetun ongelmakentän esittelystä. Tämä kilpailutavoitteiden viitteellisyys johti siihen, että vasta riittävä kilpailuehdotusten ja siten erilaisten vaihtoehtojen määrä antoi selkeän kuvan kilpailuhankkeen ongelmista ja toimi siten paradoksaalisesti taustana, jota vasten kilpailuehdotukset arvioitiin. Tämä tulee ilmi jo yleisarvostelun ensimmäisessä lauseessa jossa todetaan "kilpailun laajasti valottaneen annettua tehtävää." Kilpailuehdotuksilta ei siinä vaadittu pelkästään tehtävän ratkaisua, vaan osittain myös sen asettamista.

Arviointiperusteiden systemaattinen esitys ja eksplikointi oli kilpailutuomariston arvostelussa ylimalkaista. Käytettiin hyvin yleisiä, jo kilpailuohjelmassa esiintyneitä kriteeriluokkia. Ehdotusten arvostelussa esiintyvät yksittäiset kriteerit vaikuttivat sattumanvaraisilta, koska eri ehdotuksia arvioitiin keskenään erilaisilla kriteereillä. Ymmärrettävä syy tähän

⁴⁷ Vanha Oxford modernina Linnanmaalle, Kaleva 22.3.1968.

⁴⁸ Koho 1996, s.85.

oli ehdotusten erilaiset painotukset, mutta koska kilpailun palkintolautakunnan yhtenä tehtävänä kuitenkin oli yksiselitteisen preferenssin löytäminen parhaiden ehdotusten kesken, oli todellinen ongelma vertailumahdollisuuksia antavan kilpailukohtaisen kriteeristön puute. Koska laadullinen kriteeristö on näin ongelmallinen luonteeltaan, antaa se oivan mahdollisuuden siirtyä määrällisten kriteerien äärelle. Tällaisia määrällisiä kriteerejä ovat kuutiofilavuus ja sen myötä raha. Mitenkään arvottavaksi heittäytymättä voidaan todeta Virran ehdotuksen olleen kolmesta palkitusta kuutiofilavuudeltaan selkeästi pienin $148\,000\text{ m}^3$ (ensimmäisessä vaiheessa $156\,000\text{ m}^3$), kun Niepoortin ehdotus oli $210\,000\text{ m}^3$, ja Holscherin $193\,000\text{ m}^3$.⁴⁹ Näin paitsi että Virran ehdotus oli omaleimainen ja uusi, oli se myös reaalin ja halpa. Jää arvauksen varaan miten rakennushallituksessa ja opetusministeriössä olisi suhtauduttu "ylimittäisiin" ehdotuksiin.

5.3. YLIOPISTON SUUNNITTELU

Elokuussa 1968 rakennushallitus sai opetusministeriöltä kehotuksen laatia Linnanmaan yliopistoalueen käyttösuunnitelma voittaneen kilpailuehdotuksen pohjalta. Suunnitelman laatimisessa tuli ottaa huomioon ne näkökohdat, mitkä voittaneesta ehdotuksesta oli esitetty opetusministeriön ja rakennushallituksen antamissa lausunnoissa. Rakennushallitus kiinnitti suunnittelutyöhön jo tässä vaiheessa arkkitehti Kari Virran lisäksi myös LVI- ja sähkösuunnittelijat sekä liikenteen ja pohjaolosuhteiden ym. erikoisasiantuntijat.

Suunnittelutyö tapahtui kiinteässä yhteistyössä Oulun yliopiston ja sen rakentamisen neuvottelukunnan sekä kaavoituksesta ja kunnallistekniikasta vastaavien viranomaisten kanssa. Suunnittelun johto ja siihen välittömästi vaikuttavien päätösten tekeminen samoin kuin lopullisten suunnitteluohjeiden antaminen tapahtui rakennushallituksen toimesta pääasiassa suunnittelukokouksissa, joihin osallistuivat rakennushallituksen suunnittelu- ja rakennusosastojen edustajat, suunnittelijat, Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunnan samoin kuin tarpeen mukaan kaavoittajan (Oulun kaupungin) edustajat.⁵⁰

Korkeakoulurakentamisen tutkimustyö osoitti, että suurin osa korkeakoulujen toiminnoista tapahtuu lähes samanlaisissa ja harvoja tyyppisiä edustavissa huonetiloissa. Samoin todettiin, että korkeakoulujen tiloissa tapahtuvista muutoksista huomattavampi osa on toimintojen muuttumista kuin tiloissa suoritettavaa rakenteellista muutosta. Korkeakoulun tilojen ohjelmointityössä tuli pyrkiä siihen, että tilat soveltuvat yleispätevinä tiloina mahdollisimman moneen eri käyttötarkoitukseen. Lisäksi lähinnä taloudellisten syiden

⁴⁹ Palkintolautakunnan muistiinpanot. OYA.

⁵⁰ Kiiskinen & Seppänen 1973, s.30.

takia tuli toimintoja ja laitteita, jotka vaativat samantyyppisiä olosuhteita, pyrkiä ryhmittelemään asennustekniikaltaan samaa varustetasoa vaativiksi alueiksi tai vyöhykkeiksi. Fyysisessä suunnittelussa huonetilaohjelmien yleispätevyyttä tuli seurata tilojen pohjaratkaisujen voimakas systematisointi.⁵¹

5.3.1. KÄYTTÖSUUNNITELMA (kuva 5)

Uuden yliopistoalueen suunnittelussa ei ollut kysymys vain yliopistorakennusten suunnittelemisesta. Kaavoituksen pohjaksi esitettävässä käyttösuunnitelmassa tuli selvittää ne lukuisat yliopistoalueen rakentamiseen liittyvät kysymykset ja kaupungin toimenpiteet, joiden avulla yliopisto voi parhaalla mahdollisella tavalla liittyä kaupungin palveluksiin ja ympäristöön.

Tehtävä käsitti yliopiston suunnittelun alkaen maankäytön suunnittelusta ja asemakaavasta aina detajli- ja kalustosuunnitteluun. Koska tämä suunnittelutehtävä poikkesi oloisamme totutusta käytännöstä erikoisuonteensa ja laajuutensa vuoksi, jouduttiin koko suunnittelutapahtuma ratkaisemaan uudestaan. Vanha mittakaavan mukaan etenevä luonnos-, pää-, ja työpiirustusmenettely ei tullut kysymykseen.⁵²

Oulun yliopiston suunnittelutyö alkoi vuoden 1969 alussa Linnanmaan yliopistoalueen käyttösuunnitelman laatimisella. Sen rinnalla päätettiin laatia ns. ohjelmaluonnokset ja rakennustyyppi- sekä huone- ja kalustotyyppisuunnitelmat.

Käyttösuunnitelman lopullisena päämääränä oli yliopistoalueen asemakaava, mutta ensisijaisesti siinä pyrittiin ratkaisemaan yliopiston toiminnallinen kokonaisuus siten, että sitä vaiheittain toteutettaessa voidaan joustavasti ottaa huomioon muuttuvat vaatimukset ja tilantarpeet sekä mahdollinen laajentuminen tulevaisuudessa.

Käyttösuunnitelmassa Virta otti kantaa yliopiston sijoituskysymykseen, todeten että edullisin sijoituspaikka yliopistolle on kaupungin keskustan tuntumassa, kävelyetäisyydellä siitä. Koska keskustassa ovat tarjolla monipuolisimmat kulttuuri- ja kaupalliset palvelukset; keskustaan on parhaat liikenneyhteydet; tiivis keskusta-asutus soveltuu perheettömille opiskelijoille. Mutta mikäli yliopistoa jostain syystä ei onnistuta sijoittamaan keskustan tuntumaan, parhaana vaihtoehtona on yliopiston sijoittaminen jonkin olemassa olevan tai suunniteltavan aluekeskuksen yhteyteen. Tällainen vaihtoehto tulisi kysymyk-

⁵¹ Lahtinen 1973, s.26.

⁵² Oulun yliopisto: Linnanmaan alueen suunnittelu, s.5.

seen, jos kaupunki on riittävän suuri, niin että sen yhteyteen voi syntyä voimakas aluekeskus, joka vaatisi 40000 - 50000 hengen tukiasutuksen. Jotta aluekeskus olisi elinvoimainen, se ei voi sijaita kovin lähellä kaupunkikeskusta.

Vaikka aluekeskuksen tarjoamat palvelut eivät ole yhtä monipuolisia kuin kaupunkikeskustan tarjoamat, voivat yliopisto ja aluekeskusyhdessä toisiaan täydentäen muodostaa rikkaan toiminnallisen kokonaisuuden, ja siten estää yliopistoa muodostumasta eristetyksi, yksipuoliseksi opiskelu- ja tutkimuskampukseksi. Virta toteaaakin jyrkästi, että valittaessa yliopistolle sijaintipaikkaa kaupunkikeskustan ulkopuolelta ei ole kevytmielisesti luotettava siihen, että yliopiston läheisyyteen voidaan muodostaa aluekeskus, vaan aluekeskuksen toteutumismahdollisuudet on selvitettävä perusteellisesti yleiskaavallisella tasolla.⁵³

Yliopiston suunnittelun ollessa jo käynnissä päätti Oulun kaupunki tilata samalta suunnittelijalta Kaijonharjun aluekeskuksen asemakaavaluonnoksen. Virran mielestä oli olemassa kaikki mahdollisuudet toteuttaa tiivis kokonaisuutena toimiva yliopistokaupunki, koska yliopiston ja aluekeskuksen kaavallinen suunnittelu voitaisiin suorittaa samanaikaisesti.

Aluekeskuksen varsinaisen tukialueen määräksi oli kaavailtu 20000 henkeä. Mutta kuten Virta on todennut, ei kuitenkaan riitä, että tyydytään kaavoittamaan tämä kokonaisuus, vaan aluekeskusta olisi ryhdyttävä toteuttamaan rinnan yliopiston rakentamisen kanssa. Tällöin kaikki yhteiset toiminnot olisi voitu sijoittaa alunperin oikeaan yhteyteen ja toteuttaa ne siinä järjestyksessä kuin niitä tarvitaan.⁵⁴

5.3.2. RAKENNUSTYYPPISUUNNITTELU

Yliopiston eri tiedekuntien ja osastojen opetus- ja tutkimustilat ovat joitakin erityistiloja lukuun ottamatta vaatimuksiltaan suurin piirtein samanlaisia, joten yliopiston rakennusten suunnittelussa voitiin käyttää rungon ja perusvarustelun osalta standardisoituja rakennustyyppejä. Nämä yhdenmukaistetut rakennustyyppit mahdollistivat myöhemmin osastojen ja huoneiden helpon muuntelun sekä huonekohtaisen varustuksen ja kalustuksen täydentämisen tai muuttamisen.

---

⁵³ Virta 1970a, s.44.

⁵⁴ Oulun yliopisto. Linnanmaan alueen suunnittelu, s.11

Ratkaisu perustui laajaan 1-kerroksiseen suurelta osin kattovalaistuun tilaan, johon sijoitettiin kaikki suuret huonetilat. Tämän päälle 2.-4.kerrokseen sijoitettiin kapeisiin lamelleihin pääasiassa pieniä toimisto- ja tutkimushuoneita.⁵⁵ Tämän käytäviä ja auloja korostavan arkkitehtonisen ratkaisun vuoksi yliopistolla syntyi myöhemmin puute henkilöhuoneista.⁵⁶

Rakennustyyppisuunnittelussa käytettiin lähtökohtana kilpailuehdotuksen rakennustyyppiä. Suunnittelutyö suoritettiin alusta lähtien kiinteässä yhteistyössä rakenne-, lvi-, sähkö- ja ääniteknillisten suunnittelijoiden kanssa.

Suunnittelutyö keskittyi pääasiassa laitosrakennetyypin suunnitteluun. Tähän rakennustyyppiin on voitu sijoittaa suurin osa yliopiston opetus- ja tutkimustiloista. Rakennustyyppin valintaan vaikutti oleellisesti sen liittyminen yliopiston toiminnalliseen kokonaisuuteen. Pyrittiin löytämään yksikkö, jota on voitu ryhmitellä eri osastojen huonetilavaatimusten mukaan.

Yliopiston muoto ei ole suljettu muoto, vaan sitä on voitu suunnittelun ja toteuttamisen aikana jatkuvasti muuttaa ryhmittelemällä yksiköitä uudelleen muuttuvien tarpeiden mukaan. Ensimmäisessä rakennusvaiheessa tutkittiin useampaa rakenne- ja lvi-vaihtoehtoa ja pyydettiin erikseen urakkatarjoukset, jotka yhdistettiin kokonaisurakaksi.

Rakennustöiden osalta annettiin urakoitsijalle mahdollisuus toteuttaa rakennusrunko joko täyselementti-, osaelementti- tai paikallaanvalurakenteena ja urakoitsija pystyi näin ollen valitsemaan itse tarjoamansa vaihtoehdon. Työssä oli mahdollisuus vertailla kustannusmielessä elementtirakentamista ja traditionaalista paikallaanvalurakentamista. Tulos oli mielenkiintoinen, koska tässä tapauksessa paikallavalettu rakennusrunko kilpaili hinnaltaan tasavertaisesti täyselementtirakenteen kanssa siitäkin huolimatta, että palkkijako oli paikallavaletulle rakenteelle epäedullinen ja toisaalta toteutuskohte oli huomattavan suuri. Rakennusrunko tehtynä paikallaanvalettuna oli elementtirunkoon verrattuna 1,5 - 2,6 prosenttia kalliimpi. Mikäli paikkakunnalla ei olisi ollut elementti-toimittajaa, olisi tämä hintaero elementtitoteutuksen eduksi käytännöllisesti katsoen hävinnyt kokonaisuudessaan.⁵⁷

---

⁵⁵ Ibid.,s.28.

⁵⁶ Turunen, Linnanmaalla puute henkilöhuoneista, Kaleva 22.9.1983.

⁵⁷ Kiiskinen & Seppänen 1973, s.36.

5.3.3. HUONE- JA KALUSTOTYYPPISUUNNITTELU

Huone- ja kalustotyyppisuunnittelu aloitettiin huonemoduulien vertailusta ja valinnasta, josta siirryttiin huonetyyppien suunnittelusta kalustetyyppien suunnitteluun, ja tätä prosessia jatkettiin huonekohtaisilla teknisten kysymysten selvittelyillä.

Huonetyypisuunnittelun tarkoituksena oli määritellä käytettävä huonemoduuli ja standardisoida huonekoot. Huonemoduuliksi valittiin loppujen lopuksi 150 cm, joka perustuu edullisimmaksi katsottuun laboratoriopöytien jakoon c/c 300 cm (kilpailuselostuksessa han tuo moduulijako oli c/c 375 cm). Laitoksissa joissa ei ole laboratorioita, voitiin siirtyä käyttämään myös huonemoduulia 120 cm, joka soveltuu rakennustyyliin ja sen rakenne-
moduuliin 600 cm.⁵⁸

Kalustotyyppisuunnittelussa keskityttiin pääasiassa laboratoriokalusteiden suunnitteluun päämääränä elementtiyksiköistä koottava helposti muunneltava kalustosarja. Kalustotyyppisuunnittelua varten rakennettiin yliopiston nykyisiin kemian tiloihin pieni koelaboratorio, jossa testattiin etukäteen suunniteltuja kalustoratkaisuja ja materiaaleja. Lisäksi ruotsalaisesta yliopistollisesta laboratoriosuunnittelusta ammennettiin vaikutteita.⁵⁹

Oulun yliopistossa käyttöönotettu vetokaappityyppi kehitettiin erityisesti ilmanvaihtoa ja valmistusteknisiä näkökohtia koskevan selvityksen perusteella, ja tätä tyyppiä oli tarkoitus käyttää kaikissa rakennushallituksen vastaavissa kohteissa.⁶⁰

5.3.4. OHJELMALUONNOKSET

Ennen ensimmäisen rakennusvaiheen huoneohjelman lopullista vahvistusta päätettiin laatia ns. ohjelmaluonnokset. Ohjelmaluonnosten laatimisessa käytettiin hyväksi rakennus- ja huonetyypisuunnittelun tuloksia. Huoneohjelma muokattiin uudelleen käyttäen tyyppihuoneiden pinta-aloja. Ohjelmaluonnokset piirrettiin 1:200, ja niiden tutkimisen yhteydessä tuli samalla testatuksi rakennustyyppien soveltuvuus huonetilojen sijoitteluun ja ryhmittelyyn. Samanaikaisesti laadittiin yliopistorakennusten kokonaissuunnitelma 1:500 mittakaavassa, ja ensimmäistä rakennusvaihetta suunniteltiin osana tästä kokonaisuudesta.

---

⁵⁸ Virta 1970, s.45.

⁵⁹ Kari Virran haastattelu 25.2.1997.

⁶⁰ Kiiskinen & Seppänen 1973, s.35.

Suunnittelutyö tapahtui projektiryhmän muodossa siten, että rakenne- ja lvi-suunnittelusta vastaavat toimistot sijoittivat yhden suunnittelijan arkkitehtitoimistoon. Tällainen jatkuva yhdessä työskentely osoittautui tyyppisuunnittelussa erittäin hedelmälliseksi, koska kaikki kysymykset voitiin tuoreeltaan selvittää ja eri alojen suunnittelu voitiin jatkuvasti koordinoita yhteen.

Tyyppisuunnittelun tarkoituksena ei ollut laatia mitään valtakunnallista yliopistorakennustyyppiä. Se olisi vaatinut paljon laajempaa tutkimus- ja kehittämistyötä. Näin pitkälle viety tyypittäminen ei olisi mielekästäkään, koska yliopiston kokonaisratkaisu vaikuttaa ratkaisevasti rakennustyyppisiin. Kuitenkin tyyppisuunnitelmat jäivät rakennushallituksen käyttöön ja olivat hyödyksi myös muiden yliopistojen suunnittelussa.

5.4. RAKENTAMINEN (LIITE 2)

Oulun yliopisto oli Pohjoismaiden suurin lähes kokonaan elementtirakenteista koottava julkinen rakennus,⁶¹ sekä lisäksi ensimmäinen julkinen rakennuskohde Suomessa, joka on toteutettu täyselementtitekniikalla.⁶² Yliopiston ensimmäisen rakennusvaiheen kokonaiskerrosala oli 29036 m² ja rakennustilavuus 150000 m³. Tämä rakennusvaihe käsitti yliopiston keskeisimmät tilat, kuten suuret luentosalit ja keskusliikenneväylän sekä huomattavasti perusopetuksen laboratoriotiloja.

Koska rakennusalue oli laaja ja aivan tasainen ja kun lisäksi vedenpinta oli lähellä maanpintaa, muodosti alueen salaojituksen suunnittelu mielenkiintoisen tehtävän. Asiassa päädyttiin uuteen ratkaisumalliin, jonka mukaan pohjaveden alhaalla pitämiseksi suunniteltiin koko yliopistoalueen kattava kellaritason alapuolinen kanaaliverkosto, joka kokoaa alueen salaojavedet. Vedenpinnan korkeuden pitämiseksi kokoojakanaalissa vakiona suunniteltiin salaojavesien kokoojakanavan alapäähän säännöstelykynnys, joka automaattisesti toimien pitää vedenpinnan salaojaverkostossa suunnitellussa tasossa. Salaojavesi purkautetaan painovoimaisesti kaupungin verkostoon.

Lisäksi rakentamiseen liittyvänä erityiskysymyksenä mainittakoon, että luentosaliryhmistä kaksi samankokoista luentosalia varustettiin erilaisilla ilmanvaihtojärjestelmillä, toisessa sisäänpuhallus ylhäältä ja poisto alhaalta, toisessa päinvastoin sisäänpuhallus alhaalta

⁶¹ Kauan kaivattu peruskivi Linnanmaalle. Kaleva. 27.5.1972.

⁶² Näiden ansioidensa vuoksi Linnanmaa valittiin 1974 ”vuoden betonirakenteeksi”. Linnanmaasta vuoden 1974 betonirakenne. Kaleva 26.6.1975.

ns. pulpettipuhalluksena ja poisto ylhäältä. Näin siksi, että järjestelmien kesken suoritettiin käyttötekniillinen vertaileva tutkimus.⁶³

Huonetyyppisuunnittelu kohdistettiin lähinnä pitkien rakennusmassojen 2-3 kerroksissa oleviin henkilö- ja tutkimuslaboratorio huoneisiin. Ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin suuret maisemalaboratoriot ym. Huonemoduliksi valittiin 150 cm, joka perustuu siihen, että pienin toimiva laboratoriopöytäjakko nimenomaan kemiallisissa laboratorioissa on c/c 300 cm (ruotsalainen standardi). Modulina voitiin käyttää myös 120 cm (koska rakennemoduli on 600 cm), joka soveltuu paremmin laitoksiin, joissa on pääasiassa henkilö huoneita tai syvää pöytätilaa tarvitsevia laboratorioita.

Rakennuksen poikittainen modulijako on 120 cm, joka on sama kuin TT-elementtien riipajako sekä väliseinä- ja kaluste-elementtien jako. Rakennuksen runko on jaettu käytävällä kahteen puoleen siten, että toiselle puolelle on pyritty sijoittamaan määrät laboratoriotilat ja toiselle puolen henkilöhuoneet sekä kuivat laboratoriotilat.

Osa kemian tutkimuslaboratorioista rakennettiin looshiperiaatteella, eli laboratorioita ei erotettu kokonaan omiksi huoneikseen, vaan niistä on käytäväseinä jätetty pois, ja looshien väliseinät ovat vain näkösuojia. Kutakin looshia vastapäätä käytävän toisella puolella on "kirjoitushuone". Tätä mallia ehdotti arkkitehti Virralle kemian laitoksen silloinen saksalainen professori.

Myös biofysiikan laitos suunniteltiin yhdessä opetushenkilökunnan (lähinnä professorin) kanssa. Tämä aine, jo muita luonnontieteitä teoreettisemmän lähestymistavan vuoksi, ei tarvinnut empiirisen tutkimuskäytännön sanelemia laboratoriokomeroita, vaan tilaksi valittiin avoin iso tila, ns. maisemakonttori.⁶⁴

Luentosalit sijoitettiin yliopiston keskiosaan sisäisen jalankulkuväylän viereen, ja niiden muotokieli poikkeaa yliopistossa muutoin orjallisesti toteutetusta suorakulmaisesta mallittamisesta. Syy tähän poikkeavaan muotokieleeseen on tietysti toiminnallinen; katsottiin että sektorinomaisella salilla saavutetaan paras pinta-alahyötysuhde oppilaspaikkaa kohden, lisäksi tämän muotoiset salit ovat parhaimpia audiovisuaalisten laitteiden ja luentotaulun katselualueiden luettavuusrajalta (joka on normitettu 15 metriin).⁶⁵

---

⁶³ Kiiskinen & Seppänen 1973, s.35.

⁶⁴ Kari Virran haastattelu 25.2.1997

⁶⁵ Oulun yliopiston suunnittelu, s.43.

6. OULUN YLIOPISTON KÄYTTÄJÄLÄHTÖINEN TARKASTELU

Olen edellä kartoittanut sitä prosessia, jonka seurauksena yliopistorakennus Ouluun nousi. Seuraavassa tulkitsem sen ensimmäisiä rakennusvaiheita, ja jotta pystyisin esittämään tulkinnan Oulun yliopistosta, en saa juuttua tai tyytyä käsityksen arkkitehtuurin läpinäkyvyydestä, eli siihen että tulkitsisin yliopistorakennusta normiyhteiskunnan näköiskuvana ja transsendentin objektiivisen hengen determinoituneena heijastumana. Muissa osissa hahmotan rakennusta ikään kuin menneestä epookista käsin ja pyrin ymmärtämään sitä tätä kautta. Mutta tietenkin katson sitä aina tästä ajasta käsin, tai tarkemmin; reflektoin tutkielmaa kirjoittaessani niitä käyntejä, jolloin reflektoin rakennusta. Tässä luvussa yritänkin keskittyä ”välittömään”, ”90-lukulaiseen” analyysiin.

Hedelmällinen tarkastelutapa saattaisi olla rakennuksen ns. esinekielen analysoiminen, ja sen tutkiminen miten rakennus osallistuu kulttuuristen merkitysten tuotantoon. Mutta pystynkö redukoimaan kaiken jo muodostuneen tietämykseni rakennuksesta, katsomaan sitä puhtaana sekä odottavan sen paljastavan minulle jotain itsestään ja olevasta? Vai tarvitseeko minun redusoida, voinhan aina ottaa käyttööni semioottisen käsitearsenaalin. Sen avulla saatan päästä käsiksi rakennuksen piilossa oleviin intentioihin. Semiotiikan puute on tosin siinä, että se kuvittelee universaalien, sosiaalisesta riippumattoman ja itsenäisen merkkijärjestelmän. Merkkien maailman substanssihan kuitenkin aina löytyy sosiaalisesta. Näin merkitykseksi muodostuu käyttö, koska arkkitehtuuri on käyttötaidetta. Arkkitehtuurin fyysinen muoto ei vain fyysisellä tavalla mukaudu sen käyttöön, vaan arkkitehtuuriesineen käyttö on jo siinä käännetty havaittavan ilmaisuuden kielelle, käyttö on referentti. Tästä taas seuraa, että käyttäjä on ratkaisevassa asemassa arkkitehtuurin merkityksiä pohdittaessa, ja näin ollen merkitys löytyy käyttäjistä. Koska en voi, eikä ole tarkoitustaan tutkia kvantitatiivisesti käyttöä jollain kyselytutkimuksella¹, lähdän liikkeelle itsestäni (koska tiloja on olemassa yhtä monta kuin toisistaan erotettavissa olevia tilallisia elettyjä kokemuksiakin).

Tapahtuminen ja liike ovat olennaisia rakennuksen merkityksen muodostumisessa. Merkitys muodostuu ennen kaikkea tilassa liikkumisessa. Kun saavun yliopistolle Oulun keskustasta bussilla (15-20 minuuttia) silmiäni edessäni vilisee tyypillinen pohjoispohjamaan rannikko-seutu. Maaston tasaisesta topografiasta erottuvat luonnonympäristön elementit, pääosin matalaa havupuu- ja koivulatuista sekametsää. Linja-auton saapuessa Linnanmaalle ensimmäinen tunne on selkiintymättömyys. Yliopistoa on vaikea löytää opasteiden vajavaisuuden vuoksi, ja sisääntulonäkymiä ei ole avattu päälähestymissuuntiin.

---

¹ Sitä paitsi sellainen on jo tehty (Jouni Koiso-Kanttila, Oulun yliopiston uusien rakennusten käyttötutkimus, vuodelta 1975).

Ensimmäinen asia joka yliopistosta kiinnittää huomion, sen valtavan koon lisäksi, on väritys. Harmaaseen betoniin antavat säväyksen värikkäät, pellillä verhoillut porrastornit. Etuosassa vihreää ja sinistä, takaosassa keltaista. Kaikki mainitut värit edustavat goethelaisessa väripyramidissa "kirkkaita" värejä. Näiden tarkoitushan on piristää yliopistomiljöötä myös talvenpimeänä kaamos kautena.² Mutta 90-lukulaisten silmälasien läpi väritys näyttää lähinnä 70-lukulaiselta (miltä muultakaan, tosin 70-luku kuuluu olevan muodissa). Näiden kirkkaiden värien ohella on mukana myöskin betoninharmautta piristämässä "vakavia" värejä, kuten oranssia ovissa ja punaista ikkunanauhassa. Väriyksellä ei ainakaan tunnu olevan pyrkimyksenä luoda vakavan institutionaalisen laitoksen leimaa (kuva 6).³ Lisäksi suunnittelijat havaitsivat prosessin aikana, että käytetyt värit ovat samat kuin saamelaispuvussa.⁴ (Strukturalismin Genius Locia?)

Vaikka värisävyt saattavat näyttää yllättävän räikeiltä, voimme ajatella vaihtoehtoa, että kompleksin ulkokuoreen olisi valittu pelkkä harmaa betoni, tuo "konstruktivismiin" salattujen kauneusarvojen materiaaliuskollinen tehokeino. Tähän verrattuna tuntuu värien käyttö yllättävänkin toimivalta. Näin estetään betonipintaisten seinäelementtien loputon toisto.

Yliopiston läntinen (keltainen) julkisivu on ehyt ja yhtenäinen kokonaisuus (kuva 7), sen itäpuoli (vihreä) puolestaan hieman hahmoton ja pirstaleinen johtuen keskeisissä kohdissa olevista työpajoista (kuva 8). Mutta avoimeen muotoon perustuva rakennushan pyrkii välttämään plastisuutta, joten pieni hahmottomuus on paikallaan.

Yliopiston pääsisäänkäynnit suunniteltiin sijoitettavaksi siten, että pohjoinen sisäänkäynti tulisi pääkirjaston yhteyteen, eteläinen taas päärakennuksen yhteyteen. Koska molemmat rakennukset kuuluivat myöhemmin toteutettaviin vaiheisiin ja rakentamisen aikataulu venyi moninverroin pidemmäksi kuin suunniteltiin, oli yliopisto parikymmentä vuotta ilman edustavaa sisäänkäyntiä.⁵ Koska rakennuksen vanhalta (eteläiseltä) puolelta puuttuu pääsisäänkäynti, on sisälle meno ongelmatonta "institutionaalisen kynnyksen" puuttuessa, kunhan vaatimattoman eteläisen sisäänkäynnin löytää. Vaikka tämä pääsisäänkäynnin pitkäaikainen puuttuminen johtui lähinnä rakentamisaikataulun venymisestä, on sillä myös tahaton yhteytensä 1960- ja 70-lukujen yliopiston demokra- tisoitumisprosessiin, jolloin vahvat symboliset aiheet julkisessa rakentamisessa viittasivat taantumukselliseen luokkakantaiseen yhteiskuntaan.

² Oulun yliopiston suunnittelu 1975, s.30.

³ Mielenkiintoista on huomata yliopiston uuden, "postmodernin" puolen turvautuvan paljon hillitympiin värisävyihin; pääasiassa valkoista ja harmaata.

⁴ Kari Virran haastattelu 25.2.1997.

⁵ Pohjoinen sisäänkäynti valmistui vasta 1992.

Kun vanhan pääsisäänkäynnin kautta siirrytään sisätiloihin, saavutaan tälle rakennukselle niin tyypilliseen tilaan, aulaan. Auloja on toki muissakin rakennuksissa, mutta harvoin niin paljon kuin tässä. Niitä on jo niin paljon että joitakin on jouduttu karsimaan, eli tukkimaan. (kuva 9) Toinen asia mitä tässä rakennuksessa on paljon, ovat käytävät. Kilometritolkulla käytäviä aulojen jatkeena, ja käytävien varrella tietenkin sellikonttoreita ja -laboratorioita (kuva 10). Tämä aulojen ja käytävien runsas esiintyminen johtuu pohjakaavassa käytetystä ruudukollisesta sommittelusta, joka verkkomaisesti levitessään suosii kyseisiä ratkaisuja. Kompleksin valtavan koon vastapainoksi käytävät ovat yllättävänkin matalia, ja tämä vaikuttaa hivenen latistavalta käyttäjältä.

Tässä verkkomaisesti levittäytyvässä kompleksissa orientoitavuus on ilmeinen ongelma. Yliopistossa ei synny tarpeeksi paikallisuutta eikä vaihtelua. Tosin suunnittelijat ovat osin perustaneet vaihtelevuuden syntymisen käyttäjien spontaanin ympäristönmuokkauksen varaan. Vaikka yliopiston perusratkaisu (kuva 11) näyttää paperilla selkeältä, katoaa tottumattomalta käyttäjältä paikan ja suunnan taju hänen siirtyessään keskusväylältä osastoille, jota vain korostaa tilojen samuus, joka on saatu aikaan käyttämällä standardisia käytäväleveysiä (kuva 12).

Tämä "samuus", joka kompleksissa on vallitseva tunne, aiheuttaa käyttäjälle identifiointi-ongelmia, sekä paikan että itsensä suhteen. Koska strukturalismi ei ole mitään regionalismia, "paikan henkeen" ole kiinnitetty mitään erityisjärjestelyjä. Kuitenkin yritämme mieltää ympäristöämme niiden ominaispiirteiden avulla, on standardisointi rakennusta suunniteltaessa tehnyt tämän mahdolliseksi. Arkkitehtuurin visuaalinen informaatioisisältö tila- ja aikayksikköä kohti on pienempi kuin psykofysiset vaatimuksemme. Lisäksi koska tilan orientaatioon liittyy ympäristön strukturointi tiettyjen pääelementtien, esim. vertikaalin ja horisontaalin avulla, näin Oulun yliopistossa vallitseva horisontaali ulottuvuus on vertikaalia arkipäiväisempi.

Tätä tilallista orientaatiota on kompleksissa kylläkin pyritty helpottamaan käyttämällä tietynlaista väri- ja symbolijärjestelmää paikantamisessa, mutta tulokset eivät ole olleet rohkaisevia.⁶ Käytetyt värit ovat tasavalöörisiä ja -voimakkaita värejä, joita on siroteltu tasaisesti kautta rakennuksen, ilman selvää dominanssia.

Tilallinen järjestely Oulun yliopistokompleksissa on pyritty ratkaisemaan neutraalitulana, tämän vuoksi tilallinen orientoituminen ja sen myötä liikkuminen on vaikeaa tilallisen hie-

---

⁶ Kari Virran haastattelu 25.2.1997.

rarkian puuttessa. Osastojen sisäisissä pääkäytävissä hierarkisoimattomat tilat ovat luonteeltaan lähes monotyyppisiä, sisältäen vain yhden, loputtomiin jatkuvan tilallisen elementin.

Sen sijaan yliopiston keskiväylässä, jonka varrella luentosalit, kahvilat ja ruokalat ovat sijoittuneet, tilallinen orientaatio on vaivatonta. Keskiväylää pitkin kävellessä tulee ennen koettuja tuntemuksia; suuret ostoskeskuksethan myös ovat siirtyneet käyttämään keskiväylää selkärankanaan, sitoen konsumoinnin sen varrelle. Vaikkei keskiväylässä mitään kulusjuhlaa voi viettääkään, voi kuitenkin havaita selkeitä kaupunkisuunnitelmallisia elementtejä sen toteutuksessa, esikuvana ihmisten kokoontumispaikat; torit ja kauppakadut.

Yliopiston suunnittelijat pyrkivät "avoimuuteen" ja tiedekuntarajojen häivyttämiseen. Kun taas kokemus joka rakennuksen käyttäjälle Oulun yliopistosta välittyy on lähinnä byrokraattinen ja anonyymi. Oman lisänsä tähän koodien ristiriitaan tuo tutkija, joka unohtaa hetkeksi pyrkimyksensä välittömään havainnointiin ja rakennuksen käyttämiseen, ja ryhtyy refleктоimaan rakennusta todeten sen olevan esimerkillinen eurooppalainen massakorkeakoulutuslaitoksen muotoa hakeva tilallinen kompleks. Näin syntyy arkkitehtonisten koodien⁷ välille ristiriita. Kysymys on arkkitehdin erityiskulttuurisen ja käyttäjän yleiskulttuurisen kokemistavan törmäyksestä.⁸ Kirjallisessa muodossa traumaattisimmin tätä törmäystä on kuvannut Kirsti Simonsuuri, jolle "Linnanmaa on pöyhkeä, itsetietoinen yritys rakentaa yliopistoa. Räikeitä perusvärejä ja lapsenomaisia laatikkotaloja suon keskellä. Tämä on siperialainen tehdas."⁹ Jos Simonsuuren "törmäys" on tyypillinen yleis- ja erityiskulttuurisen törmäys, voitaisiin luonnehtia "törmäykseksi erityiskulttuurin sisällä" sitä tosiasiaa, ettei Oulun yliopiston arkkitehtuurin laitos ole koskaan siirtynyt Linnanmaalle, vaan pysytellyt kaupunkirakenteessa. Onko kysymys Linnanmaan saamasta (kuvitellusta?) tuotannollisesta leimasta, vaan vain yksinkertaisesti sosiaalisesta distinktiosta?

Kaavallisesti tulkittuna Oulun yliopisto tukeutuu Kaijoharjun lähiöön, jota alunperin suunniteltiin "aluekeskukseksi". Mutta Kaijoharju ei ole rakentunut odotetulla tavalla, koska väestömäärän kehitys ja palvelutaso eivät ole toteutuneet kunnallispoliittisten päätösten takia. Koska strukturalistisen aatemaailman elähdyttämä avoimeen muotokieleen perustuva kompleks on parhaimmillaan toimivassa kaupunkirakenteessa, eikä "nukkumalähiön" viressä, jää rakennuksen vaatima kontekstisidonnaisuus vääjäämättä torsoksi. Vaikka yli-

⁷ Koodi tarkoittaa tässä sitä tapaa miten merkin ilmaisun taso sitoutuu sisältöönsä.

⁸ Reima Pietilä on kirjoittanut aiheesta tärkeän artikkelin, joka vaitonaisuudessa suomalaisessa arkkitehtuuridiskurssissa tyypillisesti ohitettiin lähes keskustelutta. Pietilä 1973.

⁹ Kysymys oli myös siitä "törmäyksestä", johon kirjoittaja joutui siirryttyään Eurooppalaisesta sivistysyliopistosta (Cambridgesta) Suomalaiseen massakorkeakoulutuslaitokseen. Simonsuuri 1981, esim. s.23-26, 59.

opisto ja Kaijonharju muodostavat osakokonaisuudet, joille on yhteistä samanaikainen suunnittelu ja rakentamisajankohta, alueet on kuitenkin suunniteltu toisistaan riippumatta eikä niiden välille ole syntynyt selkeitä kaupunkikuvallisia akseleita. Ongelmalliseksi tässä nousee yliopistoa ympäröivä laaja rakentamisen laajentumisalueeksi tarkoitettu metsävyöhyke, joka pysäköintialueineen erottaa yliopiston toiminnallisesti ja visuaalisesti muusta kaupunkirakenteesta.

7. ARKKITEHTONISET EHDOT JA ARKKITEHDIN ROOLI OULUN YLIOPISTON SUUNNITTELUSSA

Koska rakentaminen heijastaa sitä tapaa, jolla arkkitehtuurikulttuurin osatekijät toimivat tuotannon ja instituution (eli yhteiskunnan hyväksymän normi- ja sääntöjärjestelmän) välisissä suhteissa, tuon tässä kappaleessa julki tutkimani arkkitehtuurin näkemystavan ja selvittelen niitä perinteitä ja tottumuksia jotka jäsentävät suunnittelun näennäisen johdonmukaiseksi.

Oulun yliopiston suunnittelua hallinnut strukturalistinen näkemys arkkitehtuurista ei ota typologioita, sanastoa ja syntaksia keskeiseksi ongelmakseen, vaan keskittyy tiettyyn ohjelmaan jonka perusteella muodostetaan muodonanto-ongelma, johon arkkitehdin tulisi löytää ratkaisu. Näin kiinnitän huomiota arkkitehtonisen muotokielen pragmatiikkaan, siihen mitä arkkitehtoniset muodot "tekevät", miten muotokieli liittyy käyttötilanteisiin ja yleisempään kontekstiin, sekä mitkä ovat ne yhteiskunnalliset ehdot joissa arkkitehtuuri toteutuu.

Tarkastelen Oulun yliopiston muotokielellä voimakkaasti vaikuttaneita "pragmaattisia ehtoja" ja niiden historiallista muotoutumista. Tutkin myös näiden ehtojen suhdetta arkkitehdin rooliin ja sen kautta yleensä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Näin siksi koska suunnittelijan työ liittyy erottamattomalla tavalla siihen kulttuuriin missä hän toimii ja erityisesti hänen ammattikuntansa muodostaman "erityiskulttuurin" toimintaan ja käytäntöön. Tätä käytäntöä säätelevät tietty traditio sekä yhteiskunnallisesti muotoutuneet normit.

7.1. STRUKTURALISMI

1959 oli murrosvuosi arkkitehtuurissa. Tuona vuonna Otterloossa Hollannissa pidetyssä yhdennessätoista ja viimeisessä CIAM-kongressissa uusi sukupolvi saavutti älyllisen auktoriteettiaseman, uuden, ajan tarpeita vastaavan arkkitehtuuriteorian ansioista. Tämä vallanvaihto oli kuitenkin vaatinut vuosien hiljaisen pohjatyön.

TEAM-10 perustettiin vuonna 1954 Ranskan Provençassa pidetyn yhdeksännen CIAM-kongressin jälkeen ja sen tavoitteena oli seuraavan kongressin toiminnan ja ajattelumallien perusteellinen muuttaminen vastaamaan paremmin aikansa kysymyksiin. TEAM-10:n perustajajäseninä toimivat ajan strukturalistisen arkkitehtuuriajattelun pioneirit: Jacob Bakema Hollannista, Alison ja Peter Smithson Englannista, Oscar Hansen Puolasta, George Candilis ja Shadrach Woods Ranskasta. Ryhmä toi esille toisen näkö-

kulman kaupungeista ja asumisesta, haluten osoittaa että funktionalistisessa zoning-periaatteessa (pyrkimys hajauttaa kaupungin perustoiminnot erilleen) on ihmisluonnolle vastaisia piirteitä, jotka toteutuessaan arkkitehtuurina saavat aikaan epätäydellistä ja yksipuolista ympäristöä.

Hävittäessään kaupunkien sosiaaliset struktuurit funktionalismi oli katkaissut siteensä historiaan ja arkkitehtuurin ikiaikaisiin arkkityyppeihin. Etsiessään kiihkeästi kaikkea uutta funktionalismi kadotti kykynsä ymmärtää muuttumatonta, ihmistä, yhteisöä sekä rakenteita, jotka ovat kaupungissa alituisessa vuorovaikutussuhteessa toisiinsa nähden. Funktionalismin valon, tilan ja puhtauden lisäksi haluttiin saavuttaa kosketus kaupungin arkkityyppeihin elementteihin; katuihin, aukioihin ja toreihin. Strukturalistien mukaan yksilö oli oman yhteisönsä määrittelemä osa. Yhteisöjen kadotessa kaupunkirakenteen hajoamisen myötä katoaa myös väijäämättömästi yksilö.¹ Tällainen arkkityyppinen ajattelu oletti että tiettyihin perusmuotoihin liittyy kulttuurista riippumatta samanlaisia merkityksiä. Näiden muotojen symboliikan tulkintakoodi olisi siten yleisinhimillinen.² Oman tukensa tälle antoi ”jungilaisuus”, jonka mukaan ihmisen psyykkisessä rakenteessa on ennaltamääräämättömiä kokemusvalmiuksia.

Ensimmäisiin strukturalistisiin arkkitehtiteoreetikoihin kuuluva Hollantilainen Aldo van Eyck julisti Otterloossa Claude Lévi-Straussin ja Franz Boasin ajatuksiin perehtyneenä ihmisluonnon olemuksellista samuutta, syyttäen varhaisempaa modernistista ajattelua keskittymisestä ”kehityksestä” johtuviin eroihin. Nämä ajatukset johdattivat van Eyckin etsimään vastausta ”primitiivisestä” arkkitehtuurista, jota länsimainen kehitysusko ei ollut saastuttanut.³

van Eyck totesi lakoniseen sävyyn funktionalismin apologeetan Siegfried Giedionin avaintermeistä; ”mitä tahansa tila ja aika merkisevätkään, paikka ja hetki merkitsevät enemmän”. van Eyck hyökkäsi funktionalismin steriilejä neutraaleja tiloja kohtaan moniarvoisuuden käsitteellä.⁴

Levi-Straussin kulttuuriantropologinen strukturalismi antoi ”sisällön” käsitteelle uuden ja radikaalin merkityksen, jossa ei enää kuvailtu myyttien sisältöjä, vaan vertailtiin eri myyt-

¹ Janne Repo. Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria, 1995. OYAO, s.5.

² Perinteinen semiotiikkahan myös tukeutuu juuri tähän ajatukseen.

³ van Eyckin ajatushan ei ole uusi. Jo Le Corbusier asettaa ”luonnonvoimien kunnioituksen” traditiota vastaan. Sopiikin kysyä millaista on se kulttuurinen toiminta, joka tarvitsee tuekseen käsityksen alkutilassa olevasta ihmisestä ja siihen projisoidut illuusiot?

⁴ Luchinger 1981, s.27.

tien struktuureja. Struktuuri käsitteenä ymmärrettiin ensisijaisesti kielen systeemin metaforana. Pyrittiin luomaan kielitieteeseen nojaava looginen malli, jonka avulla voitaisiin ymmärtää sosiaalisen elämän "muita" muotoja, kielen ulkopuolisia kommunikaatiotapahtumia. Päämääränä oli etsiä universaaleja merkitysrakenteita, joiden synkroninen luonne olisi verrattavissa kielen synkroniseen rakenteeseen. Merkitysstruktuurien mallina toimi kielen järjestelmä. Erillinen ja autonominen tutkimusobjekti täytyi suhteuttaa kollektiivisiin symbolisiin systeemeihin. Yksilöllinen sai merkityksensä yliyksilöllisestä mutta alitajuisesta infrastruktuurista.⁵ Strukturalismi painotti sosiaalisten rakenteiden roolia yksilöllisen kustannuksella. Strukturalismin oleellisia piirteitä oli kokonaisuuksien sisäisen rakenteen analyysi.

Strukturalismin polemiikissa oli myös kysymys induktiivisen ja deduktiivisen lähestymistavan käyttöönotosta arkkitehtuurissa. Kun functionalismi oli lähtenyt ongelmanratkaisuun induktiivista tietä, määrittämällä ja tutkimalla esimerkiksi tietyn mallialueen kaupungistusmismrakennetta ja soveltamalla tätä muihinkin kaupunkiratkaisuihin, oli strukturalistien vastaus tähän deduktiivinen, matemaattinen päättely, joka kytkettiin Christopher Alexanderin järjestelmäsuunnittelun käsitteeseen, joka sovelsi universaalia mallikieltä pyrkessään ajattomaan rakennustapaan. Kun pyrittiin suunnittelussa logiikkaa soveltamalla lähemmäs täydellistä objektiivisuutta, nousi ongelmaksi se, ettei huomattu että objektiivisuuskin on kulttuurinen normi, jonka alkuehdot ovat hyvin subjektiivisesti määriteltyjä.⁶

Strukturalismi hylkäsi functionalismin vaaliman fyysisen determinismin ideologian, jonka mukaan fyysiset rakenteet määräävät sosiaalista käyttäytymistä. Suhde käyttäytymisen ja rakenteiden välillä nähtiin yksisuuntaisena, ja tämän suhteen kumoamiseksi strukturalismi valjasti sosiologian avukseen. Vaikka suunnittelu voi toki vaikuttaa käyttäytymiseen, sen ei strukturalistien mukaan pitäisi määrätä sitä. Pyrkimys oli "passivoivasta yksiarvoisesta" tilankäytöstä "aktivoivaan ja moniarvoiseen".

Strukturalistinen arkkitehtuuri ilmeni 60-luvulla mitä moninaisimpina sovellutuksina saman ajatusmallin puitteissa. Tästä on osoituksena esimerkiksi hollantilaisen ja japanilaisen strukturalismin luonteenpiirteiden merkittävä eroavuus. Lähtökohtana molemmissa maissa strukturalistisen arkkitehtuuriteorian synnylle oli tiiviin kaupunkirakenteen ja kaupunkien kasvupaineiden mukanaan tuomat ongelmat. Väestönkasvu sotien maailmansodan jälkeisenä aikana pakotti etsimään ennakkoluulottomasti uusia ratkaisumalleja asutuksen järjestämiseksi. Tämän kaltaiset tilanteet olivat luontevia kasvualustoja

---

⁵ Kuusamo 1996, s.17.

⁶ Jencks 1987, s.352-353.

uuden strukturalistisen arkkitehtuuriajattelun kehittämiseksi. Kuitenkin, vaikka ongelmat ja lähtökohdat olivatkin molemmissa esimerkkitapauksissa toistensa kaltaisia ja ratkaisumallit selkeästi strukturalististen periaatteiden hyödyntäviä, toteutustapa samasta ajatuksesta muodostui toisistaan täysin poikkeavaksi.

Japanilaisen strukturalismin lähestymistapa oli teknokraattinen ja selkeän kyberneettinen, modernia tuotantotekniikkaa rohkeasti hyödyntävä. Hollantilaisille strukturalisteille luonteenomaista oli läheinen suhde levi-straussilaiseen strukturalistiseen antropologiaan ja saussurelaiseen lingvistiikkaan, mikä ilmeni hienovaraisena ja humanina pyrkimyksenä palvella ihmistä ja yhteisöjä. Hollantilainen strukturalismi levisi nopeasti Tanskaan ja Ruotsiin, jossa se herätti paljon innostunutta keskustelua ja pikaisia konkretisoitumia rakentamisen tasolla.⁷

7.1.1. STRUKTURALISMISTA MEGASTRUKTUURIIN

Kapitalistisen yhteiskunnan tuotantorakenteen vuoksi julkinen rakentaminen siirtyi strukturalismista "megastrukturiin" 1960-luvun lopulla. Tämä suuntaus jyräsi strukturalistisen antropologian pehmeän humanit arvot toisarvoiseen asemaan. Näissä "megaprojekteissa" yleensä kovat teknologiset arvot vastasivat koviin ongelmiin kovin keinoin. Megastruktuurit osoittautuivat kuitenkin optimistisista ennusteista huolimatta suuren kokonsa puolesta vaikeasti hallittaviksi rahoitukseltaan ja omistussuhteiltaan.⁸

Kvantitatiiviset määreet nousivat keskeisiksi myös Oulun yliopiston kohdalla, ja tästä johtuen kompleksia voidaan hyvällä syyllä kutsua megastruktuuriksi. Megastruktuurille on annettu seuraava nelikohtainen määritelmä. "Megastrukturi ei tarkoita ainoastaan valtavaa kokoa, vaan myös: 1) se on koottu modulaarisista yksiköistä, 2) sillä on suuri, jopa rajoittamaton laajentumismahdollisuus, 3) se voidaan rakentaa muualla esivalmistetuista pienemmistä yksiköistä, ja 4) sen rakenteellinen kehikko kestää kauemmin kuin pienemmät yksiköt joita se pitää kasassa".⁹ Kuten olemme kaiken edellä sanotun jälkeen nähneet, Oulun yliopisto täyttää kaikki nämä neljä kohtaa, eli lasketaan siis kuuluvaksi näiden määritysten pohjalta arkkitehtoniseen lajiin "megastrukturi".

⁷ Janne Repo, *Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria*, 1995.OYAO, s.18.

⁸ *Ibid.*, s.22.

⁹ Banham 1976, s.8.

7.2. STRUKTURALISMI YLIOPISTORAKENTAMISESSA

Ratkaisumethodina strukturalistinen malli megastruktuurina osoittautui varsin pian käyttökelpoiseksi työvälineeksi suurissa ja laajoissa rakennushankkeissa (kuten korkeakouluissa) juuri sisäänrakennetun joustavuutensa ja avoimen muotokäsityksensä ansiosta.

Yliopiston suunnittelu oli 60-luvulla sellainen tehtäväkokonaisuus, joka sisälsi kaikki kaupungin suunnittelun ainekset. Koska kaupunkisuunnittelun kantavat ideat usein vesittyivät poliittisen päätöksenteon loputtomissa kompromisseissa, tarjosi uusien yliopistojen suunnittelu selväpiirteisinä toimeksiantoineen ja tehtävän asetteluineen suunnittelijoille runsaammin mahdollisuuksia laatia ja toteuttaa ennakkoluulottomia ja radikaalejakin projekteja. Historian ideakaupungilla oli vastineensa silloisessa yliopistosuunnittelussa.

Tärkeimmiksi yliopistosuunnitteluun vaikuttaviksi tekijöiksi katsottiin muuttuvuus ja kasvu. Yliopiston tuli olla aina valmis ja käyttökelpoinen toimimaan, samalla myös valmis muunneltavaksi ja laajennettavaksi. Tästä syystä yliopiston suunnittelun tuli rakentua kasvumallille (pattern of growth), joka luo kokonaisratkaisulle perustan. Nämä kasvumallit voidaan ryhmittää kahteen perusmalliin: lineaariseen ja molekyyläariseen. Lineaarille, suuntaistetulle, kasvumallille on ominaista kompaktisuus ja rakenteen luonteva jatkuvuus. Molekyyläarisellä, pisteittäin etenevällä kasvumallilla ei saavuteta yhtä suurta tiiveyttä. Oulun yliopisto edustaa lineaarisen tyyppin porrastettua sovellutusta, kun taas Otaniemi on havainnollinen esimerkki pisteittäin kasvavasta yliopistosta.

Tämä fyysisen muodon suunnittelu ei tietenkään muodosta yliopiston tavoitteista erillistä teknis-taloudellisesti esteettistä ongelmakenttää. Koska kokonaiset yliopistot tulivat yksittäisten rakennusten sijalle, näin modernin yhdyskuntasuunnittelun menetelmät ja organisaatio olivat yliopistosuunnittelun lähtökohtina. Strukturalistinen malli tuli näkyviin myös organisatorisella tasolla, jossa fyysinen muoto liitettiin organisatorisiin kysymyksiin, ja lähestyttiin suunnitteluongelmaa päinvastaisesta suunnasta, yliopiston tehtävästä käsin. Aarne Nevanlinna käytti tätä tarkoitusta varten jakoa kolmeen yliopistotyyppiin: akateemiseen, teknokraattiseen ja yhteiskunnallis-kriittiseen. Tämä jako osoittautui kaikessa karkeudessaankin hedelmälliseksi haluttaessa havainnollistaa yliopiston tehtävien ja fyysisen muodon välistä kuviteltua vääjäämätöntä yhteyttä.¹⁰

---

¹⁰ Nevanlinna 1970, s.41-42.

Oulun yliopiston pystyy varsin vaivattomasti sijoittamaan tähän kolminaisuuteen. Teknokraattisen tyyppin tehtävä- ja toimintamallia Nevanlinna luonnostelee seuraavasti: ammattiin kouluttautuminen etusijalla; tehokkuus tärkeää; tehtävänä tuottaa mahdollisimman paljon, halvalla, nopeasti ja päteviä ammatti-ihmisiä tuotantoelämän palvelukseen; tutkimuksen päämäärät pragmaattisia, talouselämää ja teollisuutta välittömästi palvelevia; tekniset aineet ja sovelletut perustieteet ovat etualalla; hyvin organisoitua ja tehokasta hallintoa pidetään tärkeänä; opetus luonteeltaan kurssimaista ja uusien opetusmenetelmien käyttöä ja kehittämistä pidetään tärkeänä; korkeakoululaitosta pidetään laajenevana, koska sen on kyettävä palvelemaan jatkuvasti nousevaa kansantuloa ja elintasoa; käsittepari autoritaarinen-demokraattinen yhdentekevä niin kauan kuin kansantulon nousu on tavoitteena; uudenaikainen, yksiarvoinen, suvaitsevainen ja epäpoliittinen (liberaalia keskustaa korkeintaan).

Yliopiston fyysisessä mallissa tämä näkyy seuraavasti: maksimoituun tehokkuuteen ja taloudellisuuteen pyritään kaikissa ratkaisussa (ympäristön viihtyvyyttä, esteettisiä ominaisuuksia pidetään vähämerkityksellisinä); toimintamuodot staattisia; laitoksen sijasta toiminnat lähtökohtana rakennusosiin jakamiselle; laajentuminen otetaan huomioon käyttämällä asemakaavallisesti avoimia ratkaisuja; korkeaan tehokkuuslukuun pyrkivät kompaktit ratkaisut ovat suosittuja, koska opetuksen ja tutkimuksen toiminnallisen tehokkuuden kannalta lyhyet yhteydet ovat edullisia; yksikäyttöinen, opiskelija-asuminen sijoitetaan mielellään yliopistoalueelle aikaavievien työmatkojen välttämiseksi; kampus "nykyaikaisessa" mielessä.¹¹

Esimerkkisuunnitelmat 60-luvun eurooppalaisista uusista yliopistoista toteuttivat periaatteiltaan samaa, pääasiassa lineaarista, ratkaisumallia. Yliopisto muodostuu näissä mallissa useasta eri tiedekunnasta, joihin kuhunkin sisältyy eriasteisia yksityisyys- ja yhteisöllisyys -tilavaatimuksia. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu kaikille tiedekunnille yhteiset tilat kuten suuret auditoriot, kirjasto, ravintolat, kaupat ja niin edelleen. Strukturalistinen yliopisto muodostuu yhdeksi kasvavaksi kokonaisuudeksi järjestämällä yhteiset tilat pääakselin tai akseleiden varaan lineaarisesti kaduksi. Tämän akselin varrelle molemmin puolin pääkatuun liittyen sijoitetaan erilliset tiedekuntarakennukset. Näin mahdollistuu yliopistorakenteen rajaton kasvu pääsuunnassa uusien tiedekuntien liittyessä yliopistokokonaisuuteen vanhojen tiedekuntien viereen. Tiedekuntien oma sisäinen kasvu tapahtuu pääkatua vastaan, siitä pois päin kohtisuorassa suunnassa avoimeen tilaan. Tiedekunnat sijoittuvat pääakselin varteen muodostaen ryppäitä toisten läheisten tiedekuntien kanssa. Näin pyrittiin mahdollistamaan ajan akateeminen slogan "eri tiedekuntien välinen

---

¹¹ Nevanlinna 1970, s.41-42.

vuorovaikutus ja hedelmällinen tieteiden välisiä raja-aitoja murtava yhteistyö". Rakenteet ja tilat ovat pääosin muuntojoustavia mahdollistaen tulevaisuuden erikoisvaatimukset. Yhteinen päästrukturi kokoaa alleen kokonaisuuteen kuuluvat osat, joissa kehitys ja kasvu ilmenevät muuntumisena ja omien yksilöllisten tarpeiden vaatimina yksityiskohdina.¹²

Kuten huomaamme koko Eurooppa oli integroitunut vahvasti tietynlaisen malliin hahmoteltaessa uuden korkeakoulutusjärjestelmän fyysistä muotoa. Esittelen nyt Oulun yliopiston suunnitteluun ja muutokieleen vaikuttaneet keskeisimmät eurooppalaiset esimerkit, joita olivat Bochumin yliopiston suunnitelma, Berliinin vapaa yliopisto ja Odensen yliopisto.

7.2.1. CANDILIS-JOSIC-WOODSIN BOCHUMIN JA BERLIININ PROJEKTIT

Candilis-Josic-Woods -toimisto toimi voimakkaana suunnannäyttäjänä muotoiltaessa strukturalistisen arkkitehtuuriteorian käytännön sovellusmallia. Ryhmän ideologiaa kuvaa heidän kantansa yhteiskunnasta, joka on itsenäisistä yksilöistä muodostuva epähierarkkinen järjestelmä, missä ainoa muuttumaton elementti on muutos itse. Heidän näkökulmansa kaupungin struktuurista ei perustunut geometriaan vaan ihmisten toimintoihin. Ryhmä loi strukturalistisen arkkitehtuurin näkyvimät suunnitteluelementit: stem (runko) ja web (verkko). Luoduilla suunnitteluelementeillä saadaan aikaan hierarkkisesti ja avoimesti järjestyvä tilaorganisaatio, joka mahdollistaa strukturalistisen muuntuvuuden, kehityksen ja kasvun ilman, että kokonaisuus menettää tunnistettavuuttaan. Verkko on runkojen verkosto ja runko on osa verkkoa ja voi siten toimia osana monissa alemmissa verkoissa. Avoin muoto on välitön seuraus sommitteluelementeistä.¹³

Vuonna 1962 ryhmä sai myöhemmin paljon mainetta niittäneellä kilpailuehdotuksellaan lunastuksen Bochumin yliopiston suunnittelukilpailussa (kuva 13). Ehdotuksessa Candilis-Josic-Woods käytti luovalla tavalla stem ja web -aihelmia. Suunnitelma toteutti kaikki strukturiyliopistolle annetut vaatimusten pääperiaatteet muuntuvuudesta, kasvusta ja kehityksestä yhden avoimen kokonaisuuden sisällä. Suunnitelman konseptiona oli, myöhemmin useasti käytetty, tiedekuntien sijoitus kokonaisrakenteeseen siten, että läheisten tiedekuntien välille syntyisi hedelmällistä vuorovaikutusta. Lineaarisen kokoavan keskuksen muodostavat julkiseen "katutilaan" liittyvät yliopiston luonteeltaan avoimet yh-

¹² Skriver 1980, s.25-28.

¹³ Tässä tulee näkyviin tyypillinen strukturalismin yritys paljastaa ilmiöissä jonkinlaista rakenteellista kausaliteettia. Glucksmann 1974.

teistilat kuten luentosalit, kirjastot ja hallinto. Yksityisemmät ja erityistoimintoja sisältävät tilat kuten tiedekuntien omat tilat sijaitsevat läheisessä yhteydessä, mutta hieman etäämpänä lineaarisesta keskuksista. Opiskelijat ja professorit löytävät struktuurista rinnan omat paikkansa. Lineaarisesta keskuksista muodostuu dynaaminen tekijä, joka mahdollistaa ennustamattoman kehityksen.

Candilis-Josic-Woods varasivat suunnitelmalleen sadan hehtaarin alueen Bochumin kaupungin keskustan läheisyydestä. Matalana ja mattomaisena rakenteena yliopisto levittäytyy ympäristöönsä jättäen tulevaisuuden kehitykselle reservialueita pääkasvusuuntiin. Yliopiston lineaarisen keskuksen yhteyteen ryhmä suunnitteli yksiraiteisen junayhteyden kaupungin keskustaan. Bochumin yliopiston suunnitelmaan kuului ympäröivään luontoon tiedekuntaryppäiden väleistä kampimaisina muotoina työntyvät opiskelijarakennukset. Näin kaupungin ulkopuolella olevan yliopistokokonaisuuden olisi mahdollista toimia itsenäisenä kaupunginosana kaikkine kaupunkipalveluineen, sosiaalisine verkostoineen ja kohtaamispaikkoineen. Suunnitelmaa ei valitettavasti toteutettu tällaisenaan sen saamasta suuresta julkisuudesta huolimatta.¹⁴

Seuraavana vuonna 1963 ryhmä voitti samantapaisen yliopistosuunnittelukilpailun Berliinissä. Suunnitelmassa jatkettiin ja vahvistettiin jo Bochumin yliopistosuunnitelmassa esiintyneitä pyrkimyksiä eri tiedekuntien välisten fyysisten ja psyykkisten raja-aitojen poistamiseksi. Kokonaisvaltaisuudesta, missä kokonaisuuden osat eivät rajaudu toisistaan näkyvin korostetuin rakentein, tuli suunnitelman ohjenuora. Berliinin vapaa yliopisto rakentuu ryhmän jo aiemmin kokeilemien periaatteiden mukaisesti "web" -suunnittelu-elementtiä soveltaen. Eri osastot sijoittuvat samanarvoisesti verkkoon aikaansaaden optimaalisen vuorovaikutuksen ja maksimaalisen kontaktin toisiinsa (kuva 14).¹⁵

Yliopistostrukturi muodostuu 67,5 metrin etäisyydellä toisistaan olevista koillinen-lounas-suuntaisista päärungoista, joita suunnitelmassa oli neljä kappaletta. Runkoihin sisältyy pääliikenneväylien lisäksi kaikki yliopiston yhteiset tilat ja toiminnot kuten auditoriot, kirjastot, näyttelytilat ja kahvilat. Päärunkoja toisiinsa yhdistää sopivin välimatkoin kulkevat sekundääriväylät, joiden varrelle sijoittuvat tiedekuntien erityistilat kuten esimerkiksi laboratoriot ja tutkijoiden huoneet. Näin on päärungoista ja sekundääriväylistä muodostunut verkkomainen strukturi, johon sisältyy itseohjautuvana systeeminä muutoksen, kehityksen ja rajattoman kasvun mahdollisuus. Berliinin vapaa yliopisto on rakenteeltaan osittain kolmikerroksinen. Kellarikerros sisältää tekniset tilavaraukset, kiinteistöhuollon

¹⁴ Janne Repo. *Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria*, 1995. OYAO, s.28.

¹⁵ Ekholm 1980, s.47-52.

tilat ja varastotiloja. Rakenteen ensimmäinen kerros on varattu yliopiston päätiloille ja ylempään toiseen kerrokseen on sijoitettu toimistotilat ja pienet luentoluokat. Suunnitelmaan kuului lisäksi suunnittelijoiden esittämä toive rakenteeseen tulevaisuudessa lisättävästä neljännessä kerroksesta, joka toimisi opiskelijoiden asuntolakerroksena. Näin pyrittiin hyödyntämään yliopistorakenteen kattotasot, muuntamalla ne asuntojen viihtyisiksi terasseiksi ja kiinnostaviksi pihoiksi. Opiskelija-asuntojen sijoittaminen kokonaisuuteen olisi mahdollistanut rakenteen hyödyllisen käytön läpi koko vuorokauden.¹⁶

Voittanut kilpailuehdotus on toteutettu suunniteltujen alkuperäisten pääperiaatteiden mukaisella tavalla ja rakennus on käytössä osoittanut muuntautumiskykyä ja joustavuutta. Yliopistorakenteen tiloja rajaavista, muunneltavista ja siirrettävistä väliseinäelementeistä 62 prosenttia vaihdettiin tai poistettiin ennen ensimmäisen rakennusvaiheen päättymistä vuoteen 1974 mennessä. Tämänkaltaisen muuntojoustavuus mahdollistettiin käyttämällä yksinkertaista ja väljää teräsbetonista valmistettua pilari-palkki primäärikonstruktiota. Väliseinät ja ulkoseinäelementit toimivat moduulisina ja keveinä tilaa rajaavina sekundäärirakenteina, joita on mahdollisuus vaihtaa keskenään, siirtää tai poistaa ajassa muuttuvien tarpeiden mukaisesti.

Charles Jencks toteaa Berliinin vapaasta yliopistosta että strukturalisteilla oppi vapaasta muodosta tarkoittaa ihmisten oikeutta valita ja muokata sitä ilman että arkkitehti määrää muodoilla symboleista. Hyväksyessään tällaisen *laissez faire* asenteen samalla tämä ryhmä (etenkin Woods) uskoi että halu ihmisten symbolisointitarpeeseen on kadonnut universaalien yhteisön myötä. Mielenkiintoista huomata mihin tällainen usko vei; nimittäin Berliininkin mallissa palvelevat tilat (verkostot) hallitsevat palveltavia tiloja. Tällä oudolla ylösalaisin käänöllä keinojen ja päämäärien välillä on vastineensa semanttisella tasolla: paradoksi on että infrastruktuuri ei symboloi mitään, mutta suhtautuu rakenteellisesti myönteisellä tavalla muutoksen systeemeihin.¹⁷

Toteutettu Berliinin vapaa yliopisto ja sen käytöstä saadut positiiviset palautteet vaikuttivat moniin muihin 60-luvulla suunniteltuihin yliopistorakennuksiin. Juuri Candilis-Josic-Woods -ryhmän tuotanto visuaalisesti iskevine kilpailuehdotuksineen on ollut esimerkkinä sille harvalukuiselle suomalaiselle suunnittelijakunnalle, jotka ovat soveltaneet strukturalismia, suomalaisittain järjestelmäarkkitehtuuria, omassa tuotannossaan.

---

¹⁶ Janne Repo. *Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria*, 1995. OAYO, s.29.

¹⁷ Jencks 1987, s.345.

7.2.2. ODENSEN YLIOPISTO

Tanskalainen Knud Holscher teki oman kilpailuehdotuksensa Odensen yliopiston arkkitehtuurikilpailuun vuonna 1966 paljolti Candilis-Josic-Woodsin yliopistokilpailuehdotusten periaatteisiin nojautuen. Kyseinen ehdotus voitti kilpailun, joka selkeistä esikuvistaan huolimatta oli ulkoasultaan ja rakenteellisilta ratkaisuiltaan omalaatuinen ja kekseliäs.

Lähtökohtana suunnitelmassaan Holscher piti ajatusta, jonka mukaan sekä kaupungin että rakennusten tulisi toteuttaa avoimen arkkitehtuurin periaatteita. Rakennusten tulisi olla runkoja, jotka mahdollistavat sisällön toiminnalliset muutokset. Rakenteiden systematisoinnilla saavutetaan edullisesti kokonaisvaltainen muoto ja moduulinen joustavuus¹⁸. Holscher jatkaa suunnittelussaan "kokonaisvaltaisuutta" viimeiseenkin detaljiin. Kalusteet, asennukset, ovien vetimet ja opasteiden graafinen suunnittelu syntyivät huolellisesta ja tehtävään syventyneestä suunnittelusta.

Odensen yliopisto sijaitsee metsästä jalostetulla puistoalueella noin neljä kilometriä Odensen kaupungin keskustan ulkopuolella.¹⁹ Julkinen joukkoliikenne yhdistää yliopistomaailman kaupunkiin yliopistorakenteen alapuolelle upotetun lineaarisen keskeistien avulla. Yliopistorakenteen alla kulkevan keskeistien molempiin päihin sijoittuvat joukkoliikenteen pysähdyspaikat. Keskeistien molemmille puolille sijoittuvat samansuuntaisina kulkevat yliopiston sisäiset keskeisväylät. Keskeisväylien yhteyteen molemmilta sivuilta liittyvät ryppäittäin tiedekuntakokonaisuudet. Pääväyliä vastaan kohtisuorassa sadan metrin välein kulkevat sekundääriväylät liittävät tiedekunnat pääväyliin. Tämä mahdollistaa tiedekuntien sisäisen rajattoman kasvun päärakennetta häiritsemättä. Omina keskittyminään vuorovaikutusperiaatteen mukaisesti ovat humanistiset osastot, matemaattis-luonnontieteelliset tieteenalat, soveltavat tieteenalat, biologian tutkimusala ja lääketiede, joista osa on toteutunut rakennettuina joidenkin jäädessä odottamaan toteutumistaan. Kokonaisuunnitelma sisältää tulevaisuuden mahdolliset rakennusmallit myös uusille myöhemmin kokonaisuuteen liittyville tieteenaloille.²⁰

Yliopiston kauttaaltaan kaksikerroksisen rakenteen keskeisväylien väliin sijoittuvat yliopiston yhteiset tilat: kahviot, ravintolat, näyttelytilat, aulat, kirjasto ja auditoriot vaihtelevan

¹⁸ Holscher 1976, s.286.

¹⁹ Wichmann 1975, s.40.

²⁰ Janne Repo. Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria, 1995. OYAO, s.31.

korkeisine tiloineen. Keskeisväylillä on yliopiston sosiaalisen ilmapiirin sekä yhteisten, vaihtuvien toimintojen kannalta erittäin tärkeä merkitys. Pääväylällä sijaitsevan kirjaston ratkaisuidea on omintakeinen. Kirjasto toimii keskusväylät ylittävänä siltana yhdistäen yliopiston itä- ja länsipuolel toisiinsa kahdessa tasossa (vrt. Oulun yliopiston myöhäisempiä rakennusvaiheita). Kirjasto tiedon lähteenä ja varastona on eri tieteen aloja yhdistävänä tekijänä saanut symbolisen olemuksen ja merkitsevän paikan kokonaisuudessa.

Laajaksi matoksi levittyvään yliopistorakenteeseen on sinne tänne jätetty rakentamattomia alueita, jotka toimivat sisätiloja valaisevina valokaivoina ja sisäpihoina. Valopihojen perustasot on päällystetty perusmoduuliin sopivin betonilaatoin. Viheristutusten lisäksi valopihoja virkistävät vesialtaat sekä kasvien kasvualustan pinnoitteena meren aaltojen pyöreiksi hiomista kivistä muodostetut moduuliset kentät. Hyvin hoidettuun puistomaiseen maahan polveillen sijoittuvan yliopistorakenteen hahmo rytmittyy materiaalien vaihdellessa julkisivuissa rakennusten sisäistä hierarkiaa ilmentäen. Julkisivuverhosten päämateriaali keveissä curtain-wall elementeissä on cor-ten säänkestävä teräslevy. Erityistilojen julkisivut esimerkiksi auditorioissa ovat teräsmuotteihin valettua sileävalubetonia. Julkisivuissa on moduulisen ja toistuvan ikkuna-aukotuksen lisäksi avattu paikoin sopiviin kohtiin suuria, koko julkisivun korkeisia lasipintoja, jotka liittävätkin rakennuksen sisätiloja, ulkopuolella olevaan, opiskelijoiden vapaa-aikanaan käyttämään puistoon, rauhallisen yksinkertaisella ja elegantilla tavalla. Runkorakenneratkaisu on moduuliverkkoon sidonnainen pilari-palkki rakenne. Päämoduuli on 720 x 720 cm, jossa jokaisen päämoduuliruudun kulmaan asettuu lisämoduuli 120 x 120 cm, mikä toimii kehikkomaisena pilarina ja tulevaisuuden teknisten asennusten tilavarauksena.

Holscher on Odensen yliopiston rakennuksessa onnistunut viemään strukturalistisen kokonaisuuden pitkälle hiottuihin yksityiskohtiin. Näin tämä Holscherin tulkinta strukturalistisen rakenteen keskeneräisyyden ja viimeistelemättömyyden käyttäjää stimuloivasta vaikutuksesta on merkittävästi erilainen kuin Candilis-Josic-Woodsin tai hollantilaisen strukturalismin pioneerin Herman Hertzbergin. Holscher toteuttaa vuorovaikutteisuutta käyttäjän ja tilan välillä antamalla julkisille tiloille esimerkiksi pääväylillä monitulkintaisen luonteen. Yliopiston tiloihin on juuri yksityiskohtien harkitulla artikuloinnilla, materiaali- ja aukotusten mielikuvituksellisella rikkauksella luotu poikkeuksellisen ylevä tunnelma²¹. Strukturi on olemassa, mutta sitä ei korosteta näkyvästi. Viimeistelyllään, puhtaudellaan ja ankaruudellaan Odensen yliopisto on selkeästi pohjoismaisen moder-

---

²¹ Skriver 1980, s.25.

nismien strukturalistinen ilmaus, ja verrattain selkeä esikuva Oulun yliopiston muototratkaisulle (kuva 15).

Vaikka modernistiset arkkitehtuurinäkemykset eivät sisällä julkilausuttua vaatimusta arkkitehtuurin typologiasta, silti "hiljaista" typologian asemassa olevaa ihannekuvastoa väistämättä syntyi, siis referentiaalisen yhteytensä kiistäviä muototypologioita. Vaikka strukturalismi ammensikin paljon alexanderilaisesta objektiivisuuden ihanteeseen pyrkivästä järjestelmäajattelusta, aivan kuin nämä universaalisuuteen pyrkivät menetelmät eivät pitäisi sisällään tiettyä esteettistä doktriinia. Paradoksi onkin siinä, että objektivismi suhtautuu luomiseen subjektiivisesti, korostaa intuitiota ja esikuvattomuutta. Intuition kuviteltiin työskentelevän vakuudessa tilassa. Nämä typologiat antoivat Oulun yliopistonkin muodolle (jonka piti olla avoin) tietyllä tavalla jäsenneilyn vaihtoehtojen sarjan, joka näkyy Berliinin ja Odensen yliopistojen esikuvallisuudessa (jota tosin suunnittelija ei ole pyrkinytkään kieltämään).

7.3. AVOIN MUOTOPERIAATE

Arkkitehtitoimisto Kari Virran tekemässä "Oulun yliopiston alueen suunnittelu" -kirjassessa todetaan perinteisen arkkitehtisuunnittelun olleen luonteeltaan suljettua. Suunnitelma tehtiin aina lopulliseksi kokonaisuudeksi. Siinä ei oltu varauduttu mihinkään laajentumiseen tai tilojen muunneltavuuteen. Saattoi tapahtua niinkin etteivät suunnitelmat aina toteutuneet sellaisinaan varsinkaan pitkän ajan kuluessa toteutettavissa laajoissa rakennuskokonaisuuksissa, vaan niitä muutettiin ja laajennettiin. Mutta tähän ei kuitenkaan alkuperäisessä suunnittelussa mitenkään varauduttu.²²

Vuonna 1975 painetussa kirjassa todetaan että "viime vuosikymmeninä kaikilla aloilla tapahtuvan nopean kehityksen myötä on jouduttu siirtymään ns. avoimeen suunnitteluun." Avoimella suunnittelulla tarkoitetaan tässä sitä, että rakennus on tarvittaessa mahdollisimman monikäyttöinen ja tilojen koon ja käyttötarkoituksen osalta helposti muunneltava, sekä että vaiheittain toteutettavassa rakennuskokonaisuudessa eri vaiheet voidaan suunnitella riittävän itsenäisesti muuttuneet olosuhteet ja vaatimukset huomioiden.²³

Erittäin voimakkaasti avoimen suunnittelun tarve tuli esille yliopistosuunnittelussa. Näin ollen Oulun yliopistossakin on noudatettu avointa muotoperiaatetta. Tämä tulee ilmi

---

²² Oulun yliopisto: Linnanmaanmaan alueen suunnittelu 1975, s.14.

²³ Ibid.

käyttösuunnitelmassa, joka antaa kaavallisen rungon suunnittelulle ja määrittelee eri toimintojen ja laitosten keskinäisen sijainnin. Käyttösuunnitelman massoittelu laadittiin suunnitteluhetkellä tiedossa olevan tilantarpeen mukaiseksi. Mutta se ei ollut mikään lopullinen sommitelma, vaan kukin rakennusvaihe voitiin toteuttaa suhteellisen itsenäisesti kokonaisuuteen sopeuttaen. Mikäli yliopisto olisi koostunut Otaniemen tapaan erilisistä laitosrakennuksista olisi niiden toteuttaminen luonnollisestikin vapaampaa.²⁴

Linnanmaan suunnitelmassa päädyttiin kuitenkin toiminnallisista ja ilmastollisista syistä kompaktiin sisäisten yhteyksien varaan perustuvaan ratkaisuun. Toisin kuin monissa 60-luvun yliopistosuunnitelmissa pyrittiin yhtenäisiin suurimuotoisiin rakennuskokonaisuuksiin, jotka lähestyivät suljettua arkkitehtuuria ja rajoittivat myöhempien vaiheiden suunnittelua, niin Linnanmaalla pyrittiin välttämään tällaista suurimuotoista kokonaisuutta ja käytettiin suhteellisen pieniä yksiköitä, joita voitiin eri vaiheita toteutettaessa ryhmitellä suhteellisen vapaasti.²⁵ Myös rakennustyypeissä pyrittiin avoimeen suunnitteluun. Huonetilojen ja niiden varusteiden tuli olla helposti muunneltavissa.

7.3.1. AVOIMEN MUODON ALKUPERÄ

Tämä Virran monissa kohdin käyttämä avoimen muodon käsite on peräisin puolalaiselta Oskar Hansenilta, joka ensimmäisen kerran esitti sen CIAM:n Otterloon kokouksessa 1959. Marraskuussa 1961 Hansen vieraili Helsingissä ja piti kaksi esitelmää. Suomessa Hansenin ajatusten esitaistelija oli Aulis Blomstedt.²⁶

Hansen puolestaan on ottanut avoimen muodon käsitteensä Sir Karl Popperin kirjasta *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*, joka kirjoitettiin toisen maailmansodan päättymisen jälkeen, ja jossa selvitettiin suljettujen (totalitaaristen) yhteiskuntien ajattelumuotojen historiaa, alkaen aina Platonin Valtiosta, Hegelin kautta Marxiin. Kirjan pääsanoma on se että suljettujen yhteiskuntien paradoksi on se että ne pyrkivät sääntelemään tulevaisuutta, mutta koska tulevaisuus ei ole ennakoitavissa, ne sortuivat omaan mahdottomuuteensa. Samalla tämä tarkoitti Popperilla kritiikkiä Hegelistä lähtien juontuvaa historistista tutkimusperinnettä kohtaan, joka on ollut yleinen arkkitehtuuritutkimuksessakin, ja jossa jotain tiettyä aikakautta luonnehditaan irrationaalisilla maailmankuva tai ajan henki -käsitteillä, ja tuomitaan poikkeusilmiöt ajan hengen (Zeitgeistin) moraalinen vastaisina.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid., s.15.

²⁶ von Bonsdorff 1991, s.54.

Suljettuihin yhteiskuntiin kuuluu tietty lainalaisuuden piirre, jossa halutaan nähdä ihmisten sosiaalinen elämä säännönmukaisena, muuttumattomana ja luonnollisena prosessina jota valtion taholta pystytään ylhäältä päin säätelämään. Tämä taas johtaa siihen että muodon ja sisällön välillä halutaan löytää muuttumaton kausaliteetti.²⁷ Ajatus avoimesta yhteiskunnasta nosti arkkitehtuurissa keskustelun yksikeskisyydestä monikeskisyyteen.

Jotkut tutkijat ovat sitä mieltä että avoimen muodon edustama käsitys arkkitehtuurista merkitsi paljon suurempaa murrosta arkkitehtuurin perinteessä kuin 20-luvun funktionalismi, joka keskeisellä tavalla vielä jatkoi klassista perinnettä.²⁸

Tässä käsityksessä muoto nähtiin toiminnallisuuden seuraukseksi, ja tästä toiminnallisuudesta tulee arkkitehtonisen luomisen uusi metafora, jonka kautta muotokielen uudistus saa perustelunsa. Tämä toiminnallisuuden ensisijaisuus suhteessa muotoon merkitsee komposition syrjäyttämistä arkkitehtonisen luomistyön yhtenä päämääränä.

Avoimen muodon estetiikka on perinteiseen estetiikkaan verrattuna paradoksaalista, koska sen avoimuus merkitsee luopumista pyrkimyksestä luoda pysyviä muotoja. Avointa muotoa ei voi yhdistää staattisen harmonian ja komposition periaatteisiin. Osallistuminen kuuluu lähtökohtana avoimen muodon estetiikkaan, jossa se sisältyy subjektiivisiin tekijöihin. Mutta osallistumisen ja suunnittelun yhteentörmäys on väistämätön, kun osallistumisen osuus kasvaa tarpeeksi isoksi. Koska suunnittelu, joka pyrkii toteuttamaan yhteistä hyvää, rationalisoi väistämättä elämän ja panee sen systeemiin, jossa myös spontaanisuudella ja omatoimisuudella on omat, tarkoin rajatut lokeronsa.²⁹ Avoin muoto tuo myös muutoksen suunnittelijan rooliin: hän ei ole enää korkein vastuullinen muotoilija, vaan ainoastaan muotojen muotoilun edellytysten luoja.³⁰

Teoriassaan avoimesta muodosta Hansen ottaa lähtökohdaksi silloisen maailmantilanteen. Se muodostaa arkkitehtuurin reunaehdot, jotka samalla ovat sen keskeisiä ehtoja. Maailmansodan jälkeen rakentaminen on jäljessä tarpeista: pitäisi rakentaa paljon ja nopeasti. Funktionalismin ratkaiseva virhe on tässä ollut hypoteesi keskivertokansal-

---

²⁷ Arkkitehtuurin historiasta löydämme esimerkkejä siitä, että sulkeutuvia massa- ja tilamuotoja, kuten puolipallo tai pyramidi, on suosittu niiden maailmankatsomuksellisten merkitysten symboleina, jotka perustuvat ajatukseen erityisestä korkeammasta maailmasta.

²⁸ Lund 1985, s.70.

²⁹ von Bonsdorff 1991, s.61.

³⁰ Ibid., s.54.

sesta³¹, jonka tarpeet voidaan normittaa ja tyydyttää tarjoamalla hänelle niiden mukainen normaaliasunto. Hansen kritisoi funktionalismia myös sen sterilydestä. Asunnon perusajatus ei enää pääse esille, emme pysty kokemaan tiloja ja tunnemme itsemme yksinäisiksi ja hylätyiksi. "Aika on tänään tärkeämpi tekijä kuin milloinkaan, emmekä enää voi käyttää hyväksemme fiksoivia elementtejä. Rakennustaide tarkoin määritettynä sommitelmana riistää yksilöltä hänen yksilöllisyytensä"; toteaa Hansen.

Vaihtoehtona suljetulle muodolle Hansen tarjoaa avointa muotoa, jonka päämääränä on säilyttää yksilön oikeudet yhteisön eli massan sisällä, toisin sanoen antaa liikkumavaraa ihmisten omille ratkaisuille. Suunnittelijat huolehtivat edelleen objektiivisista, määriteltävissä olevista elementeistä, mutta subjektiiviset elementit ovat käyttäjien päätettävissä. Systemi on avoin myös siinä mielessä, että se on luonteeltaan yhdistävä eikä joitakin asioita poissulkeva.

Avoin muoto ei sinällään ollut uusi ja vallankumouksellinen strukturalistinen keksintö. Esikuvana avoimelle muotokäsitykselle voidaan nähdä japanilainen perinnearkkitehtuuri selkeästi erottuvine puukonstruktoineen ja keveine siirrettävine tilaa jakavine seinäelementteineen. Samoin voidaan nähdä länsimaisen teollisuusarkkitehtuurin vaikuttaneen avoimen muodon käsitteeseen suurikokoisilla ja muuntojoustavilla primäärirakenteillaan, joihin sisältyi toiminnan sanelemana myös kasvun ja jatkettavuuden mahdollisuus.³²

Juhani Pallasmaa valottaa avoimen järjestelmän ensisijaisuutta kirjoituksessaan *Avoimet ja suljetut järjestelmät arkkitehtuurissa*, todeten että jokaisella järjestelmällä tai formaalilla rakenteella on sisäiset lakinsa. Järjestelmän kielioppi perustuu sen sallimiin elementteihin ja niiden suhteisiin. Järjestelmä voi olla avoin vain rajoitettujen ominaisuuksien suhteen. Suunnittelun tehtävänä on etsiä järjestelmiä, jotka tarjoavat suurimman variaatiomäärän ja valinnan.

Funktionalismin äärimmäisen jäsennöinti- ja hierarkiapyrkimyksen sijaan dynaaminen suunnittelu eliminoi jäsennyttä. Suunnittelutehtävät kokonaisuutena ja tehtävien osat jakautuvat konstantteihin (toimintoihin, joissa muutokset eivät ole todennäköisiä tai tarpeellisia) ja eri asteisesti muuttuviin tai labiileihin. Primäärijäsennyksen tulisi ilmetä vain

---

³¹ Jencks käyttää termiä *Orgman* (the organization man), joka 1950-luvulla kaupunkisosiologeille ja kulutustutkijoille merkitsi todennäköisen ihmislauman jäsentä, ja jonka yksilöllisyyttä määräsi sen yksiselitteisesti mitattavissa oleva konsumistinen arvo. Jencks 1987, s.301.

³² Janne Repo. *Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria*, 1995. OYAO, s.17.

järjestelmän muuttumattomissa osissa, joihin myös liittyy ympäristössä symbolisointitehtävä.

Suljetun muodon esine tai rakennus on sisäänpäin kääntynyt, ja sen erillisuus ja riippumattomuus ympäristöstään korostunut. Avoimen muodon esine on neutraali ja tyhjä, se saa merkityksensä ympäristöstään ja suhteestaan siihen. Avoin muoto on kuin peili, tyhjä ja näkymätön, kunnes ympäristö tekee sen havaittavaksi,³³ väittää Pallasmaa, mutta miksi neutraali esine ja tyhjä muoto näyttää niin usein kuutiolta ja tuntuu olevan täynnä merkityksiä?

Postmoderni ajattelu on muuttanut avoimen muodon käsitteen merkitysisältöä.

Postmodernin retoriikassa modernismin kokonaisuus on korvautunut kokonaisuuden erilaisten todellisuuksien rinnakkaisuudella, lomittumisella ja törmäyksellä, ja jossa suljettu muoto, kokonaisuus on muuttunut avoimeksi, muuttuvaksi ja kontrolloimattomaksi kaaokseksi. Postmodernismissä ei edes pyritä määrittelemään kaaoksen mahdollisia pysyviä elementtejä, vaan siinä hyväksytään muutoksen fragmentaarisuus ja kaoottisuus ainoana todellisuutena, joka pyrkii olemaan "täysin avoin", ja jossa ei ilmene ennalta-asetettua hierarkiaa tai järjestystä.³⁴

Hansenin ajatus avoimesta muodosta oli alkusysäys moniin ja erilaisiin arkkitehtiajattelun suuntauksiin. Usko suunnittelun välttämättömyyteen ja optimistinen usko suunnittelun mahdollisuuksiin liittyvät Hansenin mainitsemaan massaongelmaan. Myös käyttäjälähtöisyys arkkitehtuurissa oli läsnä Hansenin ajattelussa, tähän suuntaan viittaa ympäristön näkeminen kokonaisvaltaisena ja myös kokemuksellisen arkkitehtonisen kiinnostuksen kohteena.

7.3.2. YMPÄRISTÖNSÄÄNTELY

Ajatus avoimesta muodosta johtaa myös Linnanmaan kompleksin tapauksessa 60-lukulaiseen muotitermiin ympäristönsäätely. Tarve ympäristönsäätelylle syntyy perin modernista ongelmasta, jossa huomataan taiteen arvojen olevan eriytyneissä yleisöissä, irtautumassa inhimillisestä, tai kuten Habermas sanoisi kolonisoimassa elämaailmojamme. Rakentamisen perustavoite oli tuolloin ympäristöllisten toimintaedellytysten aikaansaaminen ihmiselle ja yhteisölle. Kun aikaisempi arkkitehtuuri oli keskittynyt lähinnä vain muodonannolliseen problematiikkaan, unohtaen kasvavat kvalitatiiviset on-

³³ Pallasmaa 1967c, s.42-43.

³⁴ Harvey 1989, s.41.

gelmat, seurauksena oli rakentamisen tekniikan jälkeenjääminen tekniikan yleisestä kehityksestä (suora peruste myös elementtirakentamiselle, josta myöhemmin). Tämä yksipuolinen kiinnostus muotoon esti Pallasmaan mielestä arkkitehtia näkemästä toimintansa todellisia perusteita ja vaikutuksia. Koska Linnanmaankin yhteydessä kaikki olennaiset -tavoitteiden ja resurssienkäytön hierarkiaa koskevat- päätökset on tehty muiden toimesta kuin arkkitehdin, osuu Pallasmaan polemiikki kohteeseensa.

Tämän seurauksena aika tulisi ottaa suunnittelurealititeetiksi ja suljetun esteettisen rakenteen sijasta kehittää avoin muotorakenne, jossa muuttumisen mahdollisuudet ovat olennaisena vaatimuksena. Tärkeintä olisi hahmottaa ympäristö prosessina eikä muotona. Tämä prosessipohjainen lähestymistapa näkee rakennuksen sääntelysysteminä ympäristöolosuhteiden tarkoituksenmukaiseksi muokkaamiseksi.³⁵

Suunnittelualojen välisen kommunikaation ja laajojen yhteyksien puuttuessa ympäristösuunnittelu on pirstoutunutta, fragmentoituneessa yhteiskunnassa ratkaisusta helposti tulee vain näennäisratkaisuja, vanhentuneita toimintamuotoja ja arvostuksia ylläpitäviä arkkitehtuurirituaaleja. Tämän estämiseksi Oulun yliopiston yhteydessä päädyttiin soveltamaan suunnitteludemokratiaa, jossa päätökset tapahtuivat suunnittelukokouksissa.³⁶

Avoimen muodon käyttö mahdollisti sen että rakentaminen ja suunnittelu etenivät Oulun yliopiston suunnittelussa rinnakkain, ja näin suunnitteluaiakataulu voitiin jakaa eri vaiheisiin, lopullisen muodon olematta selvillä. Nykyään lähes kaikki isot rakennushankkeet tehdään tällä tavoin, eli työt aloitetaan ennen kuin rakennus on suunniteltu valmiiksi. Näin rakentamisprosessi nopeutuu huomattavasti.³⁷

7.4. JÄRJESTELMÄAJATELU

Avoimeen muotoperiaatteeseen liittyy läheisesti järjestelmäajattelu. Jatkuvasti kasvavat määrälliset vaatimukset, teolliseen valmistukseen liittyvä standardisointi ja suunnittelukasiteetin tehokas hyväksikäyttö edellyttivät siirtymistä erikoiskohteiden ja erikoistapausten suunnittelusta sovelluskelpoisten struktuurien ja järjestelmien kehittämiseen.³⁸

³⁵ Pallasmaa 1969, s.18-19.

³⁶ Kiiskinen & Seppänen 1973, s.30

³⁷ Jorma Erkkilä. Ensimmäiset työntekijät pääsevät syksyllä Nokian toimistotaloon. Helsingin Sanomat 12.5.1996.

³⁸ Pallasmaa 1967, s.42.

Oulun yliopiston suunnitteluprosessi oli ensimmäinen järjestelmäajattelua arkkitehtuurissa soveltamaan pyrkinyt projekti Suomessa, jonka tarkoituksena oli luoda hyvin kokonaisvaltainen systeemi, jolla pyrittiin hyödyntämään teollisen rakentamisen standardointia mahdollisimman tehokkaasti sekä toisaalta luomaan tilallinen ruudukkojärjestelmä monia erilaisia toimintoja varten.³⁹

Suunnitteluprojekti eteni yhtäaikaisesti suunnittelun eri tasoilla vastakohtana, vähittäisen mittakaavasuuennoksen kautta, kokonaisuudesta osiin etenevälle perinteiselle suunnittelutapahtumalle. Oulun yliopiston suunnittelutyö tehtiin systemaattisesti ja huolellisesti, ja tässä yhteydessä kehitetyt suunnittelumenetelmät muodostivat perustan myös muille tuonaikaisille yliopistohankkeille.

Järjestelmäajattelu sai alkunsa 1940-luvulla kybernetiikan (eli systeemiteorian) piirissä, joka puolestaan oli syntynyt koneiden käyttäytymisen ja ohjailun teoriana. Arkkitehtuurisuunnitteluun järjestelmäajattelua sovelsi Christopher Alexander, jonka teokset nousivat keskustelun kohteeksi 1960-luvun puolivälissä.

Järjestelmäajattelun tarkoituksena on siirtää suunnittelu loogiseksi ongelmaksi, entisen psykologisen sijaan. Alexanderin mukaan perinteisen suunnittelumetodin perusvikana on se, että tehtävä tehtävältä yritetään soveltaa koulutuksen ja ammatin piirissä opettuja ratkaisumalleja, joiden kuvitellaan olevan yleispäteviä. Nämä mallit vaihtelevat muodin mukana, mutta eivät kehity metodisesti, eivätkä täytä niille alun perin asetettuja vaatimuksia. Syy tähän on vaatimusten mutkistuminen ja ongelmien monikerroksellisuus niin, ettei niitä enää intuitiivisesti kyetä ratkaisemaan.⁴⁰

Alexanderin ehdottaman parannetun suunnittelumenettelyn perustana on se, että vaatimusten joukko pyritään laatimaan mahdollisimman tarkaksi ja täsmälliseksi luetteloksi. Vaatimukset pyritään jakamaan itsenäisiin ja riippumattomiin alajoukkoihin, jotka voidaan ratkaista omana ryhmänään.⁴¹ Näin on tehty myös Oulun yliopiston käyttösuunnitelmassa.

Monimutkaisessa suunnittelutilanteessa, jossa tarpeet ovat taloudellista, sosiaalista, toiminnallista ja esteettistä laatua, tarjoaa Alexanderin menetelmä epäilemättä selkeän

---

³⁹ Koho 1994, s.67.

⁴⁰ Eskola 1970, s.225.

⁴¹ Tämä menetelmä edustaa tavallaan ”loogiseksi atomismiksi” kutsuttua filosofista suuntausta, ja näin ollen järjestelmäajattelu sen soveltamista arkkitehtuuriin. Lapintie 1987, s.24.

toimintamallin ja vakuutuksen siitä, että ratkaisu on objektiivinen. Kuitenkin voi kysyä, takaako matemaattinen formalisointi objektiivisuuden. Ennen kuin toiminnallisuuden osatoiminnot formalisoidaan, ne on määriteltävä. Tämä määrittely on valinta, jonka perustelut eivät ole objektiivisia, vaan inhimillisen harkinnan tuloksia. Aatehistoriallisesti Alexanderin usko luonnontieteellisten menetelmien objektiivisuuteen myös sovellettaessa niitä "pehmeisiin" ongelmiin on oireellinen.

Suunnitteluongelman osittaminen tähtää mahdollisimman hyviin tuloksiin. Mutta hyvä ei riitä; tulosten tulisi olla myös objektiivisesti hyviä, ja tämä objektiivinen tulisi olla kvantifioitavissa. Mutta koska esteettisten arvojen katsotaan olevan mitattavuuden ulottumattomissa, tulee siten juuri estetiikan yhteydessä selvästi esiin pyrkimys tieteellisyyden ja yleispätevyyteen. Tätä yleispätevyyttä ei kuitenkaan lähestytä minkään maailmanjärjestyksen, vaan nimenomaan ihmisen näkökulmasta. Tätä yleispätevyyttä perustellaan yleisiin havaintopsykologisiin lainalaisuuksiin vedoten.

Mutta kuitenkin Oulun yliopistonkaan tapauksessa systeemiteoriaa ei puhtaasti sovelleta. Rakentamisen prosessia ei tutkita systeemiteoreettisesta näkökulmasta, vaan tämä näkökulma toimii yleisenä mallina sille, miten rakentamisessa ajatellaan edettävän. Eli arkkitehti löytää yleisen lain, jossa tapauksessa maailman yleisen järjestelmäluonteen, ja alkaa ajatella omaa työtään sen kautta. Koska kyberneettiseen periaatteeseen suhtaudutaan annettuna tai löydettyinä tosiasiana, arkkitehdin ei tarvitse soveltaa kybernetiikkaa. Se on jo arkkitehtuurissa. Sen sijaan systeeminäkökulmaa voi käyttää argumenttina aikaisempia, virheellisiä pidettyjä ajattelutapoja vastaan.

Koko 60-luvun suunnittelukeskustelussa oli kaksi toisilleen vastakkaista tendenssiä, joita kuitenkin käytännön tasolla yritettiin saattaa yhteen. Toisaalta uskottiin mahdollisuuksiin luoda parempi ympäristö suunnittelun avulla, ja toisaalta korostettiin yksilön oikeutta luoda ympäristönsä itse. Ratkaisu tähän malliin oli objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden ankara erottelu. Suunnittelija suunnittelee elämän puitteet, jotka käyttäjä käyttää. Tosin käytännössä subjektiivisuus jää marginaaliseksi, kun sen paikka on tarkoin määriteltä, ja kun kaikki paikat yleisinhimillisyyden nimissä ovat toistensa kaltaisia.

Yritys vastata tähän objektiivisuuden ja subjektiivisuuden dilemmaan löytyi jatkuvan suunnittelun ja prosessisuunnittelun käsitteistä. Jatkuva, osallistuva suunnittelu tarkoittaa, että suunnittelija on hyväksynyt suunnittelun prosessiluonteen lähtökohdaksi: lopullisuuteen tähtääminen nähtiin diktatoriseksi. Jatkuvan suunnittelun periaate tuo mukaansa funktionaalisia, elämiseen liittyviä arvoja kuten toleranssin ja samastumisen mahdolli-

suuden. Suunnittelun kohteeksi tulevat rakenteet ja prosessit, eikä vain esineet ja tuotteet.

Kun tällainen prosessisuunnittelu ottaa prosessin ihanteekseen, on syytä epäillä sen onnistumisen mahdollisuuksia. Koska prosessin käsite on sisällöllisesti tyhjä, eikä tähtää mihinkään, muuta kuin itse prosessiin.⁴²

7.5. ARKKITEHDIN ROOLIN MUUTTUMINEN SUUNNITTELUPROSESSISSA

Oulun yliopiston suunnitteluvaihe sattui ajankohtaan, jolloin yksittäisiin suunnittelijapersoonallisuuksiin liittyvä perinteinen ateljeesuunnittelu muuttui konsulttitoiminnaksi. Tähän konsulttitoimintaan siirtymistä perusteltiin rakennustoiminnan valtavan kasvun takia. Samalla rakennushallituksen rooli muuttui työtä ohjaavan, suunnitelmia tarkastavan viranomaisen rooliksi. Painopiste siirtyi arkkitehtuurin vaalimisesta teknis-taloudelliseksi, rakennuskustannusten minimointiin tähtääväksi määrällisen tarpeen tyydyttämiseksi.⁴³

Sosiologisesti tarkasteltuna saman voisi ilmaista arkkitehtien ammattikäytännön (kollektiivisten tottumusten ja yhteisen ideologian) paradigmaattisella muuttumisella. Arkkitehdit totuttelivat uuteen toimintatapaan, uuteen tapaan hahmottaa alansa ongelmat ja niiden ratkaisut.

Eräs syy siihen miksi arkkitehtikunta menetti valta-asemansa suunnittelusta ja ohjelmoinnista päätettäessä, löytyy 1950-luvun "suuresta arkkitehtuurisodasta". Tämän konfliktin juuret löytyvät arkkitehtikunnan ristiriitaisista suhteista tehokkuusajatteluun ja rationalisointiin. Vallalla oli kahdenlaista ajattelua. Vaikka molemmat ajattelumallit olivatkin periaatteessa yhtä mieltä rakentamisen radikaalista uudenaikaistamisesta, piti tämän kuitenkin perinteisen kannan mielestä tapahtua arkkitehdin itseoikeutetulla johdolla (tätä ajatusta hahmottelivat kulttuurisesti establoituneet arkkitehdit, kuten Blomstedt, Ervi ja Revell).

Toinen lähtökohta oli rakentamisen alistaminen ensisijaisesti kansantaloudellisille ja pääomataloudellisille laskelmille. Tämän lähtökohdan näkyvin kannattaja oli Jussi Lappi-Seppälä, ja "arkkitehtisota" oli seurausta Lappi-Seppälän nimittämisestä rakennushallituksen pääjohtajaksi vuoden 1954 alusta. Lappi-Seppälä näki arkkitehdin työn investoimistehtävänä, jolloin kansakunnan varojen järkipäiväinen käyttö on tehtävän

⁴² von Bonsdorff 1991, s.59.

⁴³ Vepsäläinen 1976, s.23.

oleellinen sisältö. Lappi-Seppälä syytti suunnittelijoita ”normaaliratkaisun” kammosta ja vaati rakentamisen tiukkaa taloudellista kontrollia.

Lappi-Seppälä oli valinnut viiteryhmänsä vastoin ammattikuntansa sitoutumattomuuden traditiota ja lisäksi sellaisin kärjekkäästi ilmaistuin perustein, joiden katsottiin uhkaavan kollegiaalisia pyrkimyksiä arkkitehtuurin yhteiskunnallisen aseman vaalimiseksi.⁴⁴

Kun Lappi-Seppälä nimitettiin rakennushallituksen pääjohtajaksi, jätti Suomen Arkkitehtiiliitto välittömästi valtioneuvostolle nimitystä moittivan kirjelmän ja ryhtyi suunnittelemaan valtion virkojen hakusaartoa. Kun valtiovalta asettui Lappi-Seppälän taakse merkitsi se arkkitehtikunnan edustamien arvojen vakavaa yhteiskuntapoliittista kyseenalaistamista. Näitä poikkeusoloja kesti vuodesta 1953 muodollisesti vuoteen 1957⁴⁵. Saman aikaisten rakentamisen yleisten rationalisointi- ja tehokkuuspyrkimysten kannalta tällainen voimien sitominen merkitsi arkkitehtikunnan passiivisuutta, ja näin teollistuminen pääsi tapahtumaan rakennuttajien ehdoilla.

Konfliktin seurauksena suurrakennuttajatahot saivat 1950-luvun lopussa käynnistetyksi ei-akateemisen suunnittelijakoulutuksen teknillisissä oppilaitoksissa. Näistä suunnittelijoista (1970-luvun alusta rakennusarkkitehdin nimikkeellä) tuli halpojen piirustusten avulla arkkitehtien kanssa kilpailevia suunnittelijoita omine suunnittelutoimistoineen.⁴⁶

7.6. ELEMENTTIRAKENTAMISEN VAIKUTUS

Rakennustoiminnan eri ammattikuntien keskinäisiin suhteisiin ja työnjakoon rationalisointipyrkimys toi perustavanlaatuisen muutospaineen. Lisäksi muutosta työnjakoon toi uusi rakennusaine, teräksellä vahvistettu betoni, jonka seurauksena rakentamisen painopiste siirtyi miestyövoiman käytöstä tuotantoprosessin suunnitteluun. Elementtirakentamiseen siirtymistä perusteltiin myös rakennustyön saamisesta sisätiloihin, työn ympäri-voituudella ja työskentelyolosuhteiden parantamisella. Lisäksi oma merkityksensä oli ennakoivien kokonaiskustannusten hallinnassa eli suunnittelujärjestelmien luomisessa.

Arkkitehtien siirtyminen tekniikan palvelukseen sattui yhteen voimakkaan taloudellisen noususuhdanteen kanssa. Rakentamisen ”teollinen pääoma” osasi käyttää arkkiteh-

⁴⁴ Hankonen 1994, s.114-117.

⁴⁵ Korkeakoulurakentamisen kannalta tämän konfliktin loppu oli mielenkiintoinen, koska se sattui samaan aikaan Otaniemen rakennusten suunnittelun tullessa ajankohtaiseksi. Aaltohan ei olisi pystynyt kampausta suunnittelemaan hakusaarron vielä ollessa voimassa. Setälä 1973, s.288.

⁴⁶ Hankonen 1994, s.114-120.

tuuri-ideologian suhdannetta tarkoin hyväkseen. Arkkitehdit olivat henkisesti valmiita elementtitekniikkaan jo ennen kuin yrittäjät alkoivat ajatella sen mahdollisuuksia.⁴⁷ Kaj Nyman on esittänyt oman tulkintansa tästä sitoutumisesta elementtitekniikkaan, joka myös soveltuu Oulun yliopistokompleksin tarkasteluun. Nymanin mielestä "arkkitehtien ammattikäytäntö on osa suomalaisen kulttuurin kyberneettistä systeemiä, jossa välittyvät sanomat tulkitaan kunakin hetkenä vallalla olevan ideologian mukaisesti. Ideologia saa ilmaisunsa arkkitehtuuria koskevissa myyteissä, joiden ilmaisuna puolestaan on muoto-kieli. ...Koska arkkitehtien käytännön konteksti on rakentaminen, eräät tärkeät myytit koskevat rakennustekniikkaa. Esimerkkinä mainittakoon myytti rakenteiden moraalisisesta arvosta, joka suuresti on edesauttanut yhteiskunnallisen ideologian kannalta tärkeää rakentamisen teollistamista."⁴⁸ Uudesta tekniikasta massatuotannon mittakaavoineen piti tulla yhteiskunnan, rakennustaiteen kuin ilmaisustaan epävarman arkkitehdinkin pelastaja.

Tämä täyselementtitekniikan nousu toisen maailmansodan jälkeen samanaikaisesti monissa maissa herätti sinänsä vanhan moduulijattelun⁴⁹, entisen esteettisen tarkoituksiperän sijasta, ennen kaikkea teknis-taloudelliseksi apuneuvoksi. Tämän myötä tuli myös vaatimus käytettävän suunnittelumoduulin koon suurentamisesta, mikä merkitsi variaatiomahdollisuuksien vähenemistä.

Kuten jo Oulun yliopiston rakentamista käsitelleessä kappaleessa todettiin, sitouduttiin yliopiston rakentamisessa kustannussyistä täyselementtitekniikkaan. Oulun yliopistossa suurelta osin käytettiin massiivista rakennemoduulia 6x6M⁵⁰, tai paikoitellen jopa 6x12M, jota perusteltiin "joustavuudella"⁵¹. Näin variaatiomahdollisuuden vähetessä joustavuus kasvoi. Mutta arkkitehtisuunnittelun tuli sopeutua rakennuksen kokoamiseen esivalmistetuista elementeistä, näin kaikki rakennusosat oli sijoitettava moduuliruudukon moduulijärjestelmän asennustoleranssiperiaatetta noudattaen.⁵²

⁴⁷ Mäkiö 1994, s.138.

⁴⁸ Kaj Nyman. Rakenteet, arkkitehdin kieli?, 1986. TKK, s.182-183.

⁴⁹ Moduulijärjestelmän tarkoituksena on rationalisoida rakentaminen tekemällä rakennuselementtien koordinoitu mittastandardointi mahdolliseksi niin, että yleisesti käytettäviä elementtejä voidaan valmistaa teollisesti ja liittää muihin elementteihin niin, että sovitustyötä ja materiaalin hukkaa on mahdollisimman vähän. Tämän lisäksi moduulijärjestelmän tarkoituksena on yksinkertaistaa suunnittelu- ja työmaan töitä. Moduulijärjestelmässä kaikki rakenteet ovat jonkin tietyn mitan kokonaiskerrannaisia. Mäkiö 1994, s.184.

⁵⁰ Moduuli M:n pituus on 100mm, EEC:n komission päätös 1959. Norvasuo 1988, s.191.

⁵¹ Joustavuus näkyy olevan halki vuosikymmenten se termi, jolla perustellaan epähuumana toiminta.

⁵² Oma kysymyksensä on miten 1960-luvulla suosittu informaatioteoria on vaikuttanut pelkistet-

Tämä elementtirakennusjärjestelmään sisältyvä tuottavuustavoite loi Oulun yliopisto-kompleksiin mittakaavallisia ehtoja, jotka eivät antaneet juuri mitään lähtökohtia arkkitehtonisen kokonaismuodon kehittelylle.⁵³

Nämä Oulun yliopiston rakentamisessa käytettävät moduulimitat muotoiltiin suomalaisen betonielementtijärjestelmän kehittämistutkimuksessa, joka paremmin tunnetaan ytimekkäästi BES. Tutkimuksen tavoitteeksi oli alunperin asetettu betoniin perustuvan runkojärjestelmän kehittäminen, mutta tehtävää perusteellisemmin ohjelmoitaessa katsottiin tarpeelliseksi syventyä teolliseen rakentamiseen laajemmin.

Primääritavoitteena oli tietenkin rakennuskustannusten alentaminen, ja keinona tälle nähtiin työmenekin pienentäminen siirtämällä entistä enemmän työtä tehtaaseen, jossa työn mekanisointimahdollisuudet ovat oleellisesti suuremmat kuin työmaalla, sekä pyrkimys pitkiin tuotantosarjoihin mikä edelleen paransi tehtaan koneellistamismahdollisuuksia ja samalla mahdollisti kunkin tuoteyksikön materiaalitaloudellisen optimoinnin (tässä mielessä BES voidaan nähdä standardisointitehtävänä).

BES-tutkimuksessa pyrittiin sovittamaan yhteen materiaaliset säästöt ja laatuvaatimukset rakenteiden ja asuintilojen mitoituksessa.⁵⁴ BES:n tavoitteeksi asetettiin ajan hengen mukaisesti kaikkiin suuntiin jatkuva (open-ended) järjestelmä, joka karsii heti eräitä tilaa muodostavia kappaleita (kuten esim. lieriömuodot, ellipsoidit kuvut tms.) Lisäksi oli aikaansaattava tilan soveltuvuus asumiseen, ja nämä toimintavaatimukset edellyttivät vaaka- ja pystytasojen tasoja, joilla on päästävää mahdollisimman esteettömästi liikkumaan. Tällöin karsiutuvat esim. tetraedrien ja doekaedrien muodostamat järjestelmät. Näin tasojen muodostaminen jatkuviksi on mahdollista kolmella erilaisella alkiolla: suorakulmiolla, kolmiolla ja kuusikulmiolla. Näistä on BES-selvityksessä rajoitettu lähinnä valmistus- ja myyntiteknisistä syistä tarkastelemaan vain (yllättäen!) suorakulmiota.⁵⁵

Lopulta päädyttiin mittajärjestelmään, jossa 12M oli runkorakenteiden suunnittelumoduuliverkko ja 3M liittyvien rakennusosien verkko. 3M -moduulin valintaa puolsi sovel-

---

tyyn, yhdenmukaisiin moduuleihin jakautuvan ruudukollisen pohjakaavan syntyyn? Konstruktivistisessä traditiossa ruudukkosuunnittelun tarkoitus on poistaa ”komposition mielivaltaisuus”. Kuusamo 1996, s.128-129.

⁵³ Osansa oli myös laakealla maastolla.

⁵⁴ Hankonen 1994, s.208

⁵⁵ Koivu 1970, s.40.

lusuvaihtoehtojen rajoittamisen ja suunnitteluun riittäväksi katsotun soveltuvuuden lisäksi rakennusaineteollisuuden samansuuntainen mittakehitys.⁵⁶

Avoin muotoperiaate, kuvitteellisen struktuurin varassa tapahtuva rakentaminen, mahdollisti suuren joustavuuden. Tämä avoimuus oli periaatteellisesti yhteensovittavissa oleva, sarjatuotantoa tavoitteleviin järjestelmiin mukautuva lähestymistapa. Lisäksi BES-tutkimuksessa manifestoituva järjestelmäajattelu rakennetun ympäristön teknisen ja mekaanisen hallinnan ideoineen oli yhteismitallinen arkkitehtien 1960-luvulla omaksumaan uusruutukaavaan, kaupunkisuunnittelun esteettisenä ja rakenteellisenä periaatteena.⁵⁷

Tällä sitoutumisella elementtirakentamiseen, sekä yksityiskohtiin menevillä kustannusten ja -vertailujen tekemisellä Oulun yliopiston suunnittelun edetessä oli varmasti vaikutusvaihtelevuutta, muotorikkautta ja oikullisuutta eliminoiva vaikutus. Kokonaiskustannuksiin nähden mitättömät kustannusaiheet karsiutuivat ympäristövaikutuksista riippumatta.⁵⁸

7.7. ARKKITEHDIN ROOLI JA YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTTAMINEN

Toisen maailmansodan jälkeiseen arkkitehtuurikenttään liittyy kolme radikaalia taloudellista muutosta. Teollisen pääoman muodostuminen rakennusalalla, monopolisointiprosessi ja lopuksi teollisen pääoman siirtyminen finanssipääoman haltuun. Nämä muutoksen ilmiöt merkitsivät rakennusprosessin korostumista rakennetun tuloksen kustannuksella, sekä suurten rakennushankkeiden sijoittumista kaupunkikokonaisuuteen sattumanvaraisesti⁵⁹, kuten olemme Oulun yliopistonkin kohdalla nähneet.

Arkkitehtikunnan menetettyä rakentamisen tuotantoprosessien muuttumisen takia entisen erikoisasemansa huomio siirtyi poliittiseen vaikutusmahdollisuuteen arkkitehtuurin kautta. Poliitiikka vallankäyttönä ulottui arkkitehtuuriin arkkitehdin kautta, ja näin ollen oli loogista, että arkkitehtuurin käsittäminen poliittiseksi toiminnaksi merkitsi ensi kädessä arkkitehdin roolin uudelleen punnitsemista. Mutta arkkitehdin vallankäyttö oli pohjimmiltaan laajakantoisempi kysymys, joka koski strukturalistis-sosialistisen ajattelun suuntaviivoja seuraten yhteiskunnan valtarakenteita.

⁵⁶ Hankonen 1994, s.208.

⁵⁷ Ibid., s.209.

⁵⁸ Pallasmaa 1976, s.33.

⁵⁹ Kaj Nyman. Rakenteet, arkkitehdin kieli?, 1986. TKK, s.137.

Myös entinen funktionalismin vaalima käsitys arkkitehdista luottamusmiehenä, sisälsi demokraattisia aineksia. Mutta samalla hän kuitenkin oli synteetikko, jonka tehtäväksi jäi luoda synteesi asiantuntijoiden esittämistä näkökohdista, toimien näin muiden yläpuolella. Täydelliseen tasa-arvoon pyrkivässä yhteiskunnassahan, joka ei hyväksy käsitystä ylimmästä asiantuntemuksesta, tällainen merkitsi toimimista muiden yläpuolella.

(Tällaiseen suunnitteludemokratiaanhan perustui omalta osaltaan jo aikaisemmin esitelty Christopher Alexanderin ajattelu, joka pyrki panofskyalaisesta synteettisestä intuitiosta, mikä viittasi mystiikkaan ja "ihmismielen olennaisten tendenssien tuntemukseen", loogiseen suunnitteluun, joka perustui yksinomaan eksaktille matemaattiselle tieteelle.)

"Professionalismin kriisistä" voidaan varmasti perustellusti puhua, mutta tärkeä kysymys on minkä professionalismin. Arkkitehti oli olemassa ammatti-ihmisenä. Kyse oli vain siitä, mitä hänen tuli tehdä ja sanoa, ketä kuunnella ja kenelle puhua ja miten häneen tuli suhtautua.⁶⁰ Esimerkiksi Oulun yliopiston tapauksessa asettautuessaan suunnitteluorganisaation tasa-arvoiseksi jäseneksi arkkitehti luopui todennäköisesti mahdollisuudesta tehdä rakennuksesta muutakin kuin utilitaarinen käyttöväline tai sijoituskohde.⁶¹ Mutta tahtomattaankin hän vaikutti välillisesti opetuskäytäntöjen muuttumiseen ja opettaja-oppilas suhteen muotoutumiseen yliopistomaailmassa.

---

⁶⁰ von Bonsdorff 1991, s.62-63.

⁶¹ Pallasmaa 1976, s.33.

8. YLIOPISTOIDEAN MURROS

Koska tutkimukseni kohde on yliopisto, on syytä myös hahmottaa niitä ajatuksellisia kerrostumia jotka vaikuttivat siihen, kuinka yliopisto tuli ymmärretyksi sillä tavalla, miten se rakentamisessa konkretisoitui. Oulun yliopiston suunnitteluhan sattui siihen jo aiemmin esitettyyn suureen murroskohtaan, jossa koko länsimainen yliopistojärjestelmä haki uusia polkuja tiedon saavuttamiselle ja uusia muotoja yliopistolle. Modernisaatioprosessiin kytkettynä tämä merkitsi perinteisestä "humboldttilaisen" sivistysyliopistoidean muuttumista kohti massoille suunnattua tuotantoyliopistoa, joka sitoutui huomattavasti tiukemmin säikein yleiseen tuottavuusideologiaan ja länsimaiseen päämäärärationalismiin. Tieto alettiin tässä prosessissa hahmottaa entisen itseisarvonsa sijaan yhä enenemässä määrin välinearvona.

Saksalaisen yliopiston klassinen idea, johon suomalainenkin yliopisto Snellmanin ajatusten kautta kytkeytyi, perustui kysymykseen siitä, miten kirkon ja uskonnon holhouksesta vapautettu moderni tiede voitaisiin institutionalisoida ilman, että sen autonomia toisaalta kärsisi. Tähän ratkaisuna oli valtiollisesti järjestetty tieteen autonomia, joka suojaa ylempiä tieteellisiä laitoksia niin poliittisilta väliintuloilta kuin yhteiskunnallisilta vaatimuksiltakin. Valtion intressien mukaista tämä oli sikäli, että katsottiin tieteellisten laitosten toimivan kansakunnan moraalisen kulttuurin ja ylipäätään henkisen elämän keskuksena. Tästä yliopistoideasta seuraa siis ensinnäkin kehityshakuinen, tiedejärjestelmän funktionaalista itsenäisyydestä lähtevä tieteen autonomian korostus; toiseksi avainrooli yleensä kulttuurissa, jossa tieteen olisi muodostettava elämismaailmojen refleksiivinen kokonaisuus.¹

Tämä humboldtilainen yliopisto oli tyypillisesti saksalainen muunnos porvarillisesta emansipaatiosta, yksilön vapautumisesta teologian, universaalien dogmien ja säätyjen pakkopaidasta.² Tämän ajatuksen inspiraatiolähteenä von Humboldtilla oli Leibnizin yksilömetafysiikka, jossa ihminen kuin silkkimato itsensä kautta ja itsessään kehittää kokoon omaa miinänsä.³

Yliopisto tässä muodossa kokoaa ihmisiä, joita yhdistää pyrkimys tieteelliseen tietoon ja henkiseen elämään. Yliopiston ideaan sisältyy vaatimus kaikinpuolisesta avoimuudesta ja

---

¹ Habermas, s.185.

² Humboldtin ja Berliinin Vapaan yliopiston vastakkainasettelu hahmottuu myös erilaisiin käsityksiin kielen luonteesta, ja tämän voisi osuvasti rinnastaa myös arkkitehtuuriin. Humboldtille kieli on aina kulttuurisidonnaista ja tradition kantoa, kuten myös perinteinen yliopistorakentaminen joka haki esikuvansa tietenkin läntisen sivistyksen kehdestä, antiikin kreikasta. Sen sijaan strukturalismin perustajiin kuuluvalla Saussurelle kieli liikkuu korkeammalla abstraktion tasolla, ja kohdistaa huomionsa järjestelmän tasolle, aivan kuten Vapaan yliopiston rakennuksen muotokieli. (Oesch 1994, s.68.)

³ Sironen 1990, s.54.

rajoittamattomasta suhteisiinasetumisesta, jossa ihminen voi oman tieteenalansa avulla pyrkiä saavuttamaan käsityksen kokonaisuudesta.

Empiiris-analyttiset tieteet ovat etääntyneet pitkälle humboldtilaisesta siveellistävän, reflektiivian tieteen kuvasta. Teknisistä tiedonintresseistä lähtevä tiede, joka tavoittelee luonnon, ihmisen ja yhteiskunnan suhteiden hallintaa, on menettänyt humboldtilaisen sivistystehtävän edellyttämän ”puhtaan” tieteen luonteen. Myöskään tiedeinstituution sisäiset suhteet eivät vastaa sitä tasa-arvoisten, ”yksinäisyydessä” tiedettä tavoittelevien yksilöiden yhteisöä, jollaiseksi yliopisto humboldtilaisessa ajattelussa nähtiin. Tutkimus on yhä riippuvaisempi aineellisista tutkimusvälineistä, ja myös organisatorisesti se on erityisissä teknisissä ja luonnontieteissä saanut työnjaollis-byrokraattisia piirteitä.

Tieteen ja yhteiskunnan väliset suhteet ovat myös ratkaisevasti muuttuneet.⁴ Pragmaattiset yhteiskunnalliset erityisintressit ja -tavoitteet, joita ennen pidettiin akateemisen vapauden suurimpana uhkana, määräävät yhä välittömämmin tieteen kehitystä, yhteiskunnan tieteel-listyessä ja tieteen yhteiskunnallistuesssa. Tutkimuksen teknistyminen on lisännyt sen riippuvaisuutta taloudellisista voimavaroista. Tutkimuksen valtiollisessa rahoituksessa näkyy olevan kysymys talous- ja yhteiskuntapoliittisista sijoituksista, joita hyötynäkökohdat määräävät. Yhteiskunnalliset erityisintressit ovat tunkeutuneet myös koulutukseen, jossa pragmaattis-ammattillinen suuntautuminen on vahvistunut ja ”puhtaan” tieteen sivistämä universaalioppineisto on hajautunut erikoistuneiksi akateemisiksi ammateiksi.⁵

8.1. MURROS JA TILAJÄRJESTELYT OULUN YLIOPISTOSSA

Tämä yliopistolaitoksen ”tuotannollistuminen” vaikutti oleellisesti myös korkeakoulutuksen sosiaaliseen valikoivuuteen. Aiemmasta etuoikeudesta tuli oikeus ja nykyään kaiketi monille jo velvollisuus. Korkeakoulut tämän prosessin myötä samalla ”koulumaistuivat”. Opiskelijan ja opettajan suhteet muuttuivat, samoin heidän näkemyksensä korkeakoulun tehtävistä ja opiskelun merkityksestä. Tämä kehitys ei luonnollisesti voinut olla näkymättä arkkitehtoni- sessa muotokielessä, eikä tämä muodon muuttuminen toisaalta voinut olla vaikuttamatta käsityksiin yliopistosta.

Oulun yliopiston tilajärjestelyyn kuuluu olennaisena osana professioideologian ylläpitäminen. Tämän kautta koulutettava kiinnitetään tiettyyn ammattiin ja luodaan hänelle usko tuon ammatin arvoon.

---

⁴ Oulun yliopistohan oli maassamme ensimmäinen korkeakoulu joka sijoitettiin välittömästi opetusministeriön alaisuuteen.

⁵ Tuori 1995, s.149-150.

Oulun yliopistokompleksissa on pyritty luomaan neutraaleja tiloja, joissa käyttäjät itse omalla toiminnallaan antavat niille luonteen ja merkityksen. Tämän taustalla on ajatus siitä, että tieto on havaintojen tasolta lähtien ihmisen oman aktiivisuuden tulosta. Olennaista näissä tilajärjestelyissä on se, että ihmisille on annettu mahdollisuus reflektoida omaa toimintaansa ja sen seurauksia. Näin oppiminen auttaa yksilöä sopeutumaan uudella tavalla ympäristöönsä. Kompleksin tilajärjestelyn hahmotuksessa pyritään tieto rakentamaan näin aikaisemman kokemuksen ja toiminnan kautta. Näin tieto muuttuu ja saa käytettäessä uusia sisältöjä.

Koska oppiminen perustuu oppijan omaan toimintaan, niin toimintaa säätelemällä säädelään myös oppimista. Tutkittavassa kompleksissa tämä oppimisen säätely nojaa "avoimeen" perusmuotoon, joka jo alkulähtökohdissaan mahdollistaa joustavuuden opetuksen tilallisessa järjestelyssä, ja tässä järjestelyssä tiedeyhteisön jäsenten yhteistoiminta tulee oppimisen ja ajattelun kehittymisen perustavaksi tekijäksi.

Vaikka Oulun yliopistokompleksi on suunniteltu siten, että tiedekuntien välisiä rajoja ei ole korostettu, on kuitenkin suunnittelussa pyritty muodostamaan eri laitosten tilat kiinteäksi kokonaisuudeksi. Lisäksi jo käyttösuunnitelmassa on hahmotettu "tieteidenväliset suhteet", eli ne laitokset, joilla kuvitellaan olevan eniten kanssakäymistä keskenään, on sijoitettu toistensa läheisyyteen.⁶ Tämä tieteiden suhdejärjestely ei ole kovinkaan uutta luovaa. Suunnitelmassa ne laitokset joilla kuvitellaan olevan eniten kanssakäymistä keskenään, sidotaan myös fyysisesti tähän kanssakäyntiin, eikä pyritäkään yllättäviin, perinteisessä tiedejärjestelmässä toisistaan kauaksi katsottujen tieteiden, radikaaleihin "kohtaamisiin". Näin tämä sovinnainen järjestely vain pyrkii vakiinnuttamaan perinteistä tieteidenvälistä kanssakäyntiä, ja uuden syntyminen jää toteutumatta (kuva 16).⁷

Tiedeyhteisöissä, kuten muissakin yhteisöissä, olennaista on dialogi sen jäsenten välillä. Mutta jos tiedekunta on dialogisessa yhteydessä vain toiseen samanlaisia päämääriä tavoittelevaan tiedekuntaan, on tuloksena vain yhtä ja samaa, koska toista ei ole sisällytetty alkuehtoihin. Tiede jonka ohjaamana opetus, tutkimus ja opiskelu kompleksissa tapahtuu on "laskevaa" tiedettä, jonka ajattelun erityislaatu on siinä että toiminta tapahtuu loppujen lopuksi aina annettujen tekijöiden mukaisesti. Toimintamme jäsentyy yliopistossa ennalta määrätyn tarkoituksen ja lopputuloksen mukaan. Tämä kalkylointi luonnehtii kaikkea suunnittelevaa ja tutkivaa ajattelua.

⁶ Näin esimerkiksi fysiikka ja geofysiikka, sekä kemia ja biokemia ovat rinnakkain.

⁷ Radikaalimpi ratkaisu kuin eri tiedeyhteisöjen sijoittaminen toistensa läheisyyteen olisi tietysti ollut koko laitosjärjestelmän purkaminen, sijoittamalla työhuoneet ja laboratoriot sattumanvaraisesti.

8.2. YLIOPISTON TILALLISET HIERARKIAT

Oppilas-opettaja suhteiden järjestelemisessä Oulun yliopiston tilajärjestelyissä on lähdetty perinteisistä hierarkisoivista alkuasetelmista (tietenkin, jo hallintokoneiston hyökyminen suunnitelujärjestelmään edellyttää tämän). Spatiaalinen valta konkretisoituu tyypillisessä tilallisessa ilmauksessa, eli "ylhäällä-alhaalla" dikotomiassa⁸. Opetushenkilökunnan työhuoneet on sijoitettu ylempiin kerroksiin yhdessä tutkimuksen kanssa, kun taas oppilaat, joilla ei omia huoneita ole, kokoontuvat "keskiväylällä". Näin kohtausten leikkauspisteet (kiasmat) on tarkoin määritelty, lähinnä hallinnon ja tieteen kohtaamisiksi.

Laitosten tilajärjestelyä hallitsevat sellikonttorit, näin siksi että oma työhuone näytetään korkean arvostuksen mitaksi. Tietysti huoneen koko on myös erinomainen työntekijän statuksen ilmaisin, ja professorilla huoneen pinta-ala on 18,5 m², kun se assistentilla on 12 m².

Virkarakenteen muutos tässä korkeakoulutuslaitoksen massoittelussa tuli tietenkin näkymään myös tilallisissa järjestelyissä. Uudet perustutkintojärjestelmät ja hallinnonuudistustoimet vaikuttivat hierarkioihin. Valtaa liukeni professoreilta "ylös" (opetusministeriöön) ja "alas" (muulle yliopistoväelle).⁹ Näin tietenkin myös pelkästään professoreille varatut tilat, vastaanottohuoneet ja työlaboratoriot, ovat suhteellisesti huomattavasti supistuneet, eivätkä hallitse laitosten huonejakoa niin selvästi kuin traditionaalisemmissä akateemisissa tilajärjestelyissä. Lisäksi tämä hallinnon työntyminen sisälle yliopistoon näkyy myös hallintohenkilökunnan huoneiden lisääntymisellä.

Tämä hallinnon piiri on selvästi vienyt tilaa seremoniallis-ilmavaisuudelta piiriltä, vaikka Oulun yliopiston ensimmäisiin rakennusvaiheisiin ei juurikaan hallinnollisia kohteita sisällynyt. Hallinto johdettiin Oulun keskustasta käsin. Oulun yliopistossa ei juurikaan ole järjestelyjä niille toiminnolle, jotka pönkittävät yliopistoa ylärakenteen keskusarvoissa. Vaikka ensimmäinen kerros on jätetty julkisen toiminnan piiriin, loistaa juhllisuus poissaolollaan. Tämä julkinen on täytetty palvelutoiminnalla; ruokaloilla ja kahviloilla.

8.3. LABORATORIOPÖYDÄN MITTAISTA TAIDETTA

Kuten on useaan kertaan luvussa "rakentaminen" mainittu että käytetty moduulijako Oulun yliopistossa perustuu edullisimmaksi katsottuun laboratoriopöytien jakoon. Tämä mielestäni paljastaa jotain ihmisen asemasta suhteessa suunnitteluun. Toki nämä laboratoriopöytien

⁸ Eräsaari 1995, s.120.

⁹ Kivinen & Rinne & Ahola 1989, s.68.

mitat on saatu välillisesti ihmisruumiista, mutta tässä voidaan jo oireellisesti nähdä ihmisen ohittaminen, ja välineellisen arvon (tai teknologian) hyökyminen arkkitehtuurin pienimpiin merkityksikköihin. Funktionalismin klassikko Le Corbusier'han vielä päätyi omassa moduulissaan (modulor) ihmisruumiin mittoihin ja matematiikkaan nojautuvaan suhdejärjestelmäänsä¹⁰, ja Aulis Blomstedt Canon 60:ssa muunsi renesanssin arkkitehtuurin käyttämää intervallijärjestelmää omaan teoriaansa.¹¹ Nämä idealistiset mittajärjestelmät rappeutuivat elementtirakentamisen myötä teollisten rakennusosastandardien pakolliseksi soveltamiseksi. Idealismi muuttui pragmatiikaksi.

Laboratoriopöydän valitseminen tällaisen valtavan kompleksin pienimmäksi merkityksikköksi avaa mielenkiintoisella tavalla sen ihmiskäsityksen tarkastelemisen joka suunnittelijalla näyttää olleen mielessään kompleksia rakennettaessa. Ihmisen ympäristöä suunnitellessaan ja rakentaessaan suunnittelijalla täytyy olla joku perustava käsitys ihmisen olemassaolosta.¹² Mitä empiiristen tieteiden muodostamia ihmiskuvia suunnittelija valikoi ja miten niitä käyttää, riippuu hänen ihmiskäsityksestään. Vaikka hän ei tätä kysymystä pohtisi, kehkeytyy hänen toimintaperiaatteissaan aina jokin ihmiskäsitys. Tässä ihmisen tarkastelussa on pyritty poistamaan ne piirteet, jotka ovat aina aiheuttaneet ongelmia niin tieteelle kuin suunnittelullekin, siis arvaamattomat yksilölliset piirteet, jotka kertovat siitä ainutlaatuisuudesta, jossa jokainen ihminen kokemuksellisesti on maailmassa. Etusijalla nähdään tällöin suunnittelussa tietysti toiminta, ja ennenkaikkea toimiva, ei refleктоiva ihminen.

Filosofisessa katsannossa tämä tarkoittaa sitä että teknologia on tullut sisään teoriaan ja sen mukana katseleminen (teoretisointi) on väistynyt tekemisen tieltä. Teknologia tarkoittaa välineen käyttöä ja samalla asian muuttamista jostakin jonkin asetetun arvon mukaisesti. Teknologiassa tiede on sama kuin totuus ja todellisuus ja luonnontieteen lait ymmärretään luonnon laeiksi. Luonto ymmärretään siis manipulaation kautta itsensä kokonaan paljastavaksi koneistona, jossa voi tietää etukäteen mitä seuraa. Tieteet ovat tällöin se puite, jossa (luonnon) tuotteet tuottuvat.¹³

Teknologinen ympäristö hahmotetaan päämäärän ja välineen avulla. Mutta ihminen ei aseta päämääriään riippumatta siitä teknologiasta, jota hän käyttää päämäärien toteuttamiseen, vaan keinot asettavat päämäärät. Tämä on teknologian ylivaltaa arvoihin nähden.

---

¹⁰ Tarasti 1990, s.25.

¹¹ Norvasuo 1988, s.196.

¹² Tosin Oulun kohdalla tämän redusoiminen arkkitehtiin on jo todettujen normatiivisten ehtojen takia ongelmallista.

¹³ Varto 1995, s.79.

Keinot ovat se viesti, jonka mukaan tulkitsemme päämäärät ja niiden järjestyksen. Päämäärät ovat teknologisen prosessin tuotetta, kun niiden pitäisi olla ajattelun tuotetta. Jotta yliopisto voisi hallita sivistystehtäväänsä, sen on luovuttava teknologisen imperatiivin toteuttamisesta.¹⁴

8.4. JULKISEN RAKENNUKSEN SYMBOLIIKAN MUUTTUMINEN

Perinteisessä muodossa julkisen rakennuksen ilmeisin sanoma on sen edustaman institution aseman ja arvovallan konkretisoiminen, joka samalla havainnollistaa ja ilmentää yhteisön rakennetta ja hierarkiaa. Modernismin (ja strukturalismin) pakkomielteitä on ollut hierarkisen rakennuksen välttäminen -modernismin etiikan mukaan kaikki rakennustehtävät ovat taiteellisesti samanarvoisia. Pyrkimyksessään vapauttaa rakennustaiteellinen ilmaisu moderni arkkitehtuuri hylkäsi myös rakennusten typologian, eri rakennustyyppien perinnäiset ratkaisutyytit, joiden perusteella rakennuksen yksilöllinen tehtävä oli ollut luettavissa.¹⁵ Tästä huolimatta typologian asemassa olevaa ihannekuvastoa väistämättä syntyi. Tosin tällöin typologia ei ollut julkilausutusti sidoksissa laajempiin maailmankuvametaforiin vaan puhtaan muodon idean kompositiosääntöihin.¹⁶

Julkinen rakentaminen on kautta aikojen luonut rakentamisen esikuvat. Tyylin tematiikka ja säännöstö ovat meidän aikoihimme asti kehittyneet julkisten laitosten ylätyylissä, josta ne ovat, alkuperäisestä yhteydestään irtautuneina, siirtyneet maallisen ja arkisen rakentamisen alatyylisiin. Kun valtiovallan rakennukset perin harvoin ovat tuottaneet elähdyttävää arkkitehtuuria, on syytä kysyä, onko kenties valtiollisen järjestelmän identiteetti heikentynyt siinä määrin, ettei se enää anna perustaa rakennuksen hahmoon puetuille vertauskuville.¹⁷

Julkisen rakennuksen sijoitus kaupunkirakenteessa on perinteisesti tukenut rakennusten hierarkiaa. Kun toisen maailmansodan jälkeen yliopistot, virastot, kirkot ja kulttuurilaitokset on sijoitettu kaupunkien ulkolaidoille, on sijaintihierarkia hajonnut ja kaupunkikeskustat ovat menettäneet symboliaiheensa. Näin tasa-aineinen, kohokohdaton ja rakenteeton kaupunki lieneekin *laissez faire* -asenteella yhteiskuntamme aito näköiskuva.¹⁸

Toisaalta; eikö tällaiset valtiollisen järjestelmän identiteetin restauraatiopyrkimykset ole kai-pausta feodaaliyhteiskunnan staattisiin valtarakennelmiin? Eikö arkkitehtuurin pidä ilmaista

¹⁴ Airaksinen 1995, s.235.

¹⁵ Pallasmaa 1986, s.114.

¹⁶ Kuusamo 1988, s.103.

¹⁷ Pallasmaa 1986, s.121.

¹⁸ Ibid., s.114-115.

oman ideansa instituutiosta elävällä tavalla? Jos perinteisessä katsannossa arkkitehtuurin tuli kiteyttää yliopistorakentamisen kautta yliopiston yhteinen ja esimerkillinen elämismaailma, ja samalla luoda tälle muodolle motivaatioperusta, sekä myös symboloida tieteen ja vallan liittoa, kuten Engelin yliopistosuunnitelma esimerkillisesti tekee Senaatintorin kupeessa, miksi uusintaa tätä pyrkimystä?

Modernin korkeakoulujärjestelmän kaltainen kokonaisuutena hahmottomaton rakenne, joka symboloi organisaatioiden maailmaa, sisältäen pitkälle eriytyneen yhteiskunnan funktionaalisesti erikoistuneita osajärjestelmiä, rakentuu aivan toisenlaisille lähtökohdille. Jos tämä uudella tavalla organisoitunut yliopistomaailma, joka ei ole enää mikään ideoiden kiteytymä, halutaan sitoa perinteisiin arkkitehtonisiin ideoihin, rajoittaa tämä samalla myös yliopistojen toiminta-alaa niiden jäsenten yhteisen elämismaailman ahtaisiin puitteisiin. Eli koska yliopistolle ei voida konstruoida yhtä yhteistä sivistävää päämäärää, ei myöskään arkkitehtuuri saisi sitoa tätä yhteismitattomuutta omalla totalisoivalla symbolointipyrkimyksellään. Tällaisen pitkälle eriytyneen elämismaailman kuvaajana muodoton megastrukturi on omiaan konkretisoimaan modernin massakorkeakoulutusjärjestelmän olemuksetonta "olemusta".

9. OULUN YLIOPISTO SUOMALAISESSA ARKKITEHTUURISSA

Koska Oulun yliopisto on niin monilta säikeiltään ainutlaatuinen tapaus suomalaisen arkkitehtuurin historiassa, on sen sijoittaminen arkkitehtuurikenttään sangen ongelmallista. Tästä ongelmallisuudesta huolimatta lienee mahdollista vetää joitain rintamalinjoja eri suuntausten välille 1960-luvun arkkitehtuurissa. Toisaalta oli kyse eri arkkitehtisukupolvien ideologisesta suhtautumisesta arkkitehtuuriin, joka aiheutti dissonanssia diskursuissa.¹ Vielä 60-luvulla vanhempi arkkitehtisukupolvi vaati arkkitehtuurille korkeakulttuurista kehitysaunomiaa, jossa on omat erityiset taidearvonsa, ja jotka ovat todellisia ja epäämättömiä, koska arkkitehtuuri teknologian välityksellä yhdistyy elimellisesti käytännön todellisuuteen. Tälle ajatusmallille on tietenkin konstruoitavissa lukuisia eri esimerkkejä niin rakennuksien kuin arkkitehtienkin tasolla, mutta tässä tutkielmassa on oleellista se vastavoima joka kontrastoitui suhteessa vanhempaan arkkitehtipolveen.

Nuorempi (n.1930-luvulla syntynyt) arkkitehtipolvi suhtautumistavoissaan suhteessa arkkitehtuuriin omaksui niitä tekijöitä, joita "suunnitteluideologia" ja "arkkitehtiprofessio"-kappaleissa on käsitelty. Tämä polvi näki vanhemman sukupolven pyrkimykset epäsosiaalisenä, syyttäen näitä "sankariarkkitehtejä" samalla arkkitehtuurin alistamisesta niin arkkitehtien kuin kansallisen itsetehostuksenkin välineeksi.

Tämän sukupolven kärkkäin skribentti oli Kirmo Mikkola, joka tulkitsi maamme rakentamisen historiaa sangen peittelemättömästi omien intressiensä mukaiseksi. Mikkolan mielestä 1960-luvun Suomessa oli kysymys "romantiikan ja rationalismin ikuisesta taistelusta". Ideologiseksi taustavaikuttajakseen Mikkola valjasti Mies van der Rohen, joka erotti arkkitehtuurista kaksi pääsuuntausta. Toisen lähtökohta oli muoto. Toinen puolestaan pohjautuu struktuuriin. Näistä struktuuriin pohjautuva arkkitehtuuri on "rehellisempää", koska se ei piilota rakenteita.² Tähän miesiläiseen arkkitehtietokseen kuului ajattomuus, joka ulotettiin myös tulevaisuuteen. Suunnittelutilanne tuli käsittää niin esteettisesti, ettei tarvetta muutokseen tulevaisuudessa edes haluttu harkita.

Mikkola lanseerasi tämän arkkitehtuurisuuntauksen konstruktivismi-nimikkeeseen alle.³

¹ Tietenkään kyse ei ole pelkästään niin yksiselitteisestä asiasta kuin "arkkitehtisukupolvien törmäyksestä", mutta olen valinnut tämän näkökannan jotta haluamani asia tulee selkeästi formuloitua.

² Tämä näkemys arkkitehtuurin "rehellisyydestä" oli suoraa jatkoa rationaalille arkkitehtuurikäsitteelle, joka oli syntynyt viime vuosisadalla insinööritieteissä. Koho 1994, s.34.

³ Oma tulkintani siihen miksi Mikkola valitsi sellaisen termin joka jo yleisesti oli käytössä taidehistoriassa (viitaten 1920-luvun neuvostoliittolaiseen arkkitehtuuriin) on se että näin haluttiin us-

Konstruktivismi jatkoi funktionalisminkin alkuehtoihin sisällyttämää sosiaalista paatosta, lisäten siihen 50-luvun teollisen muotoilun suosiman asketismin, tullen näin itsekin vaaliseksi vastustamansa formalistisen designin hyvää makua.

Mutta rakentamisen kentässä konstruktivismin periaatteita noudattaneet arkkitehdit joutuivat ambivalenttiin tilanteeseen. He vaativat, että arkkitehdin tuli itse valita toimeksiantajansa, sillä hänen oli osoitettava moraalista lujutusta puolustaessaan käyttäjien etuja. Näin hänen täytyi olla kiinnostunut ns. massojen ongelmista. Toisaalta, kuten jo näimme, elementtijärjestelmien kehittäminen tapahtui rakennusteollisuuden ehdoin. Tämä ristiriita heijastui siten että sosiaalisesti tärkeissä kohteissa arkkitehdista tuli tuotesuunnittelija, jolla ei ollut tilaisuutta kokonaisvaltaisen näkemyksen esittämiseen.

Mielenkiintoista on ollut huomata että 60-luvun konstruktivistien suunnittelulle määritämät laatukriteerit ovat projisoituneet suoraan historiantutkimukseen. Mainioita esimerkkejä tästä ovat Asko Salokorven *Suomen arkkitehtuuri 1900-luvulla*, joka noudatti tunnollisesti Mikkolan tulkintoja 60-luvun arkkitehtuurista⁴, sekä Kenneth Framptonin ”kriittinen” arkkitehtuurihistoria *Modern Architecture*, joka painottaa selkeästi konstruktivistisen arkkitehtuurin asemaa Suomessa. Myös Timo Kohon tuore kirja *Suomalaisen arkkitehtuurin 60-luku*, vaikka tarkasteleekin kriittisesti Mikkolan havaintoja arkkitehtuurista, sortuu uusintamaan jo esitettyä vastakkainasettelua. Näin helposti tulee asetta-neeksi ilmiöitä ja rakennuksia konstruktivismi -nimikkeen alle, vaikkeivat nämä sitä olisi.

Vaikka konstruktivismi ja strukturalismi⁵ voidaankin asettaa pitkälle samoja ihanteita noudattaviksi arkkitehtuurisuuntauksiksi, täysin jäännöksettä nämä ”tyylit” eivät toistensa päälle asetu. Tätä erontekemistä Oulun yliopisto edustaa (ensimmäisissä rakennusvaiheissaan) puhdasoppisimmillaan.

Väitänkin että konstruktivismi oli aikansa vastailmiö suomalaiselle ”sankariarkkitehtuurille”⁶, ja pohjautui pitkälle Kirmo Mikkolan propagandoimana Mies van der Rohen

---

kotella että oli kyse jostain muusta kuin pelkästä tyylistä.

⁴ Suomalaisen taidehistorian ensimmäiset arviot 1960-luvun arkkitehtuurista eivät siten pyrkineetkään luomaan uusia näkökulmia, vaan ne jatkoivat arkkitehtien luomaa kertomusta. Koho 1994, s. 79.

⁵ Syy siihen miksei suomalaisessa taidehistoriassa ole kirjoitettu strukturalismista lienee se ettei tällaista nimeä käytetty 60-luvulla suomalaisen arkkitehtuurin yhteydessä. Näin tiettyjen nimikkeiden käyttö esti näkemästä eroja.

⁶ Itseasiassa konstruktivismikin pyrki sankaruuteen, mutta koska arkkitehtuurin kautta tiet tähän olivat tukossa, pyrittiin kohottamaan karriääriä kirjoittamisen kautta.

ajatuksiin. Tämä myös miesiläisyydeksi kutsuttu ilmiö oli kansallinen tulkinta länsimaisesta "universaaliarkkitehtuuriestetiikasta", jonka typologinen muotovaranto käytti hyväkseen Mies van der Rohe -lainauksia.

Sen sijaan Linnanmaan yliopistokompleksin ensimmäiset rakennusvaiheet liitän vahvasti yleiseurooppalaiseen uuden korkeakoulujärjestelmän arkkitehtonisen muodon konkretisointipyrkimyksiin. Tässä projektissa jo alkuehdot olivat niin uniikit, ettei voitu tyytyä keskittymään "erottamaan sivilisaation merkityksellisimpiä voimia".⁷

Tällaisten suurten rakennuskompleksien ratkaisuun strukturalismi tarjosi käyttökelpoisen välineen. En tässä rupea strukturalismia määrittelemään koska olen tehnyt sen aiemmin luvussa strukturalismi, sen sijaan hahmottelen eroavaisuuksia suhteessa (suomalaiseen) konstruktivismiin.

Selvimmät eroavaisuudet ovat näiden arkkitehtisuuntausten tavassa hahmottaa muotoa, materiaalia ja suunnittelukäytäntöä. Kun konstruktivismi nojautui muotoestetiikassaan "rakenteiden ensisijaisuuteen" ja "materiaalirehellisyyteen", niin strukturalismi jatkoi tästä pidemmälle. Strukturalismin "avoin muoto" -käsite radikalisoi tavan hahmottaa rakenteet osana arkkitehtuuria, ja suhtautumisessaan materiaaleihin se oli hyvin relativistinen. Verhoiltiinhan Oulun yliopistossakin betoni osaksi pellillä. Suunnittelu ratkaistiin strukturalismissa, jo erityisten kohteidensa vuoksi, kokonaan uudelleen. Mittakaavan mukaan etenevästä suunnittelusta siirryttiin aloittamaan suunnitteluprosessi maankäyttösuunnitelmalla. Konstruktivismin kohteet sen sijaan olivat "normaaleja" rakennuskohteita, eikä radikaaleja suunnittelumenetelmien muutoksia tarvittu.

Myös se suunta mistä arkkitehtoniset vaikuttimet tulivat ja se tapa millä tavoin niihin viitattiin muutokielellä oli konstruktivismilla ja strukturalismilla erilainen. Kuten jo todettua, nojautui konstruktivismi kaavamaisillaan kritiikittömään Mies van der Rohe palvontaan, ja tämän myötä amerikkalaisittain jalostettuun bauhauslaiseen Freie Gestaltung-estetiikkaan.

Sen sijaan strukturalismi integroitui referensseissään (erityisesti Oulun tapauksessa) länsieurooppalaiseen massakorkeakoulurakentamiseen, jonka paradigmaattiset perusvallinnat olivat lähes yhtäläisiä kaikkialla missä näihin ongelmiin törmättiin.

---

⁷ Lainausmerkeissä oleva lausahdus on Mies van der Rohen tunnetuinpia määritelmiä arkkitehdin toimenkuvasta, ja joka selvästi osoittaa hänen kytkeneen tietoisesti arkkitehtonisen tuotantonsa teollisen monopolikapitalismin palvelukseen.

9.2. OULUN YLIOPISTON VAIKUTUS MUUHUN KORKEAKOULURAKENTAMISEEN

Kuten on jo edellä mainittu Oulun yliopiston tilaohjelmat ja suunnitelmaprosessi olivat normia luovia myöhemmälle korkeakoulurakentamiselle. Kaikkein suurin vaikutus tällä suunnitelmalla oli Kuopion yliopiston rakentamiseen, jonka perusidea syntyi vuosina 1971-72 suoritetun ilmoittautumiskilpailun tuloksena.⁸

Kuopion yliopiston suunnitelmassa oli tarkistettu huonetilaohjelmien vahvistamismenettelyä sekä rakentamissuunnittelua. Yliopiston tilaohjelman vahvistettavasta osasta tehtiin niin joustava, että huonefiloissa tapahtuva toimintojen muuttuminen, joka on mahdollista toteuttaa korkeakoulun oman päätäntävällän puitteissa, ei tule kohtaamaan esteitä toiselle toiminnolle vahvistetun huoneen käyttötarkoituksen muodossa. Näin huoneiden käytössä tapahtuvia muutoksia ei tarvitse, kuten Oulun tapauksessa, alistaa aina valtioneuvoston vahvistettavaksi.⁹

Lisäksi joustovaatimukset, jotka Oulun yliopiston kohdalla tarkoittivat muuntojoustavuutta, ja joissa keskityttiin rakenteellisten elementtien suunnitteluun (siirrettävät seinät yms.), korvattiin tilojen mitoituksen ja varustelutason yleispätevällä tyyppityksellä.¹⁰

Kuopion yliopisto jatkoi myös keskitettyä mallia, jossa yhtenä päämääränä oli ehyt toiminnallinen kokonaisuus. Kuopio ei kuitenkaan noudata strukturalismia niin puhdasoppisesti kuin mitä Oulu teki. Massoitelussa oli nähtävissä jopa plastisia pyrkimyksiä, jota myös edesauttoi loivahko maasto. Kuopion yliopisto sijoittui lähimmälle käytettävissä olleelle alueelle kahden kilometrin päästä keskustasta. Perifeerisempiä suunnitelmia olivat Lappeenrannan ja Tampereen teknilliset korkeakoulut. Jälkimmäinen tosin liittyi kiinteästi Hervannan uuden "sisarkaupungin" suunnitteluun ja rakentamiseen, jossa toimittiin Oulun vastaavaa projektia panostetummin. Lähimmäksi keskustaa päästiin Joensuussa. Joensuun yliopiston kolmannen vaiheen rakennukset 1980-luvun alussa hämmästyttävällä tavalla ratkaisivat omalta osaltaan kolmekymmentä vuotta kestäneen korkeakoululaitoksen muotokielen etsinnän, muistuttaen selvästi miljööltään ja rakennuksiltaan Aallon Otaniemeä.¹¹

---

⁸ Kari Virta, Juhani Katainen (Kuopion yliopisto) ja Jan Söderlund (Joensuun yliopisto) kokoon-tuivat vuosittain pohtimaan ja vertailemaan yliopistosuunnittelua. Kari Virran haastattelu 25.2.1997.

⁹ Lahtinen 1973, s.26-27.

¹⁰ Ibid..

¹¹ Koho 1996, s.85.

Myös kansainvälisesti Oulun yliopiston suunnitelma herätti huomiota. Yliopisto oli esillä eräänä malliesimerkkinä belgialaisessa seminaarissa, jossa tarkasteltiin Hasseltin yliopiston rakentamista.¹²

9.3. KARI VIRRAN TUOTANNOSTA (LIITE 3)

Olen jossain määrin joutunut, jo disipliinini perinteen vuoksi, hahmottamaan kohteelleni tekijän, vaikkei se olisi paikoitellen ollut kohdallistakaan Oulun yliopiston valtavan suunnittelukoneiston takia, joka teki rakentamista koskevat päätökset suunnittelukokouksissa. Mutta koska Kari Virta voitti Oulun yliopistosta käydyin suunnittelukilpailun ja suunnitelma itseasiassa pysyi hämmästyttävän puhdaslinjaisena ensimmäisissä rakennusvaiheissaan, tarkastelen Virran omaa suunnittelijaluonnetta hänen "tuotantonsa" kautta.

Virta on itse maininnut olevansa pragmaattinen luonne, jolle strukturalismi oli vain väline ratkaista laajoja suunnittelutehtäviä. Hän ei koskaan mieltänyt strukturalismia tyyliksi tai ideologiaksi.¹³ Tämä arvatenkin pitää paikkansa koska Virta on siirtynyt koko uransa aikana arkkitehtuurityylistä (tai tässä tapauksessa pragmatiikasta) toiseen. Tätä Virran moni-ilmeisyyttä ja mihinkään (paitsi pragmatismiin) sitoutumattomuutta kuvaa hyvin hänen tuotantonsa. 50-luvun lopulla Virta harjoitti plastista funktionalismia, siirtyen tiukan strukturalismin kautta postmodernismiin, ollen postmodernistina eräs voimakkaimmin suuntautuneista arkkitehteistä maassamme, joista malliesimerkkeinä ovat Oulun yliopiston kirjasto sekä Sinikello-lastentarha.

Mutta Oulun yliopisto kuitenkin nousee selkeään erityisasemaan Virran tuotannossa; sitä voisi jopa luonnehtia elämäntyöksi, ellei tällä määrittelyllä siirrettäisi muita tärkeitä kohteita syrjään. Oulun yliopisto, lukuisten ja vivahteikkaitten rakennusvaiheidensa vuoksi, on vuodesta 1968 ollut se kompleksi missä Virta on saanut toteuttaa pragmatismiaan. Eikä tämä prosessi ole lähimainkaan ohi; siitä osoituksena yliopiston päärakennuksen kutsukilpailun voitto 1996.¹⁴

Kari Virran tapa toimia arkkitehtina on ollut sidoksissa hänen rakennuksiinsa. Virta anonyyminä taustahahmona, tyypilliseen suomalaiseen ei-kirjoittavaan arkkitehtikäytän

¹² Belgia ottaa mallia Oulun yliopistosta. H.S. 13.10.1970.

¹³ Kari Virran haastattelu 25.2.1997.

¹⁴ Marja Salmela. Arkkitehti Kari Virta suunnittelee Oulun yliopiston päärakennuksen. H.S. 28.5.1996.

nön tapaan, antaa rakennustensa puhua puolestaan. Eikä hän ole myöskään paistatellut arkkitehtijulkisuuden valokeilassa, vaikka lukuisat kilpailuvoitot ulkomailta siihen antaisivatkin oikeutuksen ja mahdollisuuden. Mutta Virran suunnittelukohteet ovatkin läheisesti kuuluneet sosiaalipalvelujen piiriin, mikä omalta osaltaan tietysti himmentää hänen gloriaansa. Lisäksi merkittävimmät näistä kohteista ovat valtavan suuria ja suunnittelut teknisluontoisia, jolloin arkkitehti luonnollisesti joutuu uhraamaan taiteellisen luovuutensa konsensus-demokratian alttarilla, ja näin luopuu mahdollisuudesta tehdä rakennuksesta muutakin kuin utilitaarisen käyttövälineen.

Virran tuotannon suuret linjat voisi kiteyttää analogiseksi suomalaisen hyvinvointivaltion historian kanssa. Kun demografinen paine vaati suurille ikäluokille kouluja, aloitti myös Virta karrierinsa luomisen kansakouluja rakentamalla. Suurten ikäluokkien siirtyessä yliopistoon aloitti Virta yliopistosuunnittelun. Tämän jälkeen myös päiväkodit ovat kuuluneet hänen suunnitteluarsenaaliinsa. Uran viime vuosina häntä ovat työllistäneet useat sairaalaprojektit.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani ongelmana oli massakorkeakouluistumisen konkretisoituminen suomalaisessa yliopistoarkkitehtuurissa. Yleisesti tutkin sitä, miten tämä massoituminen vaikutti arkkitehtoniseen muotokieleeseen. Erityisesti tutkin tätä prosessia tämän murroksen esikuvallisimmassa suomalaisessa rakennuksessa, Oulun yliopistossa ja sen varhaisimmissa rakennusvaiheissa. Tarkastelin niitä ehtoja joita suomalainen yhteiskunta tuolloin julkiselle rakentamiselle ja arkkitehtiprofessionille asetti, sekä niitä arkkitehtonisia ehtoja, joihin arkkitehti joutui turvautumaan rakennusta suunnitellessaan. Näitä ehtoja tarkastelin yhteiskunnallisen arvomaailman ja arkkitehtonisen tyylivälineistön kautta pyrkien konstruoimaan sen eetoksen, missä nämä ehdot toimivat.

Toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa maailmanpoliittisten ja -taloudellisten kytkösten ansiosta kehkeytyi yhteiskunnallisen modernisaation ihanne. Tämän ihanteen päämäärä oli kansallisen talouden kasvun edistäminen. Tälle päämäärälle alistettiin myös korkeakoulupolitiikka, jonka tehtävänä oli luoda entistä paremmat edellytykset yhä nopeammalle taloudelliselle kehitykselle tuottamalla yhä paremmin koulutettua työvoimaa. Tämän ja myös demografisen paineen vuoksi korkeakoulujärjestelmä oli uusittava. Tämä loi mahdollisuuden valtakunnansuunnittelun nimissä ja desentralisaatiopaineiden alla perustaa yliopisto Ouluun.

Suomalainen yhteiskunta oli korkeakoululaitoksen massoitumisongelman ratkaisemisessa täysin uuden tilanteen edessä. Menneisyydestä ei löytynyt apukeinoja tämän ongelman selvittämiseen. Näin ratkaisu saattaisi olla tulevaisuudessa. Eetoksen mukaisesti hallintokoneisto valjasti tätä ongelmaa ratkomaan valtavan suunnitteluorganisaation, jonka tehtävänä oli yliopiston kvantitatiivisten ja sijoituksellisten ongelmien ratkaisu. Koska oli kyse ainutlaatuisesta historiallisesta tilanteesta, ongelman fyysinen ratkaisija ja rakennuksen suunnittelija sidottiin rakennuksen arkkitehtuurikilpailussa avoimuuteen.

Näin suunnittelijan asettuessa kilpailuttamaan itseään massakorkeakoulutuslaitoksen muodonetsijän ominaisuudessa, oli suunnittelukoneisto jo ratkaissut monta ehtoa hänen puolestaan. Se, että haettiin mahdollisimman tehokasta tiedon tuotantoyksikköä, joka kuviteltiin saavutettavan kompleksin kompaktisuudella, ja kompleksin valtavat tilaohjelmat aiheuttivat sen että rakennus tuli sijoittumaan suhteellisen kauas kaupunkirakenteesta.

Arkkitehdin tehtävä tässä tilanteessa oli luoda se kvalitatiivinen välineistö, jolla nämä kvantitatiiviset ongelmat ratkaistaisiin. Muualla Euroopassa, jossa oltiin paljon kriittisem-

mässä tilassa massoitumisongelman suhteen, oli luotu arkkitehtonisia ratkaisumalleja tämän kriisin selvittämiseen. Oulun yliopiston arkkitehtuurikilpailun voittanut Kari Virta ja hänen suunnitelmalliset ja formaaliset ratkaisunsa nojasivat pitkälle eurooppalaisiin esimerkeihin.

Koska korkeakoulun massoituminen oli pitkälle yleiseurooppalainen ilmiö, ei ongelman ratkaisunkaan katsottu olevan paikkaan sidottu. Tällaisen universaalimallin katsottiin löytyvän strukturalistisesta välineistöstä, jonka käsitykset muodosta, suunnittelusta, arkkitehdin asemasta ja rakennusmateriaaleista olivat omiaan massoitumisilmiön ratkaisemiseksi.

Kuten huomasimme, tämän historiallisesti ainutlaatuisen arkkitehtonisen kysymyksen ratkaisemiseksi paineita luotiin kahtaalta; sekä yhteiskunnan että strukturalistisen arkkitehtuurikäsitteen taholta. Näin Oulun yliopistokompleksin ensimmäiset rakennusvaiheet joutuivat näiden kahden tahon kohtaamispaikaksi ja leikkauspisteeksi, toteutuen itsessään ja itsestään kuitenkin niin, ettei rakennus palaudu jäännöksettä kumpaankaan, vaan sisältäen myös jotain omaa. Tämän ”omansa” rakennus tuottaa kulttuurisesti käyttäjiensä kautta.

Kaiken tämän raskaan valtiollisen organisointi- ja suunnittelukoneiston vaikutuksen jälkeenkin (tai juuri siksi) Oulun yliopisto on hämmästyttävän puhdaslinjainen yleiseurooppalaisen strukturalismin sovellus maassamme. Rakennuksen varhaisissa vaiheissa konkretisoituvat 60- ja 70-luvun keskeisimmät suunnittelumetodit ja arkkitehtoniset ideat uskomattoman selväpiirteisesti ja peittelemättömän karusti. Tämä selväpiirteisyys on rakennuksessa niin pitkälle vietyä ja puhdaslinjaista, että ehdottaisin kompleksin kyseisiä rakennusvaiheita rakennussuojelun piiriin, ellei tällainen toiminta olisi strukturalismin muutokseen pyrkivien suunnitteluihanteiden vastaista.

Koska ne ehdot ja toteutusilmapiiri, jotka yliopiston varhaisimpia rakennusvaiheita muokkasivat, olivat niin poikkeukselliset, ei oikeastaan ole ihme miksi Oulun yliopisto on jäänyt maassamme ainoaksi strukturalististen suunnitteluihanteiden arkkitehtoniseksi konkretisoitumaksi. Kuitenkin ihmetyttää se arkkitehtoninen tapa, jolla massakorkeakouluistumista on jatkettu. Vaikka tietysti ”tuotannollisesta” yliopistoihanteesta luovuttiinkin (ainakin siinä tavassa, miten yliopistosta puhuttiin) nopeasti 70-luvun aikana, ei akateemiset käytännöt kuitenkaan juuri vielä tuolla vuosikymmenellä muuttuneet. Tästä huolimatta Oulun yliopiston jälkeiset arkkitehtoniset massakorkeakouluistumiset ovat lähteneet jostain muusta, kuin ”tuotantolaitosihanteesta”. Näin, jos pukee sanottavansa vanhahtavaan pevsneriläiseen kuosiin, ja ryhtyy moralisoimaan arkkitehtuurin ”rehellisyydellä”, voisi todeta Oulun yliopiston kantavan yhteiskunnallisen ”totuudellisuuden” leimaa, suhteessa myöhempään korkea-

kouluratkaisuihin, jotka peittävät oman akateemisen tiedon tuotantoluonteen ulkokuorensa alle.

On mielenkiintoista tarkastella aikamme eetosta, jossa jälleen kerran tiedeinstituutiot, tieteen luonne ja opetuskäytännöt ovat "haasteen" edessä, ja jossa yhä uudelleen uusintaan käsityksiä opetuksen avoimuudesta ja hierarkiattomuudesta. Tässä mielipideilmastossa maastamme luodaan tietoyhteiskuntaa ja yliopistolaitos verkostoituu. Tämän verkostoitumisen myötä on havahduttu keskustelemaan tieteen demarkaatio-ongelmasta, eli siitä rajanvedosta tieteellisen ja ei-tieteellisen tiedon välillä, jota perinteisessä katsannossa luonnehtii lause "tieteen rajat ovat yliopiston rajat". Vaikuttaako tämä korkeakoulurakentamiseen ja arkkitehtiprofessioon niin, että uusia akateemisia opinahjoja siirrytään luomaan virtuaalito-dellisuuteen? Vai dekonstruoituuko yliopisto tämän prosessin myötä joksikin muuksi?

11. EPILOGI

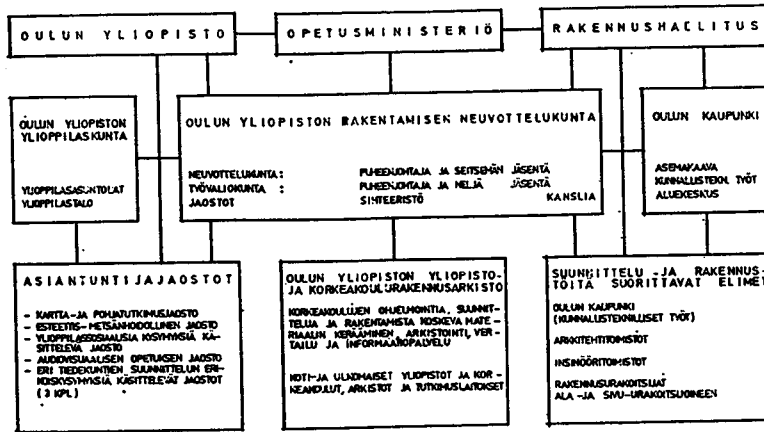
Ensisijainen kiinnostukseni tarkastelun alla olevaan aiheeseen virisi huomattessani Oulun yliopiston ainutlaatuisuuden suomalaisen arkkitehtuurin kentässä. Samalla olin myös hämmentynyt siitä - mielestäni asenteellisesta - tavasta, jolla tätä rakennusta yleensä käsiteltiin yleisissä rakennustaiteellisissa tarkasteluissa, jos yleensä lainkaan vaivauduttiin käsittelemään.

Vasta tutkimusprosessin aikana huomasin myös sen tosiasian, että tarkastelen itseasiassa niiden käytäntöjen historiaa ja fyysistä muokkautumista, joissa itse opiskelen ja joille tätä työtä teen. Tunsin olevani jäävi, koska tutkinhan yliopistolaitoksen massoittumista massoittu-neessa yliopistossa.

Vielä omakohtaisempia sävyjä työni sai silloin, kun huomasin tarkastelevani sitä aikaa, niitä arvoja ja fyysistä todellisuutta, joihin olen maailmaan syntynyt (vuonna 1969). Näin siirryinkin refleктоimaan omaa kokemusmaailmani suhteessa niihin rakenteisiin, joissa se on historiallisesti muotoutunut. Näin tästä tutkimuksesta tulikin omakohtainen projekti, jonka perimmäisenä tarkoituksena oli pohtia oman maailmassaolonsa perusteita.

LIITTEET

LIITE 1

Oulun yliopiston rakentamisen organisaatio

LIITE 2

YLIOPISTON RAKENNUKSET LINNANMAALLA

		voim.	karr.ala	bm ²	m ²	arkkitehti- toimisto
1	1.rakennusvaihe lääntien laitos fysiikan laitos matematiikan laitos geofysiikan laitos teoreettisen fysiikan laitos elektronifiikan laitos	1973	29036	39145	148800	Kari Virta
2	2.rakennusvaihe teknillisen fysiikan osasto koneinsinööriosaasto	1975	18980	18770	77000	Kari Virta
3	3.rakennusvaihe prosessiteknillinen osasto sähköinsinööriosaasto ylioppilaiden terveydenhoitosaama	1977	18100	18130	77700	Kari Virta
4	4. rakennusvaihe geologian laitos biokemian laitos biofysiikan laitos maantieteellisen laitos	1980	15800	16225	63000	Kari Virta
5	5. rakennusvaihe biologian laitos	1983	12810	12810	54100	Kari Virta
6	6. rakennusvaihe pöytäkirjasto	1987	9145	9280	37000	Kari Virta
7	7. rakennusvaihe humanistinen tiedekunta kasvatustieteellinen tiedekunta	1992	16258	17660	65450	Kari Virta
8	Kasvihuoneet ja os.rak.	1983	2099	1991	9400	Kari Virta
9	Koe-eläinrakennus	1983 1986	1009	1009	2975	Kari Virta
10	Kalustohalli	1992	747	747	4480	Kari Virta
10	Liuvainvarasto	1977	210	210	930	Kari Virta
11	Huoltohenkilökunnan asunnat I, II	1977	896	896	2634	Kari Virta
12	Kosmisen säteilyn havaintosaama	1973	426	426	1200	Kari Virta

LIITE 3

KARI VIRTÄ

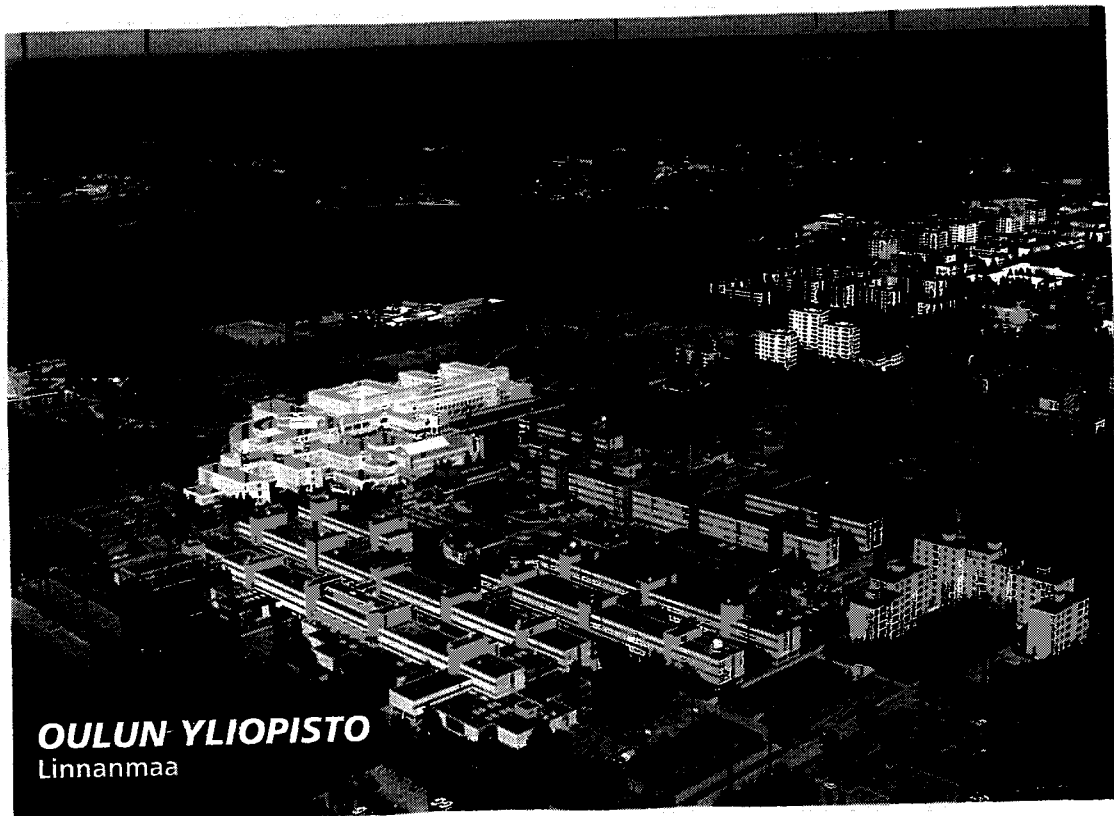
- syntynyt 1932
- valmistunut arkkitehdiksi 1957
- toimisto Timo Penttilän kanssa 1959-62
- oma toimisto vuodesta 1962

TUOTANTO

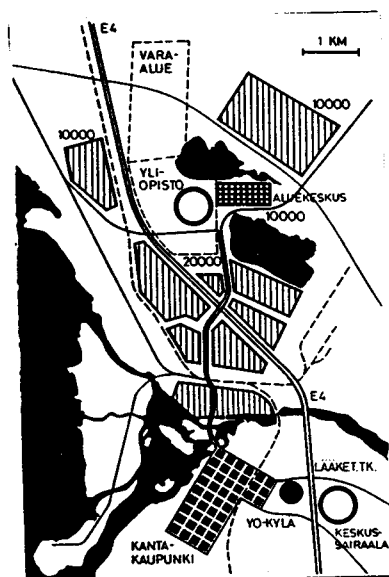
- Sampolan työväenopisto (Tampere), 1958-62 (yhdessä Timo Penttilän kanssa)
- Tampereen kauppaopisto, 1960-65 (yhdessä Timo Penttilän kanssa)
- Pohjankartanon työväenopisto ja kansalaiskoulu (Oulu), 1964-67
- Munkkivuoren kansakoulu (Helsinki), 1964-66
- Riihikallion kansakoulu (Tuusula), 1968
- Puotinharjun kansalaiskoulu (Helsinki), 1967-69
- Soukan kansakoulu (Espoo), 1968-70
- Oulun yliopisto, 1968-?
- Kuopion yliopistollinen keskusairaala, laajennusvaiheet 1972-87, saneeraus 1980-88
- Linnanmaan opiskelija-asuntola (Oulu), 1973-75
- Pietarsaaren aluesairaalan laajennus ja terveyskeskus, 1976-82, saneeraus 1981-83
- Oulun yliopiston biologinen tutkimuslaitos (Kuusamo), 1976-78
- Setifin yliopisto ja yliopistollinen keskusairaala Algeriassa, 1978-80 (yhteistyössä arkkitehtitoimisto CJN:n kanssa)
- Riihelän Käpykylä (Lahti), 110 pientaloasuntoa, 1978-83
- asuinkerrostalo Merisotilaankatu 2 (Helsinki), 1981-83
- Sinikellon päiväkotit (Kuopio), 1985-87
- Oulun yliopiston pääkirjasto, 1985-87
- Colombon keskussairaala (Sri Lanka), 1986-92 (yhteistyössä arkkitehtitoimisto CJN:n kanssa)
- Friisilän päiväkotit (Espoo), 1987-88
- Leninsk-Kuznetskin yleissairaala (Neuvostoliitto), 1988 (suunnitelma)
- Helsingin yliopiston kemian laitos, 1988-95
- Oulun teknologiakylän päiväkotit, 1989-90
- Moskovan Suomi-talo, 1990 (suunnitelma)
- Invalidisäätiön (Helsinki) laajennus ja saneeraus, 1990-
- Sklifosovskin kardiologisen instituutin (Moskovan) saneeraus, 1990-91
- Olkiluodon ydinvoimalan laboratorion saneeraus ja laajennus, 1990-92
- Helsingin kaupungin erikoissairaala, 1991-92 (suunnitelma)
- Tallinnan keskusairaalan patologinen osasto, 1992 (alustava suunnitelma)
- Koskelan sairaalan saneeraus (Helsinki), 1992-97
- Keskuspuiston ammattiopiston (Helsinki) saneeraus, 1992-97
- Greifswaldin yliopisto- ja sairaala-alue (Saksa), 1995-96 (suunnitelma)
- Oulun yliopiston päärakennus, 1996-

KUVAT

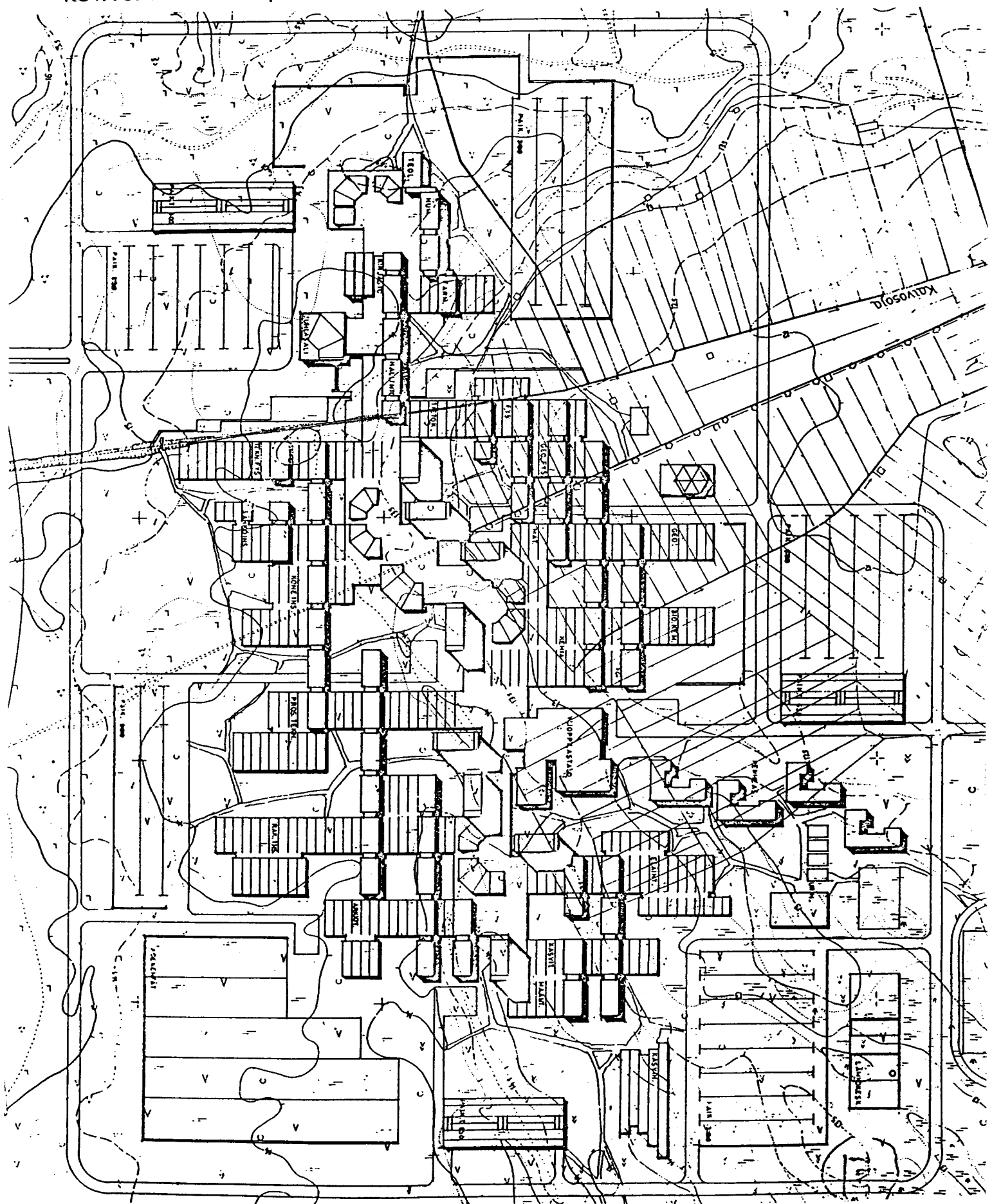
KUVA 1. Ilmakuva Linnanmaalta (valok. J. Mononen).

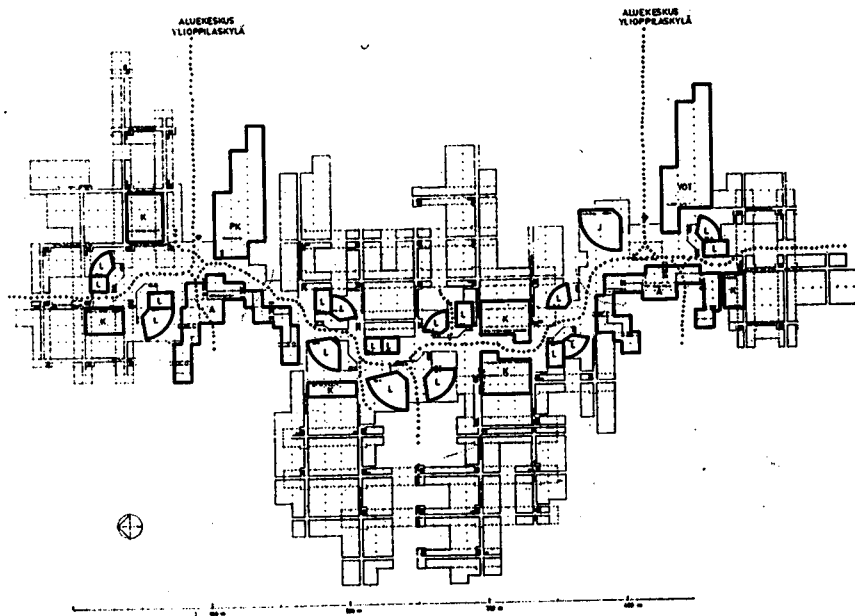
KUVA 2. Yliopiston alueellinen sijainti (Arkkitehti 3/1970).

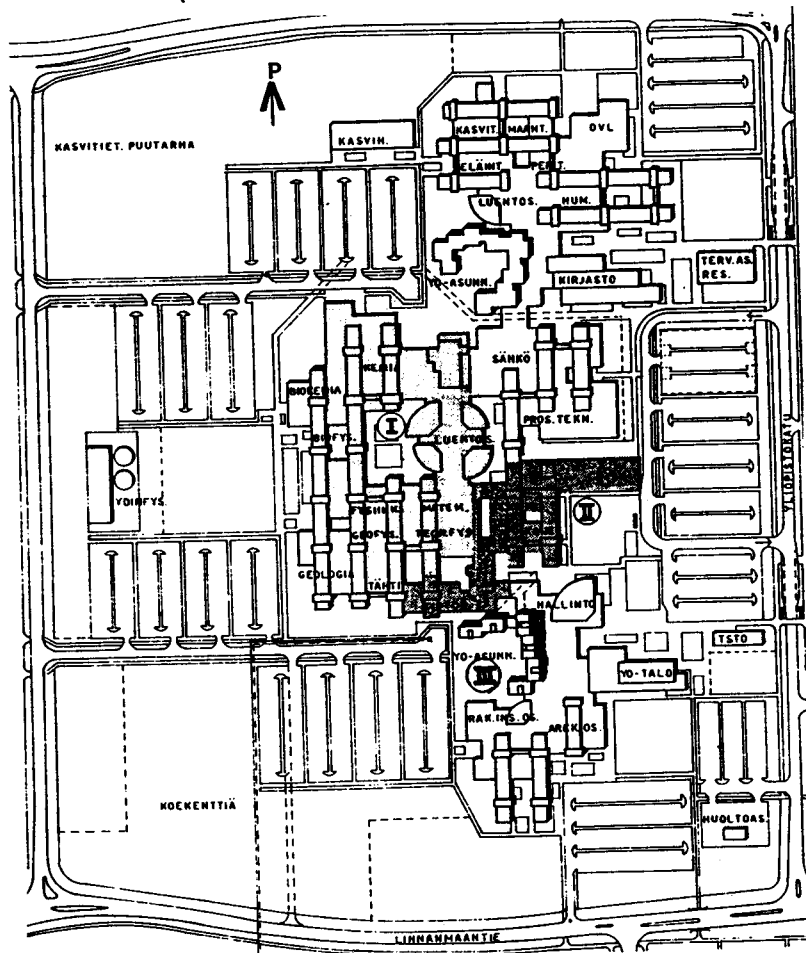
KUVA 3. Voittaneen kilpailuehdotuksen perusratkaisu (Kari Virran kilpailuselostus 28715).

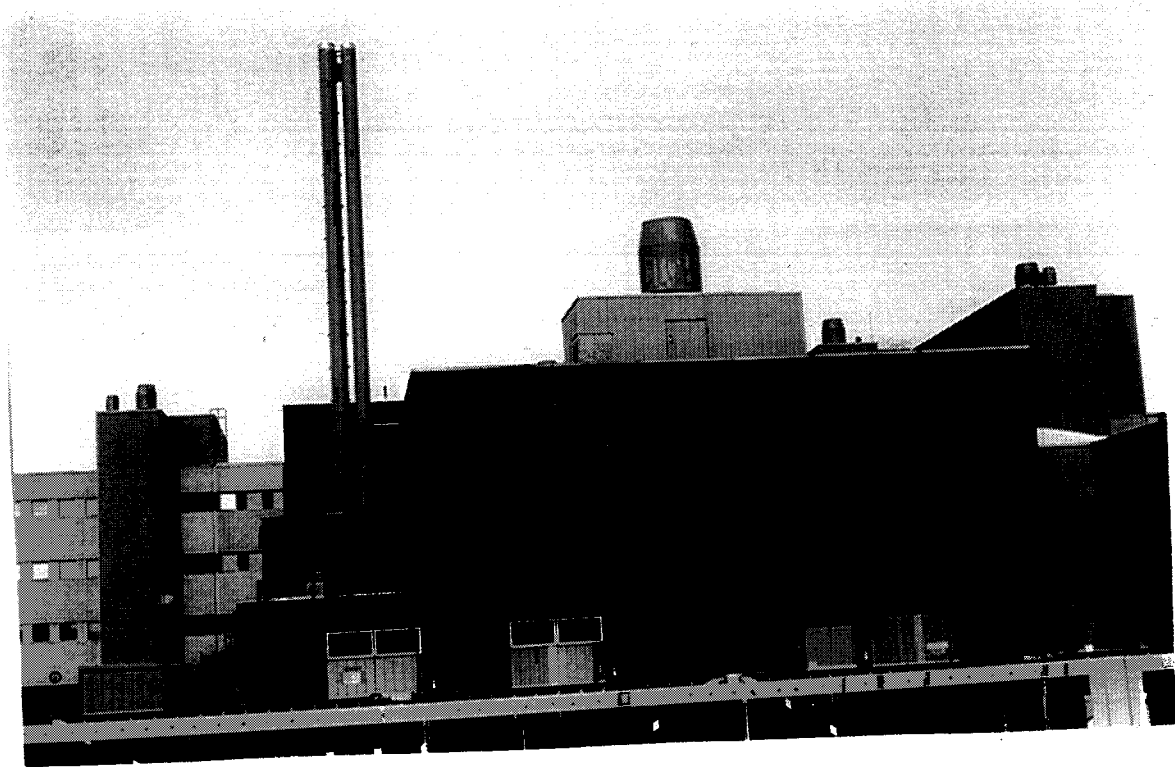
KUVA 4. Keskikäytävä (Arkkitehti 3/1970).

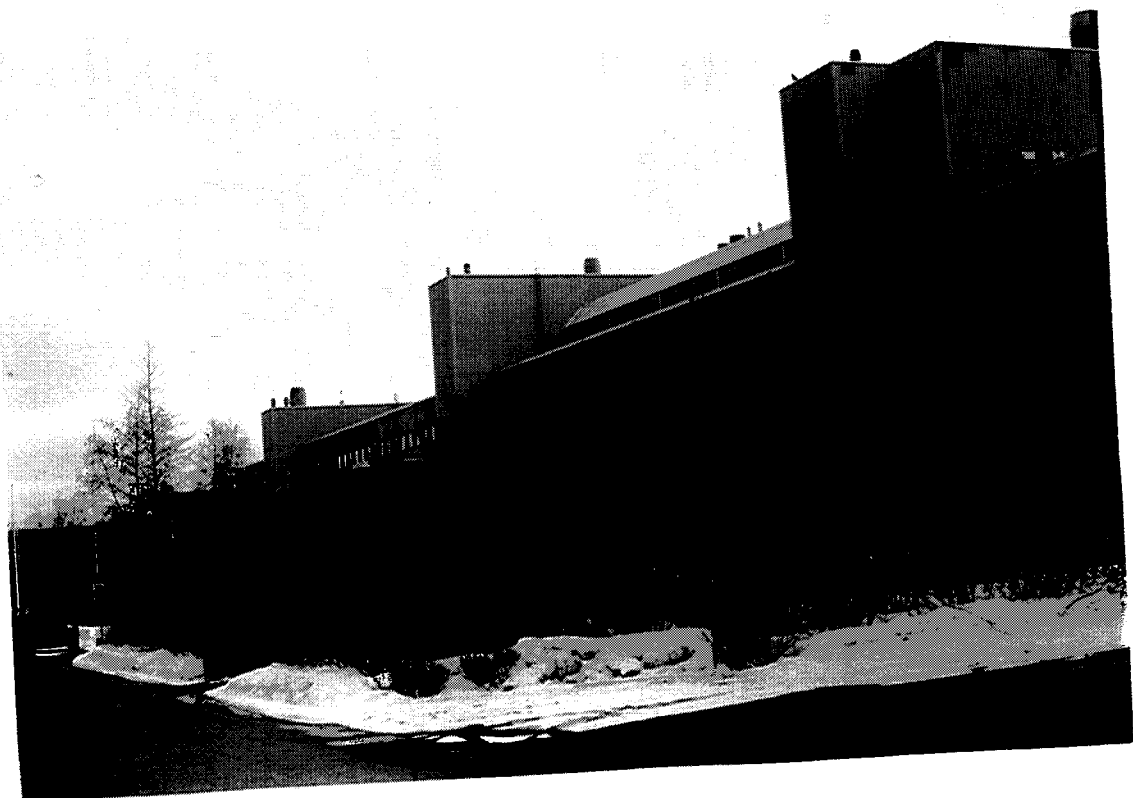
KUVA 5. Käyttösuunnitelma (Arkkitehti 5/1973).

KUVA 6. Oulun yliopiston väriloistoa (valok. J.Vuorinen).

KUVA 7. Läntinen julkisivu (valok. J.Vuorinen).

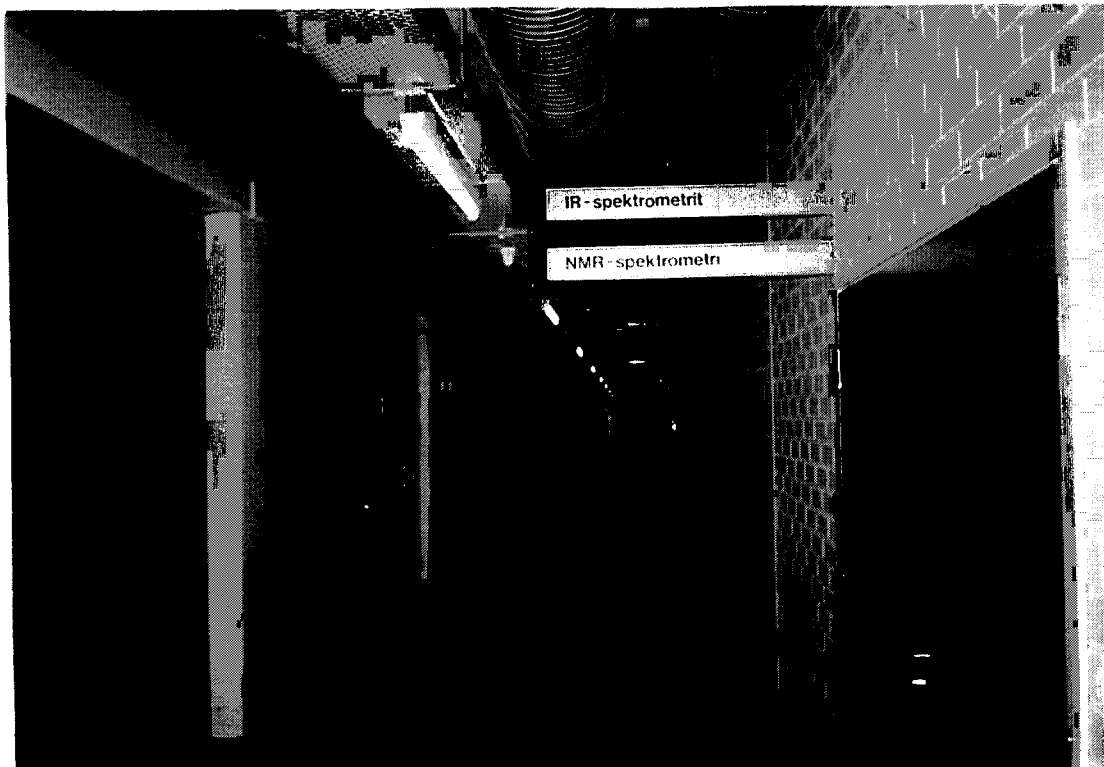
KUVA 8. Itäinen julkisivu (valok. J.Vuorinen).

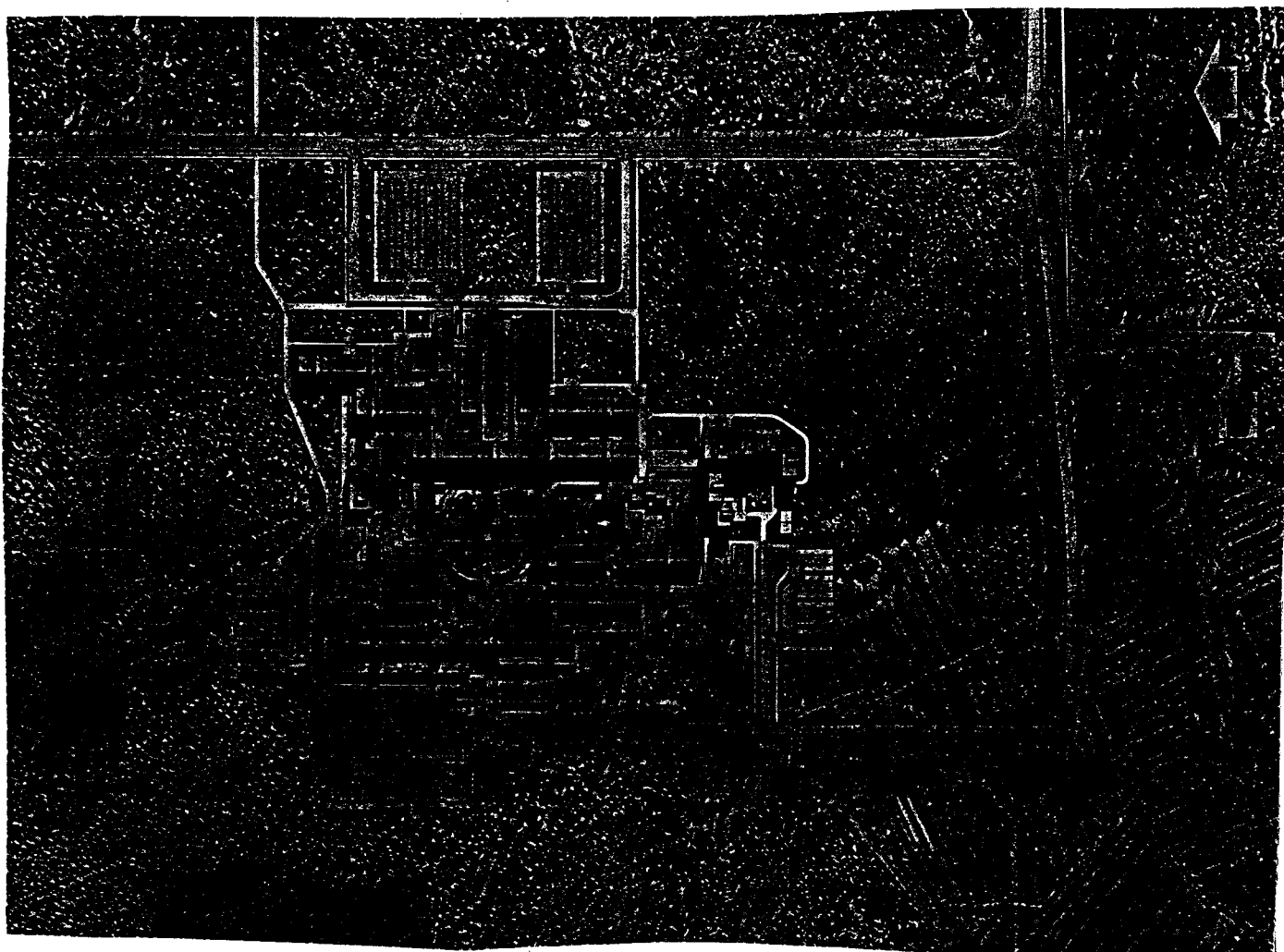
KUVA 9. Tukittu aula (valok. J.Vuorinen).

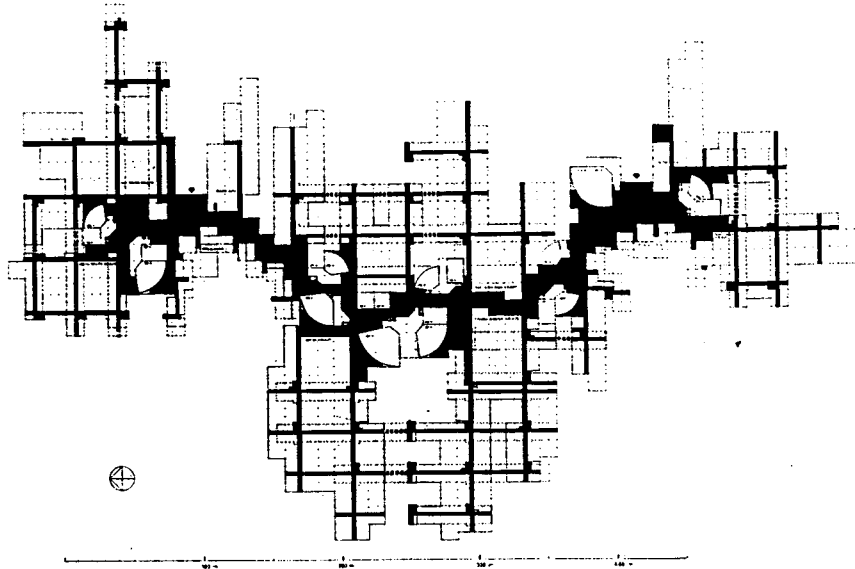
KUVA 10. Yliopiston käytävä (valok. J.Vuorinen)

KUVA 11. Perusratkaisu (Oulun yliopisto. Linnanmaan alueen suunnittelu).

KUVA 12. Käytäväjärjestelmä. (arkkitehti 3/1970).

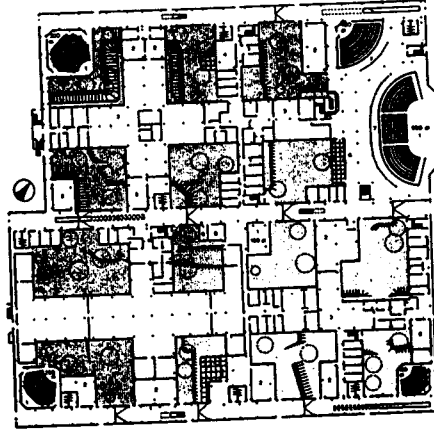

KUVA 13. Bochumin yliopiston suunnitelma (Utvecklingen mot strukturalism i arkitekturen (toim. Anders Ekholm)).

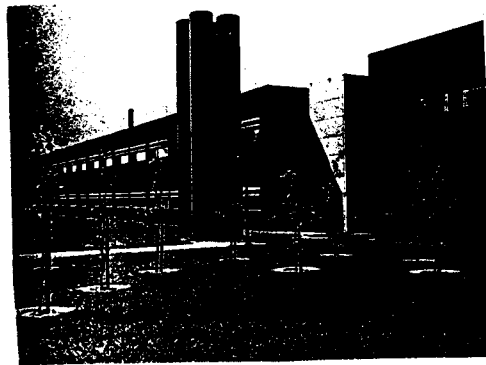

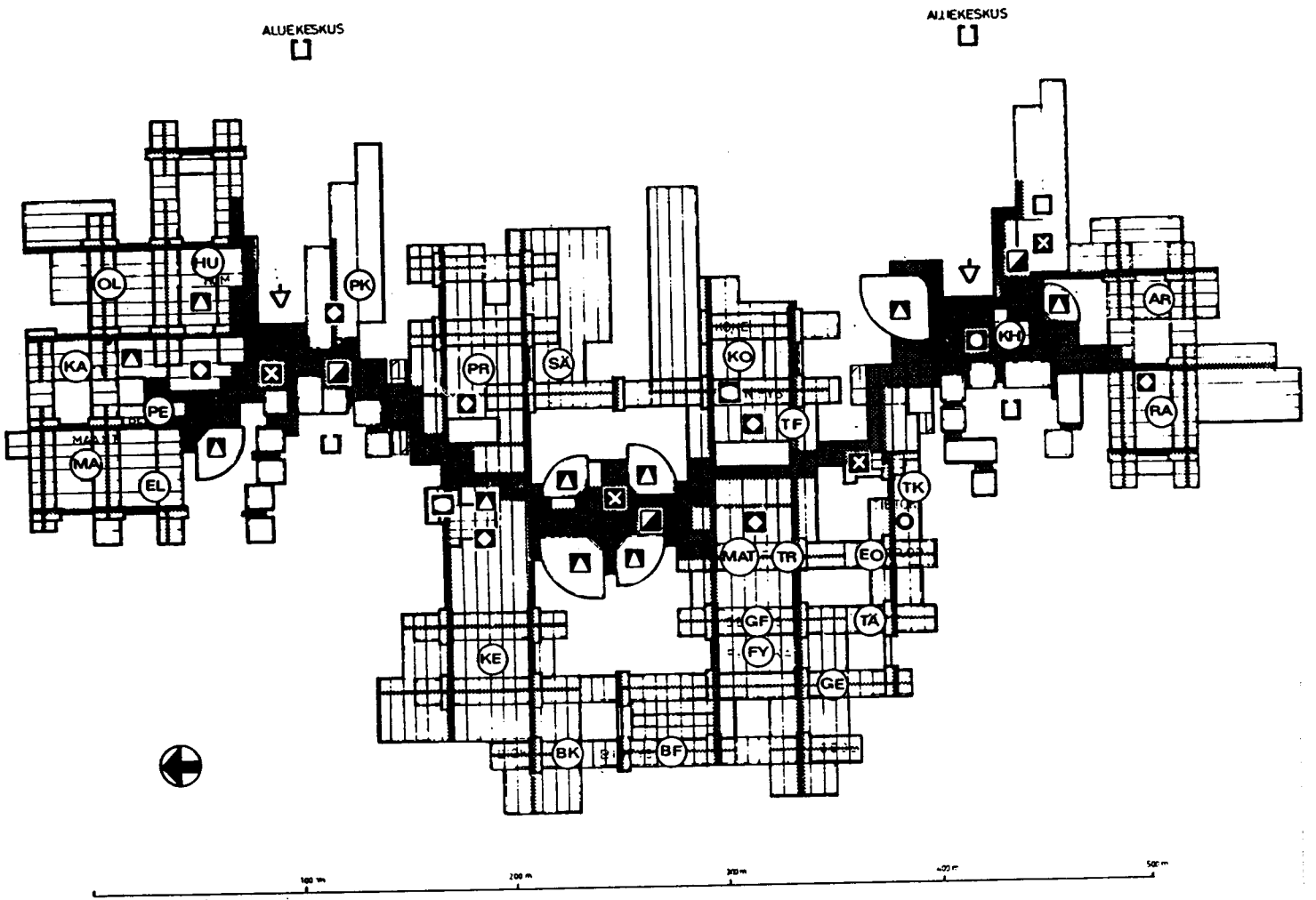
KUVA 14. Berliinin Vapaan yliopiston 1.kerroksen pohjakaava (van Heuvel. Structuralism in Dutch architecture).

KUVA 15. Odensen yliopisto (van Heuvel. Structuralism in Dutch architecture).

KUVA 16. Toimintojen sijottelu (Oulun yliopisto. Linnanmaan alueen suunnittelu).

- ▲ LUENTOSALI
- ◆ KIRJASTO
- ⊗ RUOKALA-KAHVILA
- ◻ KESKUSHALLINTO
- LASKENTAKESKUS
- ◻ MYYMÄLÄ-KIOSKI
- ◻ YO-ASUNTOLA
- ◻ YO-TALO
- ◻ TV-STUDIO
- SISÄINEN JALANKULKUVENKOSTO

FILOSOFINEN TIEDEKUNTA
MATEMAATTINEN OPINTOSUUNTA

- ⊙ BF BIOFYSIKKA
- ⊙ BK BIOKEMIA
- ⊙ FY FYSIIKKA
- ⊙ GE GEOLOGIA
- ⊙ GF GEOFYSIKKA
- ⊙ KE KEMIA
- ⊙ MA MATEMAT. LAIT.
- ⊙ TR TEOR. FYS.
- ⊙ TÄ TÄHTITIEDE

BIOLOGINEN OPINTOSUUNTA

- ⊙ EL ELÄINTIEDE
- ⊙ KA KASVITIEDE
- ⊙ MA MAANTIEDE
- ⊙ PE PERINNÖLL. OPP.

TEKNILLINEN TIEDEKUNTA

- ⊙ AR ARKKITEHTIOS.
- ⊙ EO ELEKTRONIOPT.
- ⊙ KO KONEINS. OS.
- ⊙ PR PROSESSITEKN.
- ⊙ RA RAKENNUSINS.
- ⊙ TF TEKN. FYSIIKKA

HUMANISTINEN TIEDEKUNTA

- ⊙ HU HUM. LAIT.

- ⊙ TK TIET. KÄSITT.
- ⊙ OL OPETT. VALM.
- ⊙ PK PÄÄKIRJASTO
- ⊙ KH KESKUSHALL.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Oulun kaupunginarkisto, Oulu

Asemakaavalautakunnan pöytäkirja 12.10.1967 liitteineen.

Oulun yliopiston arkisto (OYA), Oulu

Kari Virran kilpailuselostus 28715.

Oulun yliopiston Linnanmaan käyttösuunnitelma

Oulun yliopiston rakentamisen neuvottelukunta
D n:o L37/66/JM/ik.

Oulun yliopiston yleisen pohjoismaisen arkkitehtuurikilpailun
kilpailuehdotusten tekijät.

Palkintolautakunnan muistiinpanot.

Oulun yliopiston arkkitehtuurin osasto (OYAO), Oulu

Knuuti, Mikko, Yliopisto ja kaupunki. Seminaariesitelmä 1968.

Repo, Janne, Oulun yliopisto, strukturalistisen
arkkitehtuuriteorian suomalainen sovellus. Tutkielma 1995.

Repo, Janne, Strukturalistinen arkkitehtuuriteoria,
sovelluksia yliopistosuunnittelussa. Tutkielma 1996.

Helsingin teknillinen korkeakoulu, Espoo

Nyman, Kaj, Rakenteet, Arkkitehdin kieli?
Lisensiaattitutkimus 1986.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Virta, Kari, arkkitehti, Arkkitehdit Virta-Palaste-Leinonen Oy, Helsinki

PAINETUT LÄHTEET

Ahlman, Erik, 1939. Kulttuurin perustekijöitä. Jyväskylä.

Ahmavaara, Yrjö, 1969. Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia. Positivismin kritiikki. Helsinki.

Ahola, Sakari, 1995. Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen. Turku.

Airaksinen, Timo, 1995. Sivistysyliopiston uusi tuleminen. Yliopisto-opetus. Korkeakoulupedagogiikan haasteita. Juva.

Albers, Josef, 1979. Värien vuorovaikutus. Helsinki.

Alexander, Christopher, 1966. Kaupunki ei ole puu. Arkkitehti 4/1966.

Banham, Reyner, 1976. Megastructure. Oxford.

Baudrillard, Jean 1991. Amerikka. Helsinki.

Blomstedt, Yrjö, 1982. Korkeakoululaitos ja tiedepolitiikka. Suomen kulttuurihistoria 3. Itsenäisyyden aika. Toim. Päiviö Tommila. Porvoo.

von Bonsdorff, Pauline, 1991. Arkkitehtuurin määrittely Suomessa 1940-1989. Espoo.

Broadbent, Geoffrey & Bunt, Richard & Jencks, Charles, 1980. Signs, Symbols and Architecture. Bath.

Connah, Roger, 1989. Writing Architecture. Hanko.

Connah, Roger, 1994. The End of Finnish Architecture. Tampere.

Derrida, Jacques, 1981. Positions. Chicago.

Eräsaari, Leena, 1995. Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Tampere.

Ekholm, Anders, 1980. Internationell strukturalism. Utvecklingen mot strukturalism i arkitekturen. Stockholm.

Eskola, Tapani, 1969. Rakennuttaminen päätöksentekojärjestelmänä. Arkkitehti 2/1969.

Eskola, Tapani, 1970. Rakennuttajan käsikirja. Porvoo.

Frampton, Kenneth, 1992. Modern architecture. A critical history (3.edit.). Germany.

Glücksman, Michael 1974. Structuralist Analysis in Contemporary Social Thought. London -Boston.

- Habermas, Jürgen, 1990. Yliopiston idea -Oppimisprosesseja. Yliopiston ajatusta etsimässä. Toim. Kari Kantasalmi. Helsinki.
- Hankonen, Johanna, 1994. Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Tampere.
- Harvey, David, 1989. The Condition of Postmodernity. Oxford.
- Hedman, Lars, 1982. Arkitekten som stadplanerare på 1950- och 60-talet -vad fick vi i arv? Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiliitto 1892-1992. Toim. Pekka Korvenmaa. Hämeenlinna.
- van Heuvel, Wim J., 1992. Structuralism in Dutch architecture. Amsterdam.
- Honkanen, Martti, 1988. Arkkitehtuurikritiikki ja sen perusteet erityisesti arkkitehtuurikilpailuissa. Synteesi 3/88.
- Hämäläinen, Toimi, 1970. Rakennushallitus korkeakoulurakentamisen toteuttajana. Arkkitehti 3/1970.
- Häyrynen, Yrjö-Paavo, 1970. Yliopisto sosiaalisena ja fyysisenä järjestelmänä. Arkkitehti 3/1970.
- Jencks, Charles, 1985. Modern movements in architecture (2.edit.). St Ives.
- Julku, Liisa & Julku, Kyösti, 1983. Oulun yliopiston perustamisen historia. Oulu.
- Kekkonen, Urho, 1967. Puheita ja kirjoituksia II. Puheita presidenttikaudelta 1956-1967. Helsinki.
- Kiiskinen, Mauno & Seppänen, Arttu, 1973. Oulun yliopiston Linnanmaan alueen suunnittelu ja rakentaminen. Rakennustekniikka 1/1973.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto & Ahola, Sakari, 1989. Koulutuksen rajat ja rakenteet. Juva.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto & Ketonen, Kimmo, 1993. Yliopiston huomen. Tampere.
- Koho, Timo, 1991. Teatteriarkkitehtuurin merkitysarvot. Teatterirakentamisen suhde yhteiskunnan arvomaailmaan kaupungistuvassa Suomessa. Vammala.
- Koho, Timo, 1994. Suomalaisen arkkitehtuurin 60-luku. Konstruktivismi ja järjestelmäajattelu. Helsinki.
- Koho, Timo, 1996. Alvar Aallon jälkeinen Suomi. Arkkitehtuurin kuva 1976-1987. Tampere.
- Koiso-Kanttila, Erkki, 1970. Yliopistojen suunnittelun ja rakentamisen ohjelmoinnista. Arkkitehti 3/1970.
- Koiso-Kanttila, Jouni, 1975. Oulun yliopiston uusien rakennusten käyttötutkimus. Helsinki.

Koivu, Teuvo, 1969. BES -kohti avointa suomalaista elementtijärjestelmää. Arkkitehti 3/1969.

Kolbe, Laura, 1996a. Eliitti, traditio ja murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990. Keuruu.

Kolbe, Laura, 1996b. Jäähvääiset valtiolle? Kohti McDonald's yliopistoa. Toim. Helenius-Hämäläinen-Tuunainen. Jyväskylä.

Komitean mietintö 1956: 7 korkeakoulukomitean mietintö.

Kråkström, Erik, 1970. Korkeakoulun sijainti kaupunkirakenteessa. Arkkitehti 3/1970.

Kusch, Martin, 1986. Ymmärtämisen haaste. Jyväskylä.

Kusch, Martin, 1993. Tiedon kentät ja kerrostumat. Oulu.

Kuusamo, Altti, 1988. Muoto, merkitys ja muisti. Synteesi 3/1988.

Kuusamo, Altti, 1996. Tyylistä tapaan. Tampere.

Lahtinen, Reijo, 1973. Fyysinen suunnittelu osana korkeakoulujen toiminnallista suunnittelua. Arkkitehti 5/1973.

Lapintie, Kimmo, 1987. "Ajan henget ja maailman rakentajat: Iltakävelyllä modernin arkkitehtuurin ja filosofian välimaastossa". Arkkitehti 6/87.

Lappo, Osmo, 1969. Yliopisto -kaupunki kaupungissa. Arkkitehti 5/1969.

Lappo, Osmo, 1970. Gaudeamus igitur -mutta onko riemuun syytä? Arkkitehti 3/1970.

Lehti, Raimo, 1972. Korkeakoulun uudistus ja eurooppalaiset esimerkit. Helsinki.

Lilius, Henrik, 1978. Arkkitehtonisten muotojen merkitykset. Arkkitehti 4/1978.

Lilius, Henrik, 1980. Arkkitehtuurin historia rakentamisen historiana: Näkökohtia arkkitehtuurihistoriallisesta synteestistä. Arkkitehti 4/1980.

Lilius, Henrik, 1986. Hierarkia kaupunkitaitteessa. Arkkitehti 2-3/1986.

Linde, Horst, 1969. Hochschulplanung. Neustadt.

Linde, Horst, 1970. Korkeakoulusuunnittelu meidän aikamme tehtävänä. Arkkitehti 3/1970.

Luchinger, Arnulf, 1981. Structuralism in Architecture and Urban Planning. Stuttgart.

Lund, Nils-Ole, 1985. Teoridannelser i arkitekturen. Kobenhavn.

Manninen, Turo, 1995. Oulun kaupungin historia VI. Jyväskylä

Maula, Jere, 1992. Arkkitehdit ja kaupunkirakentaminen. Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiliitto 1892-1992. Toim. Pekka Korvenmaa. Hämeenlinna.

Mehtonen, Lauri, 1990. Yliopisto sivistyksen ja valistuksen kenttänä. Yliopiston ajatusta etsimässä. Toim. Kari Kantasalmi. Helsinki.

Meurman, Otto-livari, 1969. Yliopisto kaupunkipiirissä. Suomalainen Suomi 1/1969.

Mikkola, Kirmo, 1984. Eliel Saarinen aikansa kaupunki näkemyksen tulkkina -Suomen aika. Espoo.

Mäkiö, Erkki, 1994. Kerrostalot 1960-1975. Tammer-paino.

Nevanlinna, Aarne, 1970. Tämän päivän korkeakoulusuunnittelu Suomessa. Arkkitehti 3/1970.

Nevanlinna, Aarne, 1973. Suunnittelijan osuus korkeakouluympäristön muodostamisessa. Arkkitehti 5/1973.

Nevanlinna, Aarne, 1996. Illuusio arkkitehtuurista. Juva.

Nikkilä, Juhani, 1986. Hallinnon rakennettu kuva. Rakennushallitus 175 vuotta. Toim. Juhani Pallasmaa. Martinpaino Oy.

Norris, Christopher, 1987. Derrida. London.

Norvasuo, Markku, 1988. Arkkitehtuurin mittajärjestelmät. Synteesi 3/1988.

Nyman, Kaj, 1991. Aluerakentamisen arkkitehtuurin kieli. Arkkitehti 1/1991.

Nyman, Kaj, 1992. Tulevaisuuksien luomisesta. Arkkitehti 3/1992.

Oesch, Erna, 1994. Tulkinnasta. Tampere.

Oulun yliopisto: Linnanmaan alueen suunnittelu. Laatinut arkkitehtitoimisto Kari Virta. Helsinki 1975.

Oulun yliopiston Linnanmaan alueen maankäyttösuunitelma. Helsinki 1995.

Oulun yliopiston Linnanmaan alueen suunnittelu ja rakentaminen. Rakennustekniikka 1/1973.

Oulun yliopiston pohjoismaisen arkkitehtikilpailun ohjelma. Oulu 1967.

Pallasmaa, Juhani, 1967a. Suunnittelun aikamuodot. Arkkitehti 5/1967.

Pallasmaa, Juhani, 1967b. Vastapoli. Arkkitehti 5/1967.

Pallasmaa, Juhani, 1967c. Avoimet ja suljetut järjestelmät arkkitehtuurissa. Arkkitehti 6/1967.

Pallasmaa, Juhani, 1969. Rakennustaiteesta ympäristönsäännöstelyyn. Arkkitehti 8/1969.

Pallasmaa, Juhani, 1976. Arviointi Oulun yliopistosta. Arkkitehti 4/1976.

Pallasmaa, Juhani, 1986. Julkisen rakennuksen sanoma. Rakennushallitus 175 vuotta. Toim. Juhani Pallasmaa. Martinpaino Oy.

Pekkala-Koskela, Eea, 1982. Yliopisto kaupungin keskustassa -eurooppalainen yliopistoperinne. Yhteiskuntasuunnittelu 3/1982.

Petrimäki, Mauri, 1973. Rakennushallitus ja korkeakoulurakentaminen. Arkkitehti 5/1973.

Pietilä, Reima, 1973. "Arkkitehtuuri-estetiikka-yhteiskunta- ideologia". Arkkitehti 1/1973.

Porphyrios, Demetri, 1981. Notes on method. On the Methodology of Architectural History. Toim. Demetri Porphyrios. Ashford, Kent.

Porphyrios, Demetri, 1991. Kriittisestä historian tutkimuksesta. Arkkitehtuuri on totta. Abacus Ajankohta 2. Toim. Riitta Nikula. Helsinki.

Saarela, Ahti, 1974. Oulun yliopiston synty ja kehitys. Joensuun korkeakoulu, monistesarja A. Joensuu.

Saarikangas, Kirsi, 1996. Katseita, kohtaamisia, kosketuksia. Tilassa muodostuvat merkitykset. Tiede & Edistys 4/1996.

Saarikoski, Pentti, 1973. Alue. Keuruu.

Salokannel, Mervi, 1993. Arkkitehdin ammatin professionalisaatio Suomessa. Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisten professioiden kehityskuvia. Toim. Esa Konttinen. Jyväskylä.

Salokorpi, Asko, 1971. Suomen arkkitehtuuri 1900-luvulla. Helsinki.

Salokorpi, Asko, 1990. Arkkitehtuuri vuoden 1940 jälkeen. Ars. Suomen taide 6. Toim. Salme Sarajas-Korte. Keuruu.

Scruton, Roger, 1994. The Classical Vernacular. Architectural Principles in the Age of Nihilism. Exeter.

Setälä, Salme, 1973. Epäasiallinen kronikka. Porvoo.

Simonsuuri, Kirsti, 1981. Pohjoinen yökirja. Jyväskylä.

Sironen, Esa, 1982. Epilogeja yliopistosta. Yhteiskuntasuunnittelu 3/82.

Sironen, Esa, 1990. Wilhelm von Humbolt. Yliopiston ajatusta etsimässä. Toim. Kari Kantasalmi. Helsinki.

Skriver, Poul-Erik, 1980. Strukturalism och form. Utvecklingen mot strukturalism i arkitekturen. Stockholm.

Summa, Hilikka, 1989. Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka. Espoo.

Suomen asetuskoelma 1958.

Suomen asetuskoelma 1966.

Säätelä, Simo, 1988. Tyyli arkkitehtonisessa suunnittelussa. Synteesi 3/88.

Tarasti, Eero, 1990. Johdatusta semiotiikkaan. Helsinki.

Tarkka, Pekka. Taistelut kulttuurista. Itsenäisen Suomen historia 4. Toim. Jukka Tarkka. Vantaa.

Tenkanen, Osmo, 1970. Lain määräykset korkeakoulujemme rakentamisesta. Arkkitehti 3/1970.

Tenkanen, Osmo, 1973. Korkeakoulujemme rakentaminen 1970- ja 1980-luvulla. Arkkitehti 5/1973.

Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa. Helsinki 1965.

Trachtenberg, Marvin 1988. Some Observations on Recent Architectural History. The Art Bulletin vol.LXX,1/1988.

Tukiainen-Pankakoski, Tuuli, 1976. Suomalaisten korkeakoulutilojen mitoitus. Helsinki.

Tuori, Kaarlo, 1995. Yliopiston itsehallinto. Yliopisto ja valtiovalta. Toim. Paavo Uusitalo ja Jukka Lipponen. Helsinki.

Turner, Paul Venable, 1987. Campus. An American Planning Tradition. U.S.A.

Uusitalo, Paavo, 1982. Yliopistosuunnittelun ulottuvuuksia. Yhteiskuntasuunnittelu 3/1982.

Uusitalo, Paavo, 1995. Kollegiaalinen vai päällikkövaltainen yliopistohallinto? Yliopisto ja valtiovalta. Toim. Paavo Uusitalo ja Jukka Lipponen. Helsinki.

Utveclingen mot strukturalism i arkitekturen. Stockholm 1980.

Varjo, Uuno, 1977. Oulun yliopiston perustamisen aluepoliittisista vaikutuksista. Acta Univeristatis Ouluensis no.49. Oulu.

Varto, Juha, 1992. Kannettava filosofinen sanakirja. Tampere.

Varto, Juha, 1995. Tästä jonnekin muualle. Tampere.

Vepsäläinen, Jussi, 1976. Valtio rakennuttajana. Arkkitehti 4/76.

Virta, Kari, 1970a. Oulu yliopiston esisuunnittelu. Arkkitehti 3/1970.

Virta, Kari, 1970b. Oulun yliopiston sijainti ja perusratkaisu. Arkkitehti 3/1970.

Virta, Kari, 1976a. Oulun yliopisto. Arkkitehti 4/1976.

Virta, Kari, 1976b. Arviointiin viitaten. Arkkitehti 4/1976.

Väisänen, Martti, 1973. Korkeakoulurakentamisen suunnittelun kehittyminen. Arkkitehti 5/1973.

Väisänen, Martti, 1975. Oulun yliopisto. Arkkitehti 3/1975.

Watkin, David, 1977. Morality and Architecture. Oxford.

Wartiovaara, Kirsti, 1970. Sosiologinen tutkimus ja yliopistosuunnittelu. Arkkitehti 3/1970.

Wichmann, Heinrich, 1975. Neue Hochschulen in Skandinavien und Finnland. Stuttgart.

Wittrock, Björn, 1993. The Modern University: the Three Transformations. The European and American university since 1800. Cambridge.

von Wright, Georg Henrik, 1993. Minervan pöllö. Keuruu.

KÄYTETYT SANOMALEHDET

Helsingin sanomat (H.S)

Kaleva

Oulu

Oulun ylioppilaslehti